

PERUSKOULUJEN JA EVANKELISLUTERILAISTEN
SEURAKUNTIEN VÄLINEN YHTEISTYÖ HELSINGISSÄ

Taava Lankinen ja Emilia Perkiö

Opinnäytetyö, syksy 2016

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Etelä

Sosiaalialan koulutusohjelma

Diakonian ja kristillisen kasvatuksen
suuntautumisvaihtoehto

Sosionomi (YAMK)

TIIVISTELMÄ

Lankinen, Taava & Perkiö, Emilia. Koulujen ja evankelisluterilaisten seurakuntien välinen yhteistyö Helsingissä. Kyselytutkimus rehtoreille. Diak Etelä, Helsinki, syksy 2016, 102 s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, diakonian ja kristillisen kasvatuksen suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (YAMK).

Opinnäytetyön tavoitteena oli kartoittaa Helsingin peruskoulujen ja seurakuntien välisen yhteistyön nykytilaa, selvittää yhteistyön muuttumiseen vaikuttaneita tekijöitä ja kerätä koulun kehittämistoiveita ja -ideoita tulevaisuuden yhteistyötä varten sekä antaa koulujen ja seurakuntien työntekijöille tietoa, kuinka yhteistyötä voi jatkossa kehittää.

Kouluyhteistyötä tutkittiin tekemällä kyselytutkimus Helsingin suomen- ja ruotsinkielisten peruskoulujen rehtoreille keväällä 2016. Kysely lähetettiin 139 vastaajalle sähköpostilla, jossa oli saatekirjeen lisäksi sähköinen linkki Webropol-kyselyyn.

Kyselylomakkeessa oli 55 väittämää, kolme avokysymystä ja yhdeksän taustakysymystä. Väittämät ja kysymykset käsittelivät koulun ja seurakunnan välistä yhteistyötä: sen nykytilannetta, muutoksia 2010-luvulla ja rehtoreiden tulevaisuuden toiveita.

Kyselyyn vastasi 49 rehtoria. Vastauksia analysoitiin vertailemalla koko vastaajaryhmää, jaottelemalla vastaukset alueittain; ala-, ylä- ja yhtenäisiin peruskouluihin sekä isoihin, keskisuuriin ja pieniin kouluihin.

Yhteistyöhön oltiin vastaajien mukaan tyytyväisiä. Luokkia ryhmäyttävää yhteistyötä ja harrastekerho yhteistyötä olisi voinut olla enemmän. Uskonnottomuus oli hieman vaikuttanut yhteistyön vähentymiseen, mutta monikulttuurisuus ja uskontojen moninaisuus eivät. Tulevaisuudessa seurakunnan toivottiin keskittyvän koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin ennemminkin kuin koulun yleissivistävään tehtävään. Oppilaille toivottiin aktiivisempaa roolia yhteistyössä. Yhteistyö koetaan toimivaksi ja sitä koetaan olevan riittävästi. Yhteistyö seurakunnan kanssa nähdään tärkeänä myös tulevaisuudessa.

Asiasanat: katsomusaineet, koulu, kristillinen kasvatusta, maallistuminen, monikulttuurisuus, peruskoulu, seurakunnat, opetussuunnitelma, uskonnollisuus, uskonnonvapaus, uskontokasvatusta, yhteistyö, yksilöllistyminen

ABSTRACT

Lankinen, Taava & Perkiö, Emilia. Cooperation between comprehensive schools and Evangelical Lutheran parishes. Survey to headmasters. Autumn 2016, 102 p., 2 appendices. Language: Finnish, Helsinki, autumn 2016. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Option: European Master in Diaconia and Christian Social Practice. Degree: Master of Social Services.

The aim of this study was to survey the cooperation between comprehensive schools and parishes in Helsinki, Finland, research the reasons that have influenced the changes and collect schools' wishes and ideas how to develop the cooperation and also give information to schools and parishes how to develop the cooperation in the future.

Cooperation was examined by doing an inquiry to all headmasters in Finnish- and Swedish-speaking comprehensive schools in Helsinki in spring 2016. The questionnaire was sent to 139 answerers by email. A cover letter and a link to a Webropol questionnaire were included in the email.

The questionnaire contained 55 claims, three open-ended questions and nine background questions. The claims and questions dealt with the cooperation between comprehensive schools and parishes: its present state, changes in the 2010's and headmasters' expectations for the future.

49 headmasters answered the questionnaire. The answers were analysed by comparing all the answers and dividing the answers to areas; to primary schools, upper comprehensive schools and unified comprehensive schools and also to big, middle-sized and small schools.

The answerers were satisfied with the cooperation. There could have been more cooperational grouping between classes and more hobby clubs for the students. Secularisation had decreased the cooperation a little, but multiculturalism had not. According to the answerers the cooperation was working well and was sufficient. They also hoped that the students would have a more active role in the cooperation and that the parishes would concentrate more on the schools' religious events rather than giving general education. The cooperation with parishes was seen as important also in the future.

Key words: philosophy of life, Christian education, secularisation, multiculturalism, comprehensive school, parishes, curriculum, religiousness, freedom of religion, religious education, cooperation, individualism

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	6
2 YHTEISKUNNAN MONINAISTUMINEN	8
2.1 Maallistuminen lisäänty.....	8
2.2 Monikulttuurisuus lisäänty.....	9
2.3 Yksilöllistyminen lisäänty	11
2.4 Yhteiskunnallisten muutosten vaikutus uskonnon opetukseen.....	15
3 USKONNON OPETUS PERUSOPETUKSESSA.....	17
3.1 Uskonnon opetuksen merkitys yhteiskunnassa.....	17
3.2 Uskonnonvapaus.....	18
3.3 Uskonnon opetus vuoden 2016 opetussuunnitelmassa	20
3.4 Kasvattajan rooli uskonnon opetuksessa	24
3.5 Katsomusaineiden yhteisopetus: uusi tapa järjestää uskonnon opetusta	25
4 SEURAKUNTIEN KOULUYHTEISTYÖ	28
4.1 Kouluyhteistyön historia.....	28
4.2 Kristillinen kasvatus ja uskontokasvatus.....	30
4.3 Kumppanuuden korit – malli seurakuntien kouluyhteistyöhön.....	32
4.4 Aiemmat tutkimukset kouluyhteistyöstä.....	34
5 KOULUT JA SEURAKUNNAT HELSINGIN ALUEELLA.....	36
5.1 Peruskoulut Helsingissä	36
5.2 Helsingin seurakuntayhtymä – Kirkko Helsingissä	37
6 TUTKIMUSTEHTÄVÄ, AINEISTO JA ANALYYSI.....	39
6.1 Tutkimustehtävä	39
6.2 Kyselylomake	41
6.3 Aineiston keruu.....	43
6.4 Kyselyyn vastanneet.....	45
7 TUTKIMUSTULOKSET	46
7.1 Koulujen ja seurakuntien välisen yhteistyön nykytila	46
7.2 Muutokset yhteistyössä	53

7.3 Yhteistyö tulevaisuudessa	57
7.4 Helsingin neljä aluetta – alueiden koulujen kokemusten erot	59
7.5 Ala- ja yläkoulujen sekä yhtenäisten peruskoulujen erot vastauksissa....	63
7.6 Erikokoisten koulujen toiveet yhteistyölle	66
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	69
8.1 Yhteisten sovittujen rakenteiden puuttuminen yhteistyöstä	69
8.2 Yhteistyön henkilöityminen	71
8.3 Yhteistyön kuormittavuus ja vähentyminen	71
8.4 Yleissivistävää vai hengellistä yhteistyötä?	73
8.5 Oppilaiden osallisuus ja seurakuntien lapsiasioiden vaikutusten arviointi kouluyhteistyössä	74
8.6 Median merkitys yhteistyön muutoksiin	76
9 POHDINTA	78
9.1 Tutkimuksen haasteet, eettisyys ja luotettavuus	78
9.2 Mitkä yhteistyömuodot toimivat 2010-luvun koulussa?.....	81
9.2.1 Päivänavauksien tilalle oppituntivierailuja	81
9.2.2 Ryhmäytyksiä enemmän alakouluihin.....	83
9.2.3 Seurakunta mukaan yhteisölliseen oppilashuoltoon	84
9.3 Jatkotutkimusehdotukset	86

LIITE 1: Suomenkielinen sähköpostiviesti kyselykutsun vastaanottajille

LIITE 2: Suomenkielinen kyselylomake

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössämme tutkimme Suomen evankelisluterilaisten seurakuntien ja peruskoulujen välistä yhteistyötä Helsingissä. Yhteistyö käsittää tavallisimmin koulusta ja seurakunnasta riippuen päivänavauksia, oppituntivierailuja, seurakunnan työntekijän osallistumista koulun ryhmäytyksiin tai muuhun toimintaan moniammatillisen tiimin jäsenenä. Olemme työskennelleet helsinkiläisissä seurakunnissa kirkon nuorisotyönohjaajina noin viiden vuoden ajan ja tehneet yhteistyötä alueen koulujen kanssa. Työelämässä saamamme kokemuksen mukaan koulu yhteistyö on ollut viime vuosina muutoksessa. Yhteiskunnan maallistuminen, monikulttuuristuminen ja yksilökeskeisyys vaikuttavat seurakuntien ja koulun väliseen yhteistyöhön enenevässä määrin. Suurin osa maamme kouluista kuitenkin kertoo seurakunnan olevan tärkein yhteistyökumppani (Tytöt ja pojat seurakuntalaisina 2012, 30).

Elokuussa 2016 Opetushallituksen laatima peruskoulun uusi opetussuunnitelma astui voimaan. Opetussuunnitelmia päivitetään noin kymmenen vuoden syklillä ja aiempi opetussuunnitelma otettiin käyttöön vuonna 2004. Uusi opetussuunnitelma korostaa aiempaa enemmän laaja-alaisen osaamiseen, monialaisiin oppimiskokemuksiin sekä oppimisympäristöihin liittyviä teemoja. Koulut valmistelivat valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteella vielä paikallisen opetussuunnitelman. (Keränen-Pantsu 2016.) Tämä opetussuunnitelman uudistuminen haastaa seurakuntia suunnittelemaan uudelleen koulu yhteistyötä sekä liittymään koulun arkeen uudella tavalla.

Kokemuksemme mukaan koulu yhteistyö on kohdannut monia haasteita viime vuosina erityisesti pääkaupunkiseudulla ja muissa isoissa kaupungeissa. Seurakuntien työntekijät eivät välttämättä pääse pitämään päivänavauksia tai uskonnollisia tilaisuuksia kouluihin. Osasyyn tähän lienee se, että koulun on järjestettävä tilaisuuksiin osallistumattomille oppilaille ja opiskelijoille korvaavaa ohjelmaa: tilaisuus on enemmän oppilaita erottava kuin yhdistävä tekijä. Uskonto voidaan myös nähdä yksilön henkilökohtaisena asiana ja sen paikkaa osana opetussuunnitelmaa on kyseenalaistettu. Jotkut Helsingin kouluista eivät tee

yhteistyötä seurakunnan kanssa ollenkaan. Tällöin yhteistyön ulkopuolelle on rajattu uskonnollisten tilaisuuksien lisäksi kasvua ja hyvinvointia tukevat ryhmätykset, koulussa tapahtuva päivystystoiminta sekä opetusta tukevat oppituntivierailut.

Yhteiskunnassamme käydään miltei jokakeväinen keskustelu siitä, voidaanko Suvivirsi laulaa koulujen päättäjäisjuhlissa. Keskustelun juuret saattavat olla kuitenkin enemmänkin emotionaalisesti virittyneet kuin uskonnonvapauteen liittyvät. (Kallioniemi 2015a, 211.)

Kouluyhteistyöhön ja uskontojen maailmaan liittyviä teemoja eritellessä voi huomata, että tämänhetkinen tilanne ja keskustelu yhteiskunnassamme liikkuvat usealla tasolla. Yhteiskunnassamme tapahtuu muutoksia maallistumisen, vaihtoehtoisen hengellisyyden ja uskonnollisuuden sekä maahanmuuttajien uskonnollisuuden myötä (Komulainen 2009, 15–19). Vaikka uskonnollisiin instituutioihin kuuluminen ja osallistuminen perinteiseen toimintaan ovat laskeneet (Meidän kirkko – Osallisuuden yhteisö 2007, 11), heikko sitoutuminen kirkkoon ei tarkoita välinpitämättömyyttä hengellisyyteen ja elämäkatsomuksellisiin kysymyksiin vaan vaihtoehtoinen hengellisyys on kasvussa (Kohtaamisen kirkko 2014, 13). Samaan aikaan yhteiskunnassamme tapahtuva monikulttuuristuminen ja uskontojen moninaistuminen haastavat koulujen kanssa tehtävää yhteistyötä, koska luterilaisuuden valta-asema uskontona ja – kulttuurina on muuttumassa (Hukari 2009, 122). Näin nämä yhteiskunnassamme tapahtuvat ilmiöt ikään kuin valuvat koulujen ja seurakuntien yhteistyön arjen tasolle.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli kartoittaa koulujen ja evankelisluterilaisten seurakuntien yhteistyömuotoja, muutoksia yhteistyössä sekä rehtoreiden toiveita yhteistyölle jatkossa Helsingin alueella. Lisäksi toivoimme, että opinnäytetyöprosessissa hankkimamme materiaali ja tutkimuksessa tuotettu tieto auttaisi sekä koulujen että seurakuntien työntekijöitä kehittämään yhteistyötä jatkossa. Yhteistyökumppaneina opinnäytetyössämme olivat sen tilaaja Kirkkohallitus sekä Helsingin seurakuntayhtymä, jonka toimintaympäristössä tutkimus tehtiin.

2 YHTEISKUNNAN MONINAISTUMINEN

2.1 Maallistuminen lisääntyy

Suomalainen yhteiskunta on viimeisen 150 vuoden aikana muuttunut modernisaation ja teollistumisen myötä. Yhteiskunta on siirtynyt maatalousyhteiskunnasta palveluntuottajayhteiskunnaksi. Eliniänodote on kohonnut, ihmiset ovat vaurastuneet ja muuttoliike on suuntautunut kaupunkeihin. (Kääriäinen, Niemelä, Ketola 2003, 10.) Vaurastumisen myötä nousseet materialistiset arvot ovat nostaneet uusliberalistisia arvoja yhteiskunnassamme. Nämä arvot korostavat yksilön vapautta ja vastuuta. (Kansan kirkosta kansojen kirkoksi 2005, 22–23.) Yhteiskunnan modernisaatio on prosessi, joka tuo ongelmia myös uskonnolle, sillä modernisaatiosta seuraa maallistumista. Valtaosa maallistumista tutkineista sosiologeista on yhtä mieltä siitä, että maallistuminen ja yhteiskunnan modernisaatio korreloivat keskenään. Mitä modernimpia olemme, sitä enemmän maallistumme. (Kääriäinen, Niemelä & Ketola 2005, 16, 18.)

Sosiokulttuurisessa tutkimuksessa suomalaiset ovat kuitenkin olleet pitkään ruotsalaisten ja saksalaisten kanssa muutoshaluttomimpia eurooppalaisia. Samalla kun Suomessa korostetaan innovaatioita, joustavuutta ja uudistumiskykyä, suomalaiset haluavat pysyvyyttä. Toivomme innovaatioita ilman luonnollista halua uudistumiseen tai toisin tekemiseen. Yhteiskunnan muutos on kiihtynyt 1990-luvulta lähtien ja yhtenäiskulttuurin jälkeinen aika haastaa vanhat rakenteet. Nopeasti tapahtuvat muutokset noteerataan laajasti ja näyttävästi, mutta hitaiden muutosten tunnistaminen on haastavampaa. Kun kansalaisuuteen aiemmin kuulunut velvoittavuus vähenee eikä tätä julkisesti mitata, monet organisaatiot, kuten seurakunnat, osuustoimintaliike, ammattiyhdistysliike ja puolue yllättyvät huomattaessaan jäsenkatoa muutoksen seurauksena. Hidasta muutosta on vaikea ymmärtää, kun se ei suoranaisesti ole kenenkään vastuulla tai tuota taloudellista hyötyä. (Halava, Helin & Salmi 2009, 11–13.)

Tänä päivänä kirkko ja uskonto ovat paljon esillä mediassa ja yleisessä keskustelussa ja kirkkoon kohdistuu voimakasta kritiikkiä. Useita mediakriisejä on seu-

rannut huomattavan suuren jäsenten määrän eroaminen kirkosta. Yhä useampi ihminen muodostaa käsityksensä kirkosta tiedotusvälineiden pohjalta. (Kohtaamisen kirkko 2014, 11, 13.) Median luoma kuva kirkosta on negatiivisesti väritynyt ja media tarkoitushakuisesti kuvaa kirkkoa modernin ajattelun vastaisena (Poulter, Riitaoja & Kuusisto 2015, 107).

Kristillisen kasvatuksen asema yhteiskunnassa on heikentynyt. Monet lapset ja nuoret eivät saa enää perinteistä kristillistä kasvatusta kotona ja kirkossa. (Kohtaamisen kirkko 2014, 13.) Tutkimusaineistojen perusteella uskontoon liittyvät keskustelut ovat suhteellisen ohuita nykypäivän kodeissa. Nuoret eivät myöskään yleensä tiedä kovin paljon vanhempiansa vakaumuksesta. Kyse ei ole pelkästä välinpitämättömyydestä vaan tämä voi johtua siitä, että uskontoon liittyvät asiat eivät ole välttämättä helppoja puhua. (Rautio 2012a.) Kirkkohallitus nostaa haasteiksi 10–14-vuotiaiden kristillisen kasvatuksen, aikuisiän kristillisen kasvatuksen sekä perheiden ja kotien tukemisen uskonnollisessa kasvatuksessa. Uskonnollisen kasvatuksen heikkeneminen ja irrallisuus uskonnollisesta yhteisöstä ovat keskeisiä maallistumiseen vaikuttavia tekijöitä. Lapsuudessa puuttuva kristillinen kasvatus johtaa todennäköisesti aikuisuudessa irrallisuuteen suhteessa kristinuskoon. Lasten ja nuorten osallisuus on kirkon tulevaisuuden kannalta keskeinen kysymys. Yhteistyö koulujen, päivähoidon, kotien, perheiden sekä muiden tahojen kanssa tukee jäsenyyttä. (Kohtaamisen kirkko 2014, 13, 24.) Koulun uskonnolliset tilaisuudet, kuten koulukirkot, päivänavaukset ja kouluun lähtevien siunaamiset, voivat tukea oppilaan omaa hengellistä kasvua. Koulun tehtävänä onkin yleissivistävän opetuksen lisäksi auttaa oppilasta identiteetin ja maailmankatsomuksen rakentamisessa, vaikka kristillinen kasvatus on lähtökohtaisesti kodin ja seurakunnan tehtävä.

2.2 Monikulttuurisuus lisääntyy

Yhteiskunta alkoi muuttua entistä monikulttuurisemmaksi ja -arvoisemmaksi 1990-luvulla ja muutos on jatkunut edelleen 2000-luvulla. Suomessa asuvien ulkomaalaisten määrä kolminkertaistui 1990-luvulla verrattaessa edellisvuosikymmenten muuttoliikkeeseen. Valtaosa maahanmuuttajista asuu pääkaupun-

kiseudulla, minkä takia yhteiskunnan monikulttuuristuminen on ollut voimakkainta erityisesti Helsingissä ja sen lähialueilla. Vuonna 2004 Suomessa asui 108 346 ulkomaalaista, joista puolet pääkaupunkiseudulla. (Kallioniemi 2008, 11–13.) Tällä hetkellä Helsingin väestöstä 13,5 prosenttia on vieraskielisiä. Ennustetaan, että joka neljäs helsinkiläinen puhuu äidinkielenään vuonna 2030 muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea. Vieraskielisistä arvioidaan 32 000 puhuvan äidinkielenään arabiaa. (Kirkko Helsingissä 2016, 12.)

Suurin osa ulkomaalaisista on itse maahan muuttaneita eli ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajia, mutta toinen sukupolvi kasvaa koko ajan. Ulkomaalaisväestö on hyvin moninainen ja heitä on yli 150 eri maasta. Venäläiset ja virolaiset ovat suurimmat yksittäiset kansallisuusryhmät. Pakolaistilanteen myötä myös muslimien määrä on kasvanut 1990-luvulta lähtien merkittävästi. Monikulttuurisuus ymmärretään Suomessa usein vain maahanmuutosta seuranneena ilmiönä, mutta todellisuudessa Suomessa on aina elänyt vähemmistöryhmiä ja -kulttuureja, kuten esimerkiksi venäläiset, romanit ja juutalaiset. (Kallioniemi 2008, 11–13.)

Yhteiskunnan muutoksen myötä yhteiskunnan kasvatustehtävä on alettu nähdä moniarvoisempaan ja neutraalimpaan kuin ennen. Nykyinen koulu arvostaa oppilaiden oman uskonnon opetusta ja hyväksyy yhteiskunnan eri uskonnot ja moniarvoisuuden. Muutos näkyy esimerkiksi siinä, että tunnustuksellisesta uskonnonopetuksesta on siirrytty oman uskonnon opettamiseen ja lainsäädännössä on tehty ero uskonnon harjoittamisen ja opetuksen välille. Kirkon ja yhteiskunnan uskontokasvatus voi tapahtua yhteistyössä, mutta niillä on myös oma tavoitteensa ja sisältönsä. Kirkon uskontokasvatus tukee omia jäseniään kristillisen identiteetin kehittämisessä ja koulun uskontokasvatus antaa perustietoja, auttaa ymmärtämään uskonnollisia ilmiöitä, tutustuttaa omaan ja muihin katsomuksiin ja antaa aineksia oman maailmankatsomuksen rakentamiseen. (Halme 2008, 167–168.)

Tekstitutkija Vesa Heikkinen kertoo, että kun ihmiset puhuvat monikulttuurisuudesta, he saattavat puhua aivan eri asioista. Esimerkiksi monikulttuurisuuskritiikki voi kohdistua islamin uskontoon ja sen ääri-ilmiöihin, kun taas toisenlai-

sessä merkityksessä monikulttuurisuus voi viitata käsitteisiin suvaitsevaisuus ja avoimuus. Heikkisen mukaan pitäisikin käydä keskustelua siitä, mitä kukakin sanalla tarkoittaa ja mihin sen käytöllä pyrkii. (Leppävuori 2015.) Yhdenvertaisuusvaltuutettu Kirsi Pimiä ja tietokirjailija Anna Rastas sanovat, ettei monikulttuurisuus ole ideologia vaan tosiasia. Heidän mukaansa suurin osa ymmärtää käsitteen siten, että meillä on monenlaisia kulttuureita, kieliä ja olemme erivärisiä, kuten aina on ollut. (Tikkala 2015.) Kokemuksemme mukaan monikulttuurisuus terminä herättää kritiikkiä. Termiä saatetaan pitää leimaavana. Vaihtoehdoksi monikulttuurisuus-termille voisi ajatella kansainvälisyys-termiä. Kotimaisten kielten keskuksen (2016) Kielitoimiston sanakirjan mukaan termi kansainvälinen tarkoittaa valtioiden tai kansojen välistä tai niille yhteistä, ja monikulttuurinen useaan kulttuuriin liittyvää tai usean kulttuurin piirteitä sisältävää. Kansainvälisyys on terminä enemmän kansoja ja kulttuureja yhdistävä, kun taas monikulttuurisuuteen ei mielletä noin yhdistävää piirrettä. (Kotimaisten kielten keskus 2016.) Kansainvälisyys ei myöskään mielestämme terminä täysin vastaa niihin yhteiskunnallisiin muutoksiin, joita maahanmuutosta on seurannut ja jotka vaikuttavat myös koulumaailmassa. Siksi tässä tutkimuksessa käytimme monikulttuurisuus-termiä sen heikkouksista huolimatta.

2.3 Yksilöllistyminen lisääntyy

Uskonnollinen ympäristömme muuttuu nopeasti. Kristinuskon vaikutus ihmisten elämässä on vähentynyt. Uskonto ei kuitenkaan ole häviämässä vaan muuttamassa muotoaan. Yksilön subjektiivisuudesta avautuva hengellisyys, joka korostaa yksilön omia mahdollisuuksia ja hänelle merkityksellisiä asioita, on nousut perinteisten uskontojen ja oppijärjestelmien tilalle. Nykyään ihmiset itse määrittävät suhtautumisensa asioihin eikä entiseen tapaan valmiita malleja haluta. (Halme 2008, 9–10.)

Yksilöitymisen seurauksena instituutioiden ja kulttuurin merkitys vähenee ja ihmiset joutuvat itse tekemään omat moraaliset valintansa ilman auktoriteetin tukea (Halme 2008, 178). Tunteita ja kokemuksia painotetaan enemmän (Kallioniemi 2008, 13) ja uskontoa pidetään yksityisasiana eikä se usein ole luonteva

keskustelunaihe (Poulter ym. 2015, 101). Uskonnon yksilöllistyminen liittyy suurempaan yhteiskunnalliseen muutokseen, jossa korostuvat halu sitouttamattomuuteen, yksilöllisyyteen ja vapauteen kaikista auktoriteeteista. Uskonnon roolin muuttuminen ilmenee kirkon jäsenmäärän vähenemisenä. Kirkon sanomaa ja oppia ei ehkä pidetä enää yhtä tärkeänä kuin ennen ja seurakunnan toimintoihin ja messuihin osallistuminen on vähentynyt. Yksilöllisen ja kaupunkimaisen elämäntavan on todettu heikentävän kiinnostusta kirkon toimintaan. Uskonnollisuutta tarkasteltaessa Suomi on jakautunut maantieteellisesti kahtia: pääkaupunkiseutu ja muu Suomi. Kristinuskon asema on heikentynyt erityisesti pääkaupunkiseudulla, kun taas maaseudulla vallitsevat perinteiset arvot ovat autta- neet uskonnollisuuden säilymisessä kaupunkilaista elämäntapaa enemmän. (Kallioniemi 2008, 13–14.)

Kirkon strategiamietinnön ”Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö” mukaan suomalaisten uskonnollisuus on muuttanut muotoaan. Uskonnollisiin instituutioihin kuuluminen on vähentynyt. Osallistuminen perinteiseen uskonnolliseen toimintaan on laskenut. Kirkon eri uskonkäsityksiin uskovien osuus on laskenut. Uskonnon subjektiivisessa merkityksessä ei ole kuitenkaan tapahtunut vastaavia muutoksia. Ihmiset uskovat edelleen ”jollain tavalla”, rukoilevat ja pitävät Jumalaa yhtä tärkeänä kuin ennen. Muutokset ilmentävät uskonnon yksilöllistymistä. Ihmiset rakentavat mielekkään elämäntarkoituksen tarjolla olevista aineksista. Perinteisten uskonnollisten auktoriteetit vaikuttavat valintoihin entistä vähemmän. Uskonto ei enää periydy vanhemmilta samalla tavalla kuten ennen vaan henkilö luo uskonnollisen identiteettinsä henkilökohtaisen etsinnän kautta. Ainekset omaan elämäntarkoitukseen voidaan poimia eri paikoista. Kokemus ja sosiaaliset suhteet painottuvat enemmän kuin sukupolvelta toiselle siirretty traditio. (Meidän kirkko – Osallisuuden yhteisö 2007, 11.)

Uskonnollisuus ei kuitenkaan ole häviämässä suomalaisten elämästä. Yksilön omista tarpeista nouseva uskonnollisuus tulee olemaan tärkeä osa ihmisten elämää. Kaikissa ikä- ja väestöryhmissä vastausten etsiminen elämäntarkoituksiin on vahvaa. Suomalaiset kaipaavat tärkeisiin elämäntilanteisiinsa kirkollisia toimituksia. Elämyksellinen toiminta kiinnostaa ihmisiä. Hierarkkiset uskonnollisuuden muodot, kuten jumalanpalveluksiin osallistuminen ja tiukka opillinen si-

toutuminen kirkkoon auktoriteettina, ovat menettäneet asemaansa. Tämä näkyy perinteisen kirkollisen osallistumisen laskuna, lisääntyneenä avoimuutena muita uskontoja kohtaan ja heikentyneenä sitoutumisena kirkon oppiin. Uskonto yksityistyy ja monimuotoistuu. Kehitystä luonnehtii selvemmin kirkollisen auktoriteetin heikentyminen kuin maallistuminen. Tämä näkyy selvimmin pääkaupunkiseudulla. (Meidän kirkko – Osallisuuden yhteisö 2007, 11–12.)

Kirkon kannalta sosiokulttuurinen muutos näkyy kirkkoa haastavina ja mahdollistavina trendeinä. Haastavia trendejä ovat vertaisuus, tuunaus, valitsijakulttuurin vallan kasvu, kiireen kasvu ja perinteisten yhteisöjen heikkeneminen. Kirkon kannalta mahdollistavia trendejä yhteiskunnassamme ovat spiritualiteetin nousu, pilkkomattoman ajan kaipuu, psyykinen hyvinvointi, halu olla monena maailmassa ja halu tulla hyväksytyksi sellaisena kuin on. (Halava ym. 2009, 14–19.)

TAULUKKO 1. Kirkkoa haastavat ja mahdollistavat trendit

HAASTAVAT TRENDIT	MAHDOLLISTAVAT TRENDIT
<p><u>Vertaisuus</u> Ihmisellä halu ottaa apua vain vertaiselta, ei ylempältä taholta.</p> <p>Avuntarvitsijan voi olla vaikeaa tavoittaa kirkon työntekijää ja kirkkorakennukset voivat olla lukittuja.</p>	<p><u>Spiritualiteetin nousu</u> Kuluttamisen sijaan etsimme ei-materialistista sisältöä elämäämme</p> <p>Kirkon opetusta ei haasta maallistuminen vaan eri aineksista koottu hengellisyys</p> <p>Erityisesti kaupunkiympäristöissä omaa hengellistä elämää rakennellaan useista eri aineksista eivätkä opilliset rajat muodosta ongelmaa</p>
<p><u>Tuunaus</u> Luova kuluttaja haluaa itse osallistua erilaisten tuotteiden ja palvelujen tuotantoon.</p> <p>Kirkon perinteeseen kuuluvat valmiit mietinnöt, julistukset, toimitukset ja kaavat.</p>	<p><u>Piikkomattoman ajan kaipuu</u> Ihmiset haluavat vähentää suorittamista ja rauhoittaa ajankäyttöään.</p>
<p><u>Valitsijakuluttamisen vallan kasvu</u> Kuluttajan vapaus valita kasvaa. Myös neuvotteluvoima kasvaa vaihtoehtojen määrän kasvaessa.</p> <p>Organisaatioiden läpinäkyvyys korostuu: epäkohdat puutteet, väärinkäytökset ja kritiikki leviävät nopeasti.</p> <p>Seurakuntaan kuuluminen asuinpaikan perusteella tulee haastetuksi, kun maatieteellä ei ole merkittävää yhteyttä henkilön hengellisen yhteisön kanssa.</p>	<p><u>Psyykinen hyvinvointi</u> Työn mielekkyyden puute näkyy voimakkaana oireiluna, poissaoloina ja psyykkisperäisenä työkyvyttömyytenä työpaikoilla.</p> <p>Kirkolla mahdollisuus olla työyhteisöissä läsnä rakentamassa kokonaisempaa ihmiskuvaa teknirationaalisen ihmiskuvan sijaan</p> <p>Psyykinen pahoinvointi näkyy myös perheissä.</p> <p>Perheneuvonnalle, diakoniatyölle ja sielunhoidolle riittää kysyntää.</p>
<p><u>Kiireen kasvu</u> Yhteiskunta toimii 24/7, mutta silti kirkon pääjumaanpalvelus on edelleen sunnuntaiaamuisin.</p> <p>Kirkon tarjonta on vastapainoa kiireelle, mutta vastakohtaisuutta ei tuoda riittävästi esille, jolloin syntyy vaikutelma, ettei kirkko pysy muutoksen mukana.</p>	<p><u>Halu olla monena maailmassa</u> Halu tulla samaan aikaan kohdatuksi ja tunnetuksi eri yhteisöissä eri tavoilla.</p> <p>Jossain yhteisössä olemme vastuullisia, toisessa vaikuttajia ja kolmannessa seikkailijoita.</p> <p>Voi olla luonnollista, että meillä on hengellinen, poliittinen ja hyvän tekemisen yhteisö samaan aikaan.</p>
<p><u>Perinteisten yhteisöjen heikkeneminen</u> Omaa säännöllistä panostamista ja sitoutumista asiaan vältetään.</p> <p>Kirkkoon kuuluminen ei ole enää todiste hyvästä kansalaisuudesta vaan päätöstilanne, jossa punnitaan etuja ja haittoja.</p>	<p><u>Halu tulla hyväksytyksi sellaisena kuin on</u> Luonnollisuus tekee paluuta.</p> <p>Ajatus hyvien ja huonojen puolien hyväksymisestä tuo suomalaisia lähemmäs kirkkoa, joka ei korosta ihmisen ulkokuorta vaan kokonaisuutta.</p>

(Halava ym. 2009, 15–19.)

2.4 Yhteiskunnallisten muutosten vaikutus uskonnon opetukseen

Koulun ja kirkon suhde on Suomessa aina ollut läheinen: vasta vuonna 1921 oppivelvollisuuslaki siirsi opetusvastuun kirkolta valtiolle. Uskonnon opetus oli tunnustuksellista uuden uskonnonvapauslain voimaantuloon saakka vuonna 2003. Tällöin siirryttiin käsitteestä tunnustuksellinen uskonnon opetus käsitteeseen oppilaan oman uskonnon opetus. (Kallioniemi 2006, 78–79.) Suomalaisesta uskonnon opetuksesta ainutlaatuisen tekee sen tunnustukseton luonne, vaikka opetus tapahtuukin oppilaan oman uskontokunnan mukaisesti. Tunnustukseton opetus tarkoittaa, ettei opetukseen sisälly uskonnonharjoitusta. Uskonnollisista rituaaleista, kuten rukouksesta voidaan opettaa, mutta opetukseen ei kuulu rukoilua. Nykyinen lainsäädäntö ei velvoita opettajaa kuulumaan opettamansa uskonnon mukaiseen tunnustuskuntaan. (Zilliacus & Holm 2013, 284–285.)

Vuonna 2010 peruskoulun oppilaista 93 prosenttia opiskeli evankelisluterilaista uskontoa, kolme prosenttia elämänkatsomustietoa, yksi prosentti ortodoksista uskontoa ja kaksi prosenttia muita uskontoja. Vähemmistöuskontojen opetus on pitkälti keskittynyt isoihin kaupunkeihin Etelä-Suomen alueelle, jossa vähemmistöuskontoja ja elämänkatsomustietoa opiskelee neljätoista prosenttia oppilaista. Yksi ajankohtainen huolenaihe on muodollisesti pätevien opettajien saaminen vähemmistönä oleville uskonnonopetus- ja elämäkatsomustiedonryhmillä. (Zilliacus & Holm 2013, 284.)

Maallistuminen ja muutokset uskonnollisuudessa ovat luoneet painetta uskonnon opetuksen kehittämiseksi monissa Euroopan maissa, myös Suomessa. Nykyinen lainsäädäntö takaa oppilaille oikeuden saada oman uskonnon tai elämänkatsomustiedon opetusta yhdeksän peruskouluvuoden ajan. Laki on velvoittava eli oppilaan on osallistuttava joko uskonnon tai elämänkatsomustiedon opetukseen. Koulujen täytyy järjestää opetusta, jos samalla koulualueella on kolme tai useampi oppilas, jotka kuuluvat samaan tunnustuskuntaan. Ortodoksuskontoa ja elämänkatsomustietoa järjestetään vain oppilaiden määrän mukaan, kun taas muiden uskontojen tai katsomusten kohdalla vanhempien täytyy pyytää opetusta. Elämänkatsomustiedon opetus on suunnattu niille oppilaille, jotka eivät kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan, mutta se on avoin

myös muille oppilaille. Vähemmistönä olevaan uskonnonopetusryhmään kuuluva oppilas voi valita elämänkatsomustiedon tai evankelisluterilaisen uskonnon opetuksen, jos hänen omaa uskontoaan tai katsomustaan ei opeteta kyseisessä koulussa. Evankelisluterilaiseen tunnustuskuntaan kuuluva ei kuitenkaan voi valita muuta kuin evankelisluterilaisen uskonnon opetuksen. Vaikka nykyinen lainsäädäntö pyrkii tasa-arvoon oppilaiden uskonnollisesta taustasta riippumatta, lainsäädäntö ei anna oppilaalle kuitenkaan mahdollisuutta valita mitä tahansa haluamaansa katsomusainetta. (Zilliacus & Holm 2013, 283–284.)

Uskontojen opetuksen organisoiminen koulussa on haaste opettajille, aikataulutukselle ja ohjeistukselle, sillä opetettavia uskontoja on useita. Eriytetyt uskonnonopetusryhmät herättävät kysymyksen, miten oppilaat kokevat kyseisen eriytetyn mallin opetuksessa ja tukevatko ne integraatiota oppilaiden keskuudessa vai vastakkainasettelua oppilaiden välillä. Pääkaupunkiseudun ruotsinkielisessä koulussa vuosina 2009–2010 tehdyn tutkimuksen mukaan valtaosalla oppilaista oli vain vähän tietoa muiden kuin oman uskonnon tai etiikan opetusryhmän opetuksesta. Tämä johtui osittain siitä, että maailmanuskontoja opiskeltiin opetussuunnitelman mukaisesti vasta viidennellä tai kuudennella luokalla. Vähäinen tieto muiden uskontojen ja katsomusten opetuksen sisällöistä ja kykenemättömyys kertoa oman opetuksen sisällöistä aiheutti hämmennystä oppilaiden keskuudessa. Oppilaat mainitsivat myös, että luokkahuoneesta toiseen siirtyminen oman uskontotunnin ajaksi, uskonnon opetuksen takia aikaisemmin alkava tai myöhemmin loppuva koulupäivä ja eri-ikäisten oppilaiden kanssa työskentely saivat heidät tuntemaan itsensä erilaisiksi. Oppilaan identiteetin kehittymiselle vaikutti olevan tärkeää, että hänellä on käsitys sekä omasta katsomusaineesta että kyky kommunikoida muihin opetusryhmiin kuuluvien kanssa katsomusaineiden opetuksesta, kuten esimerkiksi kertoa ja kuulla mitä oppitunneilla on tehty viime aikoina. Pääasiassa oppilaat suhtautuivat positiivisesti oman uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetukseen ja pienryhmäopiskelu oli mielekästä, mutta todella pienet yhden tai kahden oppilaan opetusryhmät saivat oppilaat tuntemaan olonsa yksinäiseksi ja eritetyksi. Oppilaiden kokemukset erilaisuudesta eivät aina liittyneet kuitenkaan uskonnon opetukseen vaan heikkoon aikataulutukseen ja vaikeuteen kertoa uskonnon opetuksesta toisille oppilaille. (Zilliacus & Holm 2013, 283, 289–291, 293–294.)

3 USKONNON OPETUS PERUSOPETUKSESSA

3.1 Uskonnon opetuksen merkitys yhteiskunnassa

Uskonnot, maailmankuvat, kasvatus ja dialogi ja niiden suhde ovat tulleet osaksi yhteiskunnallista keskustelua viime vuosina. Keskusteluun ovat osallistuneet niin asiantuntijat, poliitikot, kansalaiset kuin suuri yleisökin. Keskustelu on näkynyt kansallisilla ja kansainvälisillä areenoilla. Eurooppalaiset järjestöt ovat korostaneet uskontojen yhteiskunnallista merkitystä, erityisesti ongelmien ratkaisussa. Useissa Euroopan maissa on yhä suurempi ristiriita väestön uskonnollisuuden, uskonnonharjoittamisen ja uskonnollisen osallistumisen sekä yleissivistävän koulun uskonnonopetuksen välillä. Viimeaikainen keskustelu uskonnonopetuksen roolista, tavoitteista, sisällöstä ja muutostarpeista on ollut eurooppalaisella tasolla laajaa ja monipuolista. On tarkasteltu, missä kulkee raja oman uskonnon opetuksen sisällön ja tunnustuksellisuuden kunnioittamisen sekä muiden maailmankatsomusten ja ideologioiden opettamisen välillä. Koulun antama uskonnon opetus ei voi olla vain omaan uskonnolliseen perinteeseen liittyvää tietoa vaan opetuksen tulee edistää dialogia, suvaitsevaisuutta, keskinäistä ymmärrystä sekä moninaisuuden hyväksymistä. (Kallioniemi 2015b, 276–277.)

Lähes kaikissa eurooppalaisissa yhteiskunnissa lisääntynyt yhteisymmärrys siitä, että uskonnon opetuksen tulisi olla osa yleissivistävää kasvatusta. Uskonnon opetuksella on yhtymäkohtia kansalaisuus, monikulttuurisuus ja kulttuuriperintökasvatuksen sekä ihmisoikeuskasvatuksen kanssa. Monikulttuuristumisen myötä näiden merkitys on kasvanut. Lisääntyvä kulttuurinen ja katsomuksellinen monimuotoisuus vaatii valmiuksia kohdata ne rakentavasti. Eurooppalaisten uskontokasvatuksen tutkijat pitävät kykyä lukea ja ymmärtää uskontoja erittäin tärkeänä ja osana muuttuvaa yleissivistystä. Uskontoon liittyvä oppiminen nähdään osana ihmisen kasvua ja kehittymistä, jossa koululla on keskeinen tehtävä. (Kallioniemi 2015b, 277–278.) Professori Cox esittää neljä kriteeriä uskonnollisen sivistyksen hyvänä määritelmänä: arvostus kaikkia vakaumuksia kohtaan, riittävä tieto eri uskonnoista, tiedon siitä, mihin itse uskoo, ja johtopää-

tösten tekeminen tietoisten kriteereiden perusteella. Räsänen mukaan näistä muodostuu kokonaisuus, jossa lähdetään liikkeelle itsestä, mutta laajennetaan oman tradition ja identiteetin tiedostamisen kautta muihin. (Rautio 2012a.)

Entä onko ensin ymmärrettävä oma uskontonsa, jotta voi ymmärtää muita? Räsänen mukaan aito vuoropuhelu uskontojen välillä saa usein pohtimaan, mikä on oma katsomus asioihin ja mistä se on peräisin. Kun näkee jonkin asian omassa uskonnossaan pyhänä, voi myös ymmärtää, että jollekin toiselle pyhyys ja sen arvostus voi nousta jostakin toisesta traditiosta (Rautio 2012a.)

Kallioniemi pohtii, mistä näkökulmista uskonnon opetussuunnitelmia laaditaan. Missä määrin mukaan otetaan esimerkiksi muiden oppiaineiden aineksia, kuten historiaa ja maantietoa. Ydinkysymys tällöin onkin, mitä uskonnonopetus oikeasti on. Kallioniemen mukaan nykyisessä käytössä oleva oman uskonnon opetuksen malli on erittäin kunnianhimoinen, mutta käytännössä sen toteutus ontuu suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi yhteisen katsomusopetuksen ongelmana on se, onko meillä lopulta yhteistä mielipidettä siitä, mitkä ovat yhteisen opetuksen yhteisesti hyväksytyt sisällöt ja tavoitteet. Henkilökohtaisesti hän on sitä mieltä, että lukiossa saisi olla yksi yhteinen katsomusaine, mutta ala- ja yläasteesta hän ei ole täysin vakuuttunut. (Rautio 2012b.)

3.2 Uskonnonvapaus

Uusin uskonnonvapauslaki tuli voimaan 2003. Edellinen uskonnonvapauslaki oli vuodelta 1923. Uskonnonvapaus on ehdoton ihmisoikeus. Uskonnon harjoittaminen tai vakaumuksen ilmaisu ei saa kuitenkaan vaarantaa yhteiskunnan turvallisuutta, järjestystä, terveyttä, moraalialia tai toisten ihmisten oikeuksia ja vapauksia. Uskonnonvapauden sisältöä on aina tulkittu aika- ja kulttuurisidonnaisesti ja siksi tulkinta on muuttunut ja voi muuttua edelleen. Uskonnonvapaus edellyttää valtiota kaikkien uskontojen ja elämänkatsomusten tasapuolista kohteluun. Ketään ei saa suosia tai hyljeksiä lain edessä vakaumuksen perusteella. (Seppo 2008, 107–108.)

Uskonnonvapaus koskee sekä yksilöä että yhteisöä. Yksilön positiivinen uskonnonvapaus tarkoittaa, että henkilöllä on oikeus harjoittaa uskontoa yksityisesti ja julkisesti oman valinnan, ymmärryksen ja omantunnon mukaan, hänellä on oikeus vaihtaa uskontoa ja oikeus ilmaista uskonnoton tai uskonnonvastainen vakaumus. Henkilöllä on myös oikeus uskontokasvatukseen ja oikeus harjoittaa uskontoa yhteisesti kuulumalla johonkin uskonnolliseen yhdyskuntaan. Negatiivinen uskonnonvapaus tarkoittaa, että henkilöllä on oikeus olla harjoittamatta uskontoa, vapaus elää ilman uskontoa ja olla liittymättä mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan. Instituutit ja uskonnolliset organisaatiot luovat rakenteet yksilön uskonnonvapaudelle, vaikka uskonnonharjoittaminen onkin henkilökohtaista. (Seppo 2008, 107–108.)

Nykyinen uskonnonvapauslaki lähtee positiivisesta oikeudesta saada oman uskonnon opetusta. Ennen vuoden 2003 uskonnonvapauslakia keskustelu uskonnonvapaudesta kouluissa liittyi lähinnä kysymyksiin, kuka voi vapautua uskonnon opetuksesta ja millä perustein. Uudistettu uskonnonvapauslaki pyrkiikin tulkitsemaan uskonnonvapautta oikeuksien näkökulmasta. Uudistetun lain myötä uskonnon opetuksen asema on vahvistunut ja opetuksen luonne ja tavoitteet selkiintyneet. Uskonnonvapauslaki takaa lapselle oikeuden saada oman uskonnon opetusta. Vanhemmilla ja huoltajilla on oikeus päättää lapsen uskontokasvatuksesta. Kaikille lapsille tulee järjestää yhtä hyvät mahdollisuudet oman uskonnon tai elämänkatsomuksen opiskeluun ja oppimiseen. Uskonnonvapauslain myötä opetuksen painopiste on kuitenkin siirtynyt aiempaa selvemmin yksilön vakaumusta kunnioittavaan suuntaan. Kun ennen puhuttiin perusopetus- ja luokioissa tunnustuksellisesta opetuksesta, nykyään puhutaan oman uskonnon opetuksesta. Oikeus saada oman uskonnon opetusta turvaa ennemminkin oppilaiden kuin uskonnollisten yhdyskuntien etuja. Asiallisessa uskonnon opetuksessa nämä kaksi voivat kuitenkin toimia hyvässä vuorovaikutuksessa keskenään ilman vastakkainasettelua. (Seppo 2008, 116–117.)

Eduskunta päätti sivistys- ja perustuslakivaliokunnan mukaisesti, että tiedollisen ulottuvuuden lisäksi uskonnon opetuksen tehtävänä on auttaa oppilaan identiteetin ja maailmankatsomuksen rakentamisessa ja siksi opetukseen voi edelleen sisältyä asiallista uskontokasvatusta tukevia elementtejä. Opetusta ei kui-

tenkaan käytetä oppilaan juurruttamiseksi johonkin tiettyyn vakaumukseen. Eduskunnan vahvistaman uskonnonvapauden tulkinnan mukaan uskonnon opetuksen luonne määräytyy uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyden mukaan, ei yksilön rajattoman valinnanvapauden mukaan. Valinta katsotaan tehdyksi jo silloin, kun oppilas tai hänen huoltajansa on vapaaehtoisesti valinnut kuulua uskonnolliseen yhdyskuntaan. (Seppo 2008, 117–118.)

Entä miten kouluissa tulisi tulkita negatiivisen uskonnonvapauden lauseketta ”kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen”? Eduskunnan mukaan uskonnon opetus ei ole uskonnon harjoittamista ja siksi se suhtautui kysymykseen torjuvasti. Käytäntö koulumaailmassa on kuitenkin osoittanut, että uskonnonvapautta voidaan tulkita kuitenkin eri tavoin kuin eduskunnassa. Esimerkiksi koulun yhteisistä juhlista on voitu vaatia vapautusta omantunnon syihin vedoten, sillä perinteisissä juhlissa voi olla uskonnollista sisältöä, kuten Suvivirren laulua tai jouluevankeliumin lukua. Lakiesityksen perusteluissa on kuitenkin todettu, ettei kouluperinteeseen kuuluvia juhlia ole tarkoitus muuttaa, vaikka niihin sisältyykin uskonnollisia elementtejä. Eduskunnan ratkaisu uskonnon opetuksesta saattoi päätökseen pitkään kestäneen epävarmuuden siitä, kuuluuko uskonnon opetus koulun tehtäviin, millaisin tavoin ja miten laajasti. Uskonnon opetukseen oikeutetut tai velvoitetut eivät voi vaatia vapautusta vedoten opetuksen uskonnonharjoitusluonteeseen. Siinä, ettei opetus ole uskonnon harjoittamista, on taas luotettava opettajan ammattietiikkaan ja osaamiseen. (Seppo 2008, 118–119.)

3.3 Uskonnon opetus vuoden 2016 opetussuunnitelmassa

Uskonnon opetuksen tarpeellisuudesta on pitkään käyty keskustelua. Uskonto on varmaankin opetussuunnitelman eniten kyseenalaistettu oppiaine. Uskonnon opetusta vastustavat pitävät uskonnon opetusta kouluun sopimattomana oppiaineena ja uskonnollisten yhdyskuntien tehtävänä. Uskonnon opetuksen puolustajat korostavat, että suomalaisten arvomaailma on voimakkaasti sidoksissa luterilaiseen etiikkaan ja että uskonnolla on merkitystä kulttuurin ja suomalaisen yhteiskunnan ymmärtämisen kannalta. (Tirri & Kesola 1998, 51.)

Opetushallitus on uudistanut perusopetuksen opetussuunnitelmaa ja hyväksynyt vuonna 2014 uudet perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Niiden pohjalta laaditaan paikalliset kunta- ja koulukohtaiset opetussuunnitelmat, jotka otetaan käyttöön 1.–6. luokilla syyslukukauden 2016 alussa. Perusopetuslain 11 §:n mukaan perusopetuksessa opiskelevalla on oppiaineena joko uskonto tai elämänkatsomustieto. Uskonto toteutetaan 13 §:n mukaan oman uskonnon opetuksena oppilaan uskonnollisen yhdyskunnan mukaisesti. Jotta uskonnon opiskelu olisi yhtenäistä kaikille oppilaille, on laadittu uskonnon opetuksen tavoitteet ja keskeiset sisällöt. (Opetushallitus 2015, 134, 246, 404.)

Uskonnon opetuksen tehtävänä on antaa laaja uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys. Opetuksessa tutustutaan uskonto- ja elämänkatsomusperinteisiin Suomessa sekä muualla maailmassa. Oppiaineen tarkoituksena on auttaa ymmärtämään uskonnon ja kulttuurin välistä suhdetta, lisätä uskontojen ja katsomusten lukutaitoa ja antaa oppilaalle valmiuksia uskontojen ja katsomusten väliseen vuoropuheluun. Opetuksessa annetaan monipuolisesti tietoa uskonnoista ja autetaan ymmärtämään niihin liittyvää keskustelua. Kriittinen ajattelu ja eri näkökulmien ymmärtäminen ovat tärkeitä. Opetuksessa pohditaan uskon ja tiedon suhdetta sekä uskonnoille ominaista kieltä, symboliikkaa ja käsitteistöä. Oppilasta kannustetaan kunnioittamaan elämää, ihmisarvoa sekä niitä asioita, joita pidetään pyhinä. Opetuksessa tutustutaan uskontojen ja katsomusten eettiseen ajatteluun sekä kannustetaan miettimään omakohtaisesti eettisiä kysymyksiä. Opetus tukee oppilaan itsetuntemusta, itsensä arvostamista ja elämänhallintataitoja, auttaa oppilasta rakentamaan omaa identiteettiään, elämänkatsomustaan ja maailmankatsomustaan. Oppilas pystyy myös arvioimaan edellä mainittuja asioita ja opetus tukee oppilaan kasvua vastuulliseksi ihmiseksi. (Opetushallitus 2015, 134, 246, 404.)

Myös ilmiöpohjainen opetus on osa uutta opetussuunnitelmaa. Uudessa opetussuunnitelmassa korostuvat toiminnallisuus, tutkiva ilmiökeskeinen oppiminen, vuorovaikutus, osallisuus ja yksilöllinen tiedonkerääminen. Lähiympäristö, kuten kirjasto, kulttuurilaitokset, puistot ja urheilutilat ovat hyviä oppimisympäristöjä. (Sandberg 2016a.) Tärkeänä pidetään laaja-alaista osaamista, ihmisenä kasvamista, kansalaistaidot sekä tieto- ja viestintäteknologian osaaminen (Nis-

silä 2015, 22). Ilmiöopetuksessa ajatellaan, että koulu on kaikkialla, ei vain luokissa tai koulurakennuksessa. Opetus on joustavaa ja korostaa tiedon soveltamista, yhteisöllisyyttä ja yhteistyötaitoja. (Sandberg 2016b.) Myös seurakunnan tilat, kuten kirkot, voivat toimia oppimisympäristönä ilmiöopetuksessa. Kirkkovierailu voi tukea uskonnon opetusta, mutta se voi myös toimia esimerkiksi historian tai kuvaamataidon opetuksen oppimisympäristönä.

Uskonnonpedagogiikan ja opettajankoulutuksen uskontokasvatuksen parissa pitkään työskennellyt professori Antti Räsänen korostaa tutkimuksen merkitystä pohdittaessa kaikille yhteisen tai vastaavasti kaikille erillisen uskonnonopetuksen välisiä etuja ja haittoja. Erilaisten opetustapojen etuja ja haittoja tulisi selvittää enemmän, sillä tarkkaa tietoa minkään vaihtoehdon puolesta tai vastaan ei ole tällä hetkellä ole. Räsänen pohtii, että jos peruslinja on, että yksilön identiteetti kehittyy ja on vaikutteille altis kouluiässä, on koululaitoksen tärkeä pystyä vahvistamaan identiteettien juurtumista. Mikäli uskonnollinen identiteetti nähdään tässä kohtaa yhtenä merkittävänä osana koko identiteetin rakentumisessa, on perusteltua esittää, että koulussa tuettaisiin yksilöiden oman uskonnon mukaisen identiteetin kehittymistä. Räsänen mielestä yksi eriytetyn uskonnon opetuksen eduista onkin se, että se mahdollistaa oman uskonnon mukaisen identiteetin vahvistamisen. Voidaan toki myös ajatella, että olisiko oppilaille haitaksi, jos yhteisessä opetuksessa tuotaisiin eri uskonnollisia vaihtoehtoja esille sitomatta niitä vahvasti mihinkään. Räsänen kysyy myös, vaikuttaako keinotekoiselta, että yksittäistä oppiainetta opiskellaan eriytetyissä ryhmissä, kun luokka toimii muutoin yhtenä yksikkönä. (Rautio 2012a.)

Räsänen mukaan uskonnon opetus pitäisi liittää nykyistä kiinteämmin muihin oppiaineisiin, kuten historiaan ja yhteiskuntaoppiin sekä myöhemmässä vaiheessa esimerkiksi psykologiaan. Tällöin myös toteutuisi parhaalla tavalla uskonnollisen yleissivistyksen saavuttaminen. Räsänen nostaa myös esille, miten laadukkaasti ja millä resursseilla kunnianhimoista ja ainutlaatuista oman uskonnon opetusjärjestelmää pystytään toteuttamaan, jos siirrytään katsomusten kaikille yhteiseen opetukseen. Julkisessa keskustelussa on keskitytty uskonnon opetuksen kiistatta merkittävien sisältökysymysten sijaan enemmänkin siihen,

tuleeko uskontoa ylipäänsä opettaa kouluissa ja siksi voimavarat uskonnon menetelmälliseen kehittämiseen oppiaineena ovat jääneet liian vähäisiksi. Räsänen toivookin tulevaisuudessa työrauhaa uskonnon opetuksen sisällölliseen ja menetelmälliseen kehittämiseen sekä alan tutkimuksen vahvistamiseen. (Rautio 2012a.)

Myös professori Arto Kallioniemi, joka on tutkinut uskonnonopettajan ammattia, uskonnon opetusta ja kasvatusta eri koulutasoilla sekä uskonnon opetukseen liittyviä opetussuunnitelmia Suomessa, kiteyttää, että uskonnon opetuksen kehittämisen ehdottomaksi lähtökohdaksi pitäisi ottaa muuttuva yhteiskunta ja maailma. Kallioniemi on huolissaan siitä, että 2010-luvulla julkinen keskustelu kyseisestä aiheesta on kärjistymässä lähinnä fundamentalistien ja vapaaajattelijoiden väliseksi kiistelyksi. Hänen mielestään olisi ehdottomasti saatava lisättyä kansalaisten tietoisuutta uskonnon opetuksen yleisestä merkityksestä ja tehtävistä eikä riidellä katsomusopetuksellisista kysymyksistä. (Rautio 2012b.)

Uskonnon opetus toteutuu jatkossakin lähtökohtaisesti oppilaan oman uskonnollisen yhdiskunnan mukaisissa ryhmissä. Myöskään uskontoa ja elämäkatsomusta ei olla jättämässä kokonaan pois opetussuunnitelmista. Nämä voivat olla merkkejä siitä, että uskontoon ja elämäkatsomukseen perehtyminen nähdään edelleen merkittävänä yleissivistävänä oppiaineena, joka auttaa ymmärtämään omaa ja toisen kulttuuria, uskontoa ja ajattelutapaa sekä tukee oppilaan oman identiteetin rakentumista. Yhteistyö koulun ja seurakunnan välillä on opetussuunnitelman perusteiden mukaan tarkasteltaessa sallittua. Opetussuunnitelman perusteissa mainitut vierailut kirkkorakennuksiin sekä uskonnollisiin symboleihin, pyhiin paikkoihin ja seurakunnan toimintaan tutustumiset (Opetushallitus 2015, 136, 250) ovat hyviä mahdollisuuksia koulun ja seurakunnan väliseen yhteistyöhön.

3.4 Kasvattajan rooli uskonnon opetuksessa

Kasvattajat saattavat pitää ihanteena arvovapaata kasvatusta eli että lapsi päättää aikanaan itse uskonnostaan ja siksi uskontoja koskeviin kysymyksiin ei haluta ottaa kantaa (Poulter ym. 2015, 107). Lasta ei kuitenkaan ole mahdollista kasvattaa kulttuurisessa tyhjiössä. Hän tarvitsee jo matkan varrella välineitä maailman hahmottamiseen. Hän jopa tiedostamattaan omaksuu yhteiskunnan, yhteisön ja kasvatusinstituution arvoja ja tapoja ajatella ja toimia. Lapsi myös aistii herkästi, jos kasvattajan suhde uskontoon on vaikea. Kasvaessaan lapsi käyttää oppimaansa mallia valintojensa perustana. Jos kasvattajan elämäntapa ja arvot ovat näyttäneet mielekkäinä ja toimivina, lapsi todennäköisesti valitsee samanlaisia arvoja ja elämäntapoja. Ongelmallisten tilalle hän valitsee ehkä jotain muuta. (Poulter ym. 2015, 101.)

Kun lapsi sanoittaa uskonnollisia pohdintojaan, hän tekee sen tilanteesta ja paikasta riippumatta. Aikuiset voivat kuitenkin kokea uskontoa käsittelevät kysymykset hankaliksi. Vanhemmat voivat ajatella, että koulussa käsitellään riittävästi uskontoon liittyviä kysymyksiä. Koulussa ehkä ajatellaan, että uskonto- ja katsomuskasvatus on kotien tehtävä. Tällöin kasvatuskulttuuri voi muodostua sen pohjalta, mistä keskustelua vältellään, kuin sen pohjalta, mistä keskustellaan tai on lupa keskustella. Maallistumisen myötä on kasvatuksesta saatettu poistaa sellaista kristillistä ainesta, jota on pidetty ongelmallisena muihin katsomuksiin kuuluville. Tällä on pyritty neutraaliin ja kaikille yhteiseen kasvatuksen arvopohjaan. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, ettei neutraalisuuteen pyrkivä kasvatus huomioi ei-maallistuneiden lasten ja perheiden elämänkatsomuksia. Neutraalisuuden sijaan olisi tärkeää pohtia, miten kasvatuskulttuureita ja -suhteita voisi rakentaa siten, että kaikille katsomuksille ja pohdinnoille olisi tilaa (Poulter ym. 2015; 100, 109–111). Koulun haasteena onkin edistää yhteisöllisyyttä ja antaa välineitä yksilöllisessä maailmassa selviämiseen. (Halme 2008, 178.)

Kasvattajalla on oikeus ja velvollisuus välittää tiettyjä arvoja ja uskomuksia, mutta samalla hänen on tuettava ja kunnioitettava kasvatettavan subjektiivisuutta ja itsemääräämisoikeutta. Lapsi tarvitsee aikuisen ohjausta ja tukea, mutta

lasta on myös autettava löytämään itsensä. Kasvatus ei pyri määräämään tai manipuloimaan kasvatettavan elämää vaan antamaan virikkeitä. (Halme 2008, 22 & 24.) YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan (1989) lapsella on oikeus saada uskontokasvatusta ja tukea hengelliseen kasvuun myös yhteiskunnan kasvatusinstituutioissa. Myös uskonottoman perheen lapsella on oikeus saada maailmankatsomuksensa mukaista kasvatusta. On ongelmallista, jos ajatellaan, että lapset rakentavat minuuttaan irrallaan ympärillään olevasta maailmasta. Lapsi rakentaa käsitystä itsestään vertailemalla itseään muihin ja arvotettuihin odotuksiin ja malleihin. (Poulter ym. 2015, 100–103.)

3.5 Katsomusaineiden yhteisopetus: uusi tapa järjestää uskonnon opetusta

Uskonnon opetuksen paikka peruskoulussa herättää keskustelua: kuuluuko uskonto kouluun ja jos kuuluu, pitäisikö siirtyä oman uskonnon opetuksesta kaikille uskonnoille yhteiseen katsomusaineiden opetukseen? Kirkon tutkimuskeskus selvitti vuonna 2015 suomalaisten suhtautumista uskonnon opetukseen sekä opetuksen järjestämiseen kaikille yhteisenä katsomusaineena. Tutkimukseen osallistui noin neljä tuhatta vastaajaa, jotka edustavat 15–79-vuotiaita suomalaisia. Tutkimuksen mukaan 62 prosenttia suomalaisista suhtautuu uskonnon opetukseen myönteisesti. Vahvimmin näin ajateltiin Keski-Pohjanmaalla ja pikkupaikkakunnilla. Kielteisimminkin uskonnon opetukseen suhtauduttiin isoissa kaupungeissa. Joukosta erottui kuitenkin Helsinki. Helsingissä uskonnon opetusta kannatettiin lähes saman verran kuin koko maassa ja osa kirkkoon kuulumattomista helsinkiläisvanhemmista valitsi lapsilleen uskonnon opetuksen elämänkatsomustiedon sijaan. Katsomusaineiden yhteisopetusta pidettiin hyvänä idea monen suomalaisen mielestä. Sitä kannatti 64 prosenttia ja vastusti 19 prosenttia. Evankelisluterilaisen kirkon jäsenten mielipide mukaili enemmistön mielipidettä. Vähemmistöuskontojen keskuudessa sen sijaan yhteisopetukseen suhtauduttiin kielteisemmin ja suurempi osa vähemmistöuskontojen edustajista vastusti kuin kannatti yhteistä oppiainetta. (Tiihonen 2015.)

Uuden opetussuunnitelman myötä mahdollisuus katsomusaineiden yhteisopetuksen kokeiluun avautuu. Tähän asti katsomusaineita on opiskeltu pääasiassa oman katsomuksen mukaisissa ryhmissä. Pitäjänmäen peruskoulu kokeilee uskontojen yhteisopetusta syksystä 2016 alkaen. Käytännössä esimerkiksi viidennen luokan tavoitteena on, että oppilas toimisi vastuullisesti omassa ympäristössään ja tutustuisi eettisiin periaatteisiin, ja siksi yhteistunneilla käsitellään luonnonsuojelua ja katsomuksien suhdetta kestävään kehitykseen. Erillisissä oman uskonnon ryhmissä evankelisluterilaiset oppilaat opiskelevat Uuden testamentin kirjeitä ja muslimit Koraanin tekstejä. Uuden opetusjärjestelyn uskotaan lisäävän opettajien välistä yhteistyötä ja uusia opetustapoja. Yhteisopetuksen toivotaan myös lisäävän katsomusten välistä ymmärrystä. Kaikki eivät kuitenkaan kannata uskontojen yhteisopetusta. Perusteluna vastustukselle on esimerkiksi, ettei moniuskontoiselle ryhmälle ei löydy usean eri uskonnon hallitsevaa, riittävän pätevää opettajaa. (Kankaanpää 2016.) Professori Kallioniemen mukaan opettajilta vaaditaankin entistä enemmän uskontotieteellistä tietoa ja uskontodialogitaitoja. (Rautionmaa 2015.)

Kulosaaren yhteiskoulussa uskontoa oli opiskeltu yhdessä vuonna 2015 kahden vuoden ajan. Oppilaat olivat suhtautuneet opiskeluun positiivisesti ja kokeneet fyysisten raja-aitojen häviämisen positiivisena. Tohtorikoulutettava Vesa Åhsin mukaan oppilaat olivat kokeneet, että tunneilla oli turvallista keskustella ja tuoda esille maailmankatsomuksiin liittyviä kysymyksiä. Turvallisuuden tunteeseen vaikuttivat enemmän ystävät, tuttu luokka ja opettaja kuin ryhmän yhteinen maailmankatsomus. Oppilaat olivat myös innoissaan, kun he saivat kertoa omasta maailmankatsomuksestaan, ja he kokivat merkitykselliseksi mahdollisuuden oppia toistensa maailmankatsomuksista. Uskonnon didaktiikan professori Arto Kallioniemi kertoi, että oppilaille oli tärkeää opiskella samassa ryhmässä. Kallioniemi pitää tärkeänä, että lapset ja nuoret saavat valmiuksia toimia moniäänisessä maailmassa. (Rautionmaa 2015.) Kulosaaren koulussa uskonnon yhteisopetusta opettava Niilo Mähönen sanoo, että jo se, että oppilaat tuodaan yhteen, antaa kuvan, että erilaisista katsomuksista voidaan puhua yhdessä. Mähösen mielestä koululaitoksen pitää tarjota tietoa ja lisätä suvaitsevaisuutta, ei tehdä kirkon töitä. (Venesmäki 2015.)

Uskonnonpedagogiikan professori Martin Ubani sen sijaan epäilee Kulosaaren mallia. Hän pitää riskinä tilannetta, jossa kaikille opetetaan katsomusaineita samalla tavalla: Tällöin opetus noudattaa enemmistön katsomusta ja vähemmistöt jäävät huomioimatta, sillä opettajat tulevat todennäköisimmin evankelisluterilaisesta perinteestä. Ubanin mukaan heidän näkemyksensä korostuu helposti. Oppilaan pitäisi saada olla omalla yksilöllisellä tavallaan luterilainen, ortodoksi tai muslimi. (Venesmäki 2015.)

Kulosaaressa ei ole lähdetty uskontojen yhteisopetukseen tukimatta asiaa. Professori Arto Kallioniemi ja hänen tutkimusryhmänsä Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitokselta ovat olleet mukana alusta asti. Uskontojen yhteisopetukselle on myös esikuvia kansainvälisesti. Ruotsissa alettiin vuonna 1969 opettaa yhteistä uskontotietoa, Tanskassa vuonna 1975 ja Norjassa vuonna 1997. Helsingin eurooppalaisessa koulussa on opiskeltu uskontotieto-nimistä ainetta jo kymmenisen vuotta. Kallioniemen mukaan tulisi pohtia, millaisia valmiuksia nuorilta edellytetään tulevaisuudessa. Myös Kallioniemen mielestä uskonnollisen identiteetin luominen ja vahvistaminen kuuluvat kodeille ja uskonnollisille yhteisöille, ei koululle. (Venesmäki 2015.)

4 SEURAKUNTIEN KOULUYHTEISTYÖ

Suomen evankelisluterilaisen kirkon Meidän kirkko -strategian yhdeksi tavoitteeksi asetettiin tavoittaa ja kohdata jokainen seurakuntalainen viisi kertaa vuodessa henkilökohtaisesti tavalla tai toisella. Samoin se mainitsi koulu- ja oppilaitosjumalanpalveluksissa käyneen liki miljoona henkilöä vuonna 2011, mikä on 15 prosenttia kaikista jumalanpalveluskäynneistä. Koulujumalanpalveluksissa ei myöskään ole samankaltaista notkahdusta kävijämäärissä kuten muissa jumalanpalveluksissa, vaan ne ovat säilyttäneet suosionsa viimeisimmän kirkon nelivuotiskertomuksen aikana. (Haastettu kirkko 2012, 94, 98 & 101.)

Kirkon nelivuotiskertomuksen mukaan (Haastettu kirkko 2012, 117, 159 & 161) seurakunnista 93 prosenttia kertoo tekevänsä säännöllistä ja 5 prosenttia satunnaista yhteistyötä koulujen ja oppilaitosten kanssa. Seurakunnista 98 prosenttia ilmoitti järjestävänsä peruskoulun alaluokkien kanssa jumalanpalveluksia ja 93 prosenttia yläluokkien kanssa. Alaluokille järjestettiin päivänavauksia tai hartauksia viikoittain 27 prosentissa ja kuukausittain 63 prosentissa seurakunnista. Samat luvut yläluokilla ovat 50 prosenttia viikoittain ja 38 prosenttia kuukausittain.

Seurakunnat näyttävät siis tavoittavan koulujen kanssa tehtävässä työssä alaja yläkoululaisia seurakuntalaisiaan päivänavauksissa sekä koulukirkoissa useita kertoja vuodessa. Peruskoulun kestäessä yhdeksän vuotta muodostuu koulun päivänavauksista, oppituntivierailuista sekä uskonnollisista tilaisuuksista koululaiselle perinne.

4.1 Kouluyhteistyön historia

Kirkko on ollut vahvasti tuomassa koululaitosta Suomeen. Suomessa 1800-luvun alussa alettiin huolestua kansansivistyksestä ja kaikkien lasten opettamista alettiin korostaa. Kansa oli saanut 1600-luvulta asti lukuopetusta ja sivistystä kirkon organisoimissa kinkereissä sekä kiertokouluissa. Enää tällainen rippikou-

lua edeltävä alkuopetus ei riittänyt ja 1800-luvulla kiertokoulun rinnalle alkoikin syntyä kansakoulu. Vuonna 1851 asetetun komitean mielestä uskonnonopetus oli opetuksen ydin. Alkuopetusta tulisi antaa kotona ja jokaiseen seurakuntaan tulisi perustaa lukkarinkoulu. Lukkarinkoulun oppiaineita olisivat kristinoppi, Raamatun historia, lukeminen, kirjoitus ja laskento. Komitean ehdotuksen mukaan opetuksen valvonta siirrettäisiin kirkolta valtiolle, mitä kirkko piti suorana epäluottamuslauseena itseään kohtaan eikä ehdotusta alettu noudattaa. (Lindström 2001, 28–29, 95; Numminen 2001, 101–102.)

Vuosikymmentä myöhemmin, Uno Cygnaeuksen kansakoulu-uudistuksen pohjalta vuonna 1860, tehtiin uudistussuunnitelma, josta muodostettiin edelleen kansakouluasetus 1866. Tässä asetuksessa kansakoulu erotettiin kirkosta kunnallishallinnon alaisuuteen ja alkuopetus jäi kotien ja seurakuntien vastuulle. Kansakoulun opettajalla oli suuri opetuksellinen itsenäisyys suhteessa auktoriteetteihin, kuten kirkkoon, ja jokaisella kansakoululla oli käytännössä oma itsenäinen opetussuunnitelma. Lapsia oli vaikea saada kouluun ja yleisellä tasolla Suomen kansan sivistymättömyydestä oltiin huolissaan. Suomessa alettiinkin pohtia oppipakkoa – myöhemmin oppivelvollisuutta. Oppivelvollisuuslaki hyväksyttiin eduskunnassa 1920 ja samalla kansakoulu muuttui nelivuotisesta kuusivuotiseksi. Kansakoulun rinnalla muodostunut oppikoulu ja kansakoulu yhdistyivät lopulta peruskouluksi eduskunta-aloitteella 1963 ja siihen siirryttiin 1970-luvun alussa. (Numminen 2001, 103–109.) Samoihin aikoihin myös uskonnon opetuksen tunnustuksellisuus sisällöllisenä tavoitteena alkoi poistua vähitellen. Peruskoulun uskonnon opetuksen tavoitteena on nykypäivänä kasvattaa oppilaasta muita kulttuureja monipuolisesti tunteva maailmankansalainen, joka näkee ihmisyyden etnisestä ja uskonnollisesta taustasta riippumattomana asiana. (Immonen 2016, 77–78.)

Kirkko on pyrkinyt seuraamaan koko Suomen itsenäisyyden ajan yhteiskunnallista keskustelua sekä muutoksia koulujärjestelmässä ja lainsäädännössä liittyen uskonnonopetukseen koulussa. Monenlaisista muutoksista huolimatta uskonto on pitänyt paikkansa oppiaineena koulussa. Tämä perustuu maamme historialliseen taustaan sekä YK:n ihmisoikeusasiakirjojen periaatteeseen oppi-

laiden oikeudesta saada omista lähtökohdistaan pohjautuvaa uskonnollista ja eettistä kasvua tukevaa ohjausta ja opetusta. (Holma 2008, 141.)

4.2 Kristillinen kasvatus ja uskontokasvatus

Luther (1529) Vähä Katekismuksen alussa kehottaa seuraavasti:

Siksi pyydän Jumalan tähden teitä kaikkia, rakkaat herrat ja veljet, teitä, jotka olette pappeja ja saarnaajia: ryhtykää hoitamaan virkaanne koko sydämestänne, armahtakaa huostaanne annettua kansaa ja auttakaa meitä iskemään katekismus sen ja erityisesti nuorison päähän.

Jo tästä voimme nähdä ensivaikutteita evankelisluterilaisen kirkon kasvatustyön lippulaivan, rippikoulun, kehittymisestä. Reformaation ensimmäisten tekstien joukkoon kuului vetoamuksia kotien kasvatustyön tukemiseksi sekä koulujen perustamiseksi. Kirkon kasvatustyö nähdään tärkeänä, jotta sen jäsenet voivat omaksua yhteisen uskon, oppia kantamaan vastuuta toisista ja luomakunnasta sekä kasvaa tasapainoisiksi ihmisiksi. Toisaalta nyt moniarvoisessa ja moniuskontoisessa kulttuurissamme kasvatustyö on tärkeää myös uskonnollisen lukutaidon kehittymisen kannalta. (Jolkkonen 2016, 51–52.)

Aiemmin kuvatun historiansa takia kristillisyyden on ollut aiemmin vahvasti läsnä koulun tavoitteissa, ilmapiiressä ja toiminnassa, mistä esimerkkinä ovat päivittäiset aamuhartaudet. Halmeen mukaan tilanne oli ongelmaton siihen saakka, kun valtaosa suomalaisista oli evankelisluterilaisen kirkon jäseniä. Nykyisessä tilanteessa kirkkoon kuuluvien määrän laskettua kasvatustehtävää on alettu nähdä moniarvoisempana ja neutraalimpana aiempaan nähden. (Halme 2008, 167.)

Tällä hetkellä kirkon ja koulun työnjako uskontoon ja kasvatukseen liittyen on seuraava: koulu vastaa uskontokasvatuksesta ja kirkko kristillisestä kasvatuksesta eli kasteopetuksesta (Tytöt ja pojat seurakuntalaisina 2012, 30). Kirkon oppilaitostyön tehtäväksi on määritelty arvokasvatuksen ja laaja-alaisen sivistyksen tukeminen sekä oppilaiden, opiskelijoiden ja henkilöstön niin hengellisen,

henkisen kuin sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen. Yhdeksi tehtäväksi on myös määritelty ihmisarvon, oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon, ympäristövastuun ja lähimmäisenrakkauden edistäminen oppilaitoksessa, koulutuksen sisällä sekä yhteiskunnassa. (Haastettu kirkko 2012, 158.) Koulun uskontotuntien sisältö on siis erilaista kuin kirkon kristillinen, hengellinen kasvatus ja opetus, vaikka niillä toki on yhteinen suunta ja näin synergiaetua toisistaan (Vanne 2008, 132). Uskonnonopetuksen tavoitteena on antaa eväitä oman uskonnon tuntemiseen, oman identiteetin ja maailmankuvan rakentamiseen. Toisaalta seurakuntien järjestämät uskonnolliset tilaisuudet mahdollistavat syventävän kokemuksen oman uskonnon ilmenemismuodoista ja ovat nekin kasvatuksellisesti merkityksellisiä. (Holma 2008, 145–146.)

Uskonnon ja elämäntietämisen oppisisällöissä on paljon yhteistä, kuten lapsen kasvulle ja kehitykselle tärkeät hyvän ja pahan kysymykset. Uskonnon opetuksessa on lisäksi mukana uskonnollinen syvyysulottuvuus. Koulun uskonnon opetus perustuu siihen, että tämä syvyysulottuvuus on merkityksellinen yksilölle ja kulttuurille ja lapsen kehitykseen ja identiteetin muodostumiseen sillä on tärkeä merkitys. Tulevaisuuden monikulttuurisessa maailmassa tarvitaan vahvaa omaa arvopohjaa ja kykyä kohdata eri arvoja ja uskomuksia, ja koulun tehtävänä on antaa valmiuksia näiden asioiden ymmärtämiseen. Tulevaisuudessa uskonto- ja spiritualiteettikasvatuksen merkitys korostuu. (Halme 2008, 170, 179.)

Koulun tehtävänä on tutustuttaa oppilasta ympäröivään yhteiskuntaan, uskontoihin ja katsomuksiin sekä suomalaiseen kulttuuriperintöön. Osaan näistä luonnollisesti myös liittyy kristillisen uskon ja luterilaisen kirkon vaikutus. Yhteistyölle on myös muita lähtökohtia, kuten lapsen kasvun tukeminen ja alueen samojen lasten kanssa toimiminen. (Halme 2008, 180.) Kristilliseen kasvatukseen kuuluu kristillisen perinteen siirtäminen sukupolvelta toisella. Kasvatus on tilannesidonnaista ja siihen kuuluu kristityn identiteetin tukeminen yksilönä, että yhteisön jäsenenä. (Halme 2008, 21.)

4.3 Kumppanuuden korit – malli seurakuntien koulu yhteistyöhön

Kirkkohallitus on tehnyt neljän korin mallin jäsenyyksen koulun ja seurakunnan välisestä yhteistyöstä. Kumppanuuden koreissa on tiivistetysti jäsenelty, mitä yhteistyö koulun ja seurakunnan välillä on. Korit ovat: yleissivistävä opetus, perinteiset juhlat, uskonnolliset tilaisuudet ja kasvun ja hyvinvoinnin tuki. Yleissivistävän yhteistyön tulisi tapahtua opetussuunnitelman mukaan ja seurakunta voi toimia yhtenä oppimisympäristönä. Seurakunnan työntekijän rooli on olla oman alansa asiantuntija, mutta koulu kantaa pedagogisen vastuun yhteistyössä. Yleissivistävä yhteistyö ei sisällä uskonnonharjoittamista. (Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a.)

Toisen korin perinteiset juhlat voivat olla esimerkiksi lukukauden päätösjuhlia, joissa ilmenevät uskonnolliset traditiot, kuten yksittäisen virren laulaminen, ovat osa suomalaista kulttuuria, eikä sitä voi pitää uskonnonharjoittamisena. Tällaisissa tilaisuuksissa seurakunnan edustaja on lähinnä kutsuvieraana. Tilaisuuksissa keskiössä ovat yhteisöllisyys ja kunnioittavan läsnäolon periaate. (Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a.). Tämän korin teemoihin liittyy muun muassa yhteiskunnassamme käyty keskustelu Suvirren paikasta koulujen kevätjuhlissa. Perustuslakivaliokunta on ottanut kantaa keskusteluun keväällä 2014 ja ohjeistanut, ettei yksittäisen virren laulaminen juhlassa tee tilaisuudesta uskonnollista (Pohjanpalo 2014).

Kolmannen korin mukaan yhteistyö voi olla myös uskonnollisia tilaisuuksia, kuten koulukirkkoja. Koulu aikana tapahtuvan uskonnonharjoittamisen lähtökohtana on positiivinen uskonnonvapaus. Uskonnolliset tilaisuudet suunnitellaan yhdessä ja tilaisuuksista tiedotetaan koteja etukäteen hyvissä ajoin. Peruskoulu laisten vanhemmat päättävät lapsen osallistumisesta tilaisuuksiin. Koulu tai muu taho järjestää uskonnolliseen tilaisuuteen osallistumattomille mielekästä vaihtoehtoisia toimintaa uskonnollisen tilaisuuden ajaksi. (Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a.)

Kasvun ja hyvinvoinnin tuki tuo yhteistyöhön neljännen ulottuvuuden. Yhteistyö toteutuu koulun oman hyvinvointisuunnitelman mukaisesti kaikkia uskontoja ja katsomuksia kunnioittaen. Yhteistyö on yhteisölähtöistä ja tasavertaista kumppanuutta. Kasvun ja hyvinvoinnin tuki voi käsittää monenlaista toimintaa, kuten oppilaiden ryhmäyttämistä, kerhotoimintaa ja kriisiyhteistyötä. (Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a.) Sekä koululla että seurakunnalla on samansuuntaisia tavoitteita tämän korin osalta: Koulujen tehtävänä on huolehtia oppilaidensa ja opiskelijoidensa hyvinvoinnista (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013). Samalla tavoin seurakuntien tehtävänä on huolehtia ihmisten hyvinvoinnista, kuten sielunhoidosta ja kasvatuksesta (Kirkkolaki 1993).

KUVA 1: Kumppanuuden korit. Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina. (Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a.)

4.4 Aiemmat tutkimukset koulu yhteistyöstä

Koulun ja evankelisluterilaisten seurakuntien välistä yhteistyötä on Suomessa tutkittu viime vuosina lähinnä paikallisella tasolla tarkastelemalla yhden seurakunnan ja koulun välistä yhteistyötä. Löytämämme tutkimukset on tehty perustason ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytteinä. Tällaisia yhteistyön kehittämiseen tähtäviä tutkimuksia on toteutettu muun muassa Porissa, Liedossa ja Haapavedellä (Smolander 2011, Kivelä 2013 & Tikka 2012).

Espoon seurakuntayhtymässä tutkitaan koulu yhteistyötä barometrilla, joka tehtiin vuonna 2015 toista kertaa. Barometrikysely on tarkoitus toistaa jatkossa kahden vuoden välein. Yhteistyöbarometrissä on seurakunnan ja koulun välistä yhteistyötä on selvitetty kyselylomaketutkimuksella, joka on lähetetty Espoon alueen koulujen opetushenkilökunnalle. (Antti Siukonen 2015, henkilökohtainen tiedonanto.) Tutustuimme Espoon yhteistyöbarometrin lomakkeeseen suunnitellamme opinnäytetyömme kyselylomakkeen kysymyksiä. Kyselyssä vastaajia pyydettiin arvioimaan yhteistyön muotoja, määrää ja laatua päivänavausten, koulujumalanpalvelusten, koulupäivystystoiminnan, oppilashuollon, ryhmäytyspäivien sekä opettajaretriittien kohdalla. Myös avoimilla kysymyksillä kartoitettiin yhteistyön esteitä ja edistäjiä. Samassa yhteydessä myös seurakuntien työntekijöiltä kysyttiin muutamalla kysymyksellä, paljonko heidän työajastaan kuluu viikossa koulu yhteistyöhön, mikä on heidän motivaationsa taso sekä kuinka onnistuneena he pitävät yhteistyötä. Kyselyn johtopäätöksinä pidetään sitä, että yhteistyö on yleisesti katsoen onnistunutta ja sitä tukevat osapuolten välille yhteistyösopimuksessa luodut raamit. Yhteistyön kehittämisen paikkoja on tunnistettu ja niihin on reagoitu.

Helsingin seurakuntayhtymässä tehtiin vuonna 2014 seurakuntien koulutyötä tekeville työntekijöille Koulu yhteistyökysely 2014. Kyselyssä selvitettiin erilaisia koulun ja seurakunnan välisen yhteistyön muotoja, yhteishenkilöiden nimiä sekä kuinka suureen osaan alueen kouluista seurakunnat pitävät yhteyttä. Eniten yhteistyötä tehtiin päivänavausten, koulujumalanpalvelusten ja oppituntivierailuiden puitteissa. Yhteistyötä tehtiin myös koulupäivystystoiminnan, yläaste luokkien ja lukioryhmiä ryhmäytysten toteutuksessa sekä koulun juhliin ja ta-

pahtumiin osallistumisen muodossa. (Aila Mäkinen 2015, henkilökohtainen tiedonanto.) Saimme käyttöömme Kouluyhteistyökysely 2014 aineiston omaa tutkimustamme varten. Materiaali oli hyödyllinen suunnitellessamme kyselylomaketta, koska saimme kattavamman kuvan koulujen ja seurakuntien välisestä yhteistyöstä ja sen muodoista koko Helsingin alueella.

5 KOULUT JA SEURAKUNNAT HELSINGIN ALUEELLA

5.1 Peruskoulut Helsingissä

Helsingissä oli lukuvuoden 2015–2016 alussa 90 kaupungin ylläpitämää suomenkielistä peruskoulua sekä erityis- ja sairaalakouluja. Ruotsinkielisiä peruskouluja on 16. (Helsingin kaupungin Opetusvirasto i.a.). Kun mukaan lasketaan pääkoulujen mahdolliset sivukoulut, toimipisteiden määrä nousee entisestään. Tähän lukuun voidaan lisätä vielä yksityisesti ylläpidetyt koulut. Helsingin kaupungin tietokeskuksen (2016) mukaan Helsingin alueella sijaitsee 126 suomenkielistä ala- ja yläkoulua, joissa opiskelee yhteensä 40 063 oppilasta. Ruotsinkielisiä kouluja on 20 ja niissä oppilaita yhteensä 3279. Lukioita on 36 sekä erikois- ja erityiskouluja 19.

Helsingin peruskoulut on jaettu neljään alueeseen, joihin kuhunkin kuuluu noin 20–30 koulua. Alueet muodostuvat useammasta peruspiirialueesta ja alueiden jako on nähtävissä Taulukosta 2. (Helsingin kaupungin Opetusvirasto 2016; Helsingin kaupungin tietokeskus 2016, 5.)

TAULUKKO 2. Alueiden ja peruspiirien jako Helsingissä

Alue	Peruspiirit
Kaakkoinen ja itäinen	Vuosaari, Vartiokylä, Mellunkylä, Kontula, Kulosaari, Herttoniemi, Laajasalo, Östersundom
Koillinen	Latokartano, Pukinmäki, Malmi, Suutarila, Puistola, Jakomäki
Läntinen ja pohjoinen	Reijola, Munkkiniemi, Haaga, Pitäjänmäki, Kaarela, Maunula, Länsi-Pakila, Itä-Pakila ja Oulunkylä
Keskinen ja eteläinen	Kallio, Alppiharju, Pasila, Vallila, Vanhankaupunki, Vironniemi, Ullanlinna, Kampinmalmi, Taka-Töölö, Lauttasaari sekä sairaala- ja erityiskoulut

Helsingin alueet ovat väestörakenteellisesti melko erilaisia ja Helsinki ylipäänsä on melko monikulttuurista aluetta, vieraskielisten osuus on 13,5 prosenttia. Suomenkielisiä on 80,8 ja ruotsinkielisiä 5,8 prosenttia. (Helsingin kaupungin tietokeskus 2016, 26.) Koko Suomen väkiluku oli 5 487 308 henkeä vuoden 2015 lopussa ja heistä 229 765 oli vieraskielisiä, mikä tekee vieraskielisten

osuudeksi 4,19 prosenttia (Tilastokeskus i.a.). Helsingin vieraskielisen väestön prosentuaalinen osuus on siis noin kolminkertainen maamme keskimääräisen vastaavaan lukuun nähden.

TAULUKKO 3. Vieraskielisen väestön osuus eri alueilla

Alue	Vieraskielisen väestön osuus prosentteina
Koko Suomi	4,19
Helsinki	13,5
Itäinen ja kaakkoinen	18,1
Koillinen	14,2
Pohjoinen ja läntinen	11
Eteläinen ja keskinen	8,7

Helsingin kaupungin tietokeskuksen (2016) Helsinki alueittain 2015 -julkaisun mukaan laskimme taulukosta 1 löytyvät vieraskielisen väestön osuudet alueittain. Taulukosta näkee, että alueiden yksi ja kaksi vieraskielisen väestön osuus on suurempi tai huomattavasti suurempi kuin Helsingin keskiarvo sekä moninkertainen koko maamme keskiarvoon nähden.

5.2 Helsingin seurakuntayhtymä – Kirkko Helsingissä

Helsingiläisistä 55,5 prosenttia kuului kirkkoon vuoden 2015 lopussa. Samana vuonna kastettuja oli 3 001, kuolleita 3 758. Kirkkoon liittyi 3 291 henkilöä ja erosi 5 506 henkilöä. Edelliseen vuoteen 2014 verrattuna eronneita oli liki 3 000 henkilöä vähemmän ja liittyneitä muutama kymmen enemmän. (Helsingin seurakuntayhtymä 2015, 3.) Vuosituhannen alusta asti Helsingin seurakuntien jäsenmäärä on vuosittain pudonnut 0,4–2,5 prosentin vuosivauhtia. Jäsenenä laskettuna vuodesta 2001 jäsenmäärä on vähentynyt 401 879 jäsenestä vuoden 2015 348 496 jäseneseen. (Helsingin seurakuntayhtymä 2015, 7.)

Helsingin seurakunnissa on käynnissä talouden kiristymisestä ja toimintaympäristön muutoksesta johtuva toimintakulttuurin muutos vuosina 2016–2018. Kirk-

ko Helsingissä 2020 -strategiassa toiminta-ajatus on ”Ihmistä varten – uskon, rakkauden, ja ympäristön puolesta”. Tavoitteena on olla enemmän huolissaan Helsingin asukkaiden parhaasta ja kysyä millaista vuorovaikutusta tarvitaan, jotta luottamusta syntyy. Päämuutoksia toimintakulttuurissa on listattu kuusi: toimintaa tulee ohjata helsinkiläisten tarve, hädänalaisimpia tulee etsiä, tulee olla enemmän yhdessä, tulee reagoida ripeästi ja rohkeasti, työntekijät tulee varustaa toimintakulttuurin muutokseen sekä tiloja tulee käyttää luovasti. Kolmas päämuutos ”Ollaan enemmän yhdessä” asettaa tavoitteeksi vahvistaa yhteistyötä yhteistyökumppaneihin. Tulevaisuudessa nähdään, että monia toimintoja saatetaan tehdä yhteistyössä muun muassa Helsingin kaupungin ja eri järjestöjen työntekijöiden kanssa. (Kirkko Helsingissä 2016, 2–3, 11.)

Helsingissä on suomenkielisiä seurakuntia 18 ja ruotsinkielisiä kolme (Helsingin seurakunnat i.a.). Tästä koulujen ja seurakuntien määrästä voimme päätellä, että yhteistyö eri koulujen ja seurakuntien välillä on moninaista. Opetusviraston tai Helsingin seurakuntayhtymän taholta ei ole tarkkaan määriteltyä rakennetta yhteistyölle, joten se vaihtelee merkittävästikin muun muassa koulun ja seurakunnan tarpeista ja käytettävien resurssien määrästä riippuen.

6 TUTKIMUSTEHTÄVÄ, AINEISTO JA ANALYYSI

6.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia Helsingin peruskoulujen ja evankelisluterilaisten seurakuntien välistä yhteistyötä. Tavoitteenamme oli selvittää yhteistyön nykytilaa, yhteistyöhön vaikuttaneiden muutosten syitä 2010-luvulla sekä kartoittaa rehtoreiden toiveita yhteistyön tulevaisuudesta. Tavoitteenamme oli myös, että tutkimus tuottaisi ajankohtaista tietoa, jota voisi käyttää koulun ja seurakunnan välisen yhteistyön kehittämiseen Helsingissä sekä mahdollisesti muualla Suomessa.

Ensimmäisenä tavoitteenamme oli kartoittaa yhteistyön nykytilaa: mitä yhteistyö käsittää tällä hetkellä. Meillä toki oli jonkinlainen käsitys eri yhteistyömuodoista, sillä työskentelemme seurakunnissa Helsingissä. Aluekohtaisesti yhteistyömuodot voivat kuitenkin olla vakiintuneet hyvinkin erilaisiksi ja siksi mielestämme oli tärkeää ensin kartoittaa tyypillisimmät yhteistyömuodot.

Kokemuksena ja edellä esitetyn teorian pohjalta olettamuksemme oli myös, että yhteistyö on jollain tapaa muuttunut vuosien saatossa. Yhteistyö voi olla vähentynyt, lisääntynyt tai uudet yhteistyön muodot ja tavat ovat saattaneet korvata aiempia. Meitä kiinnosti, mitkä asiat olivat vaikuttaneet yhteistyön muutokseen ja millä tavoin. Erityisesti monikulttuurisuuteen ja maallistumiseen liittyvät teemat sekä median, vanhempien ja opettajien mielipiteiden vaikutus yhteistyön lisääntymiseen ja vähentymiseen kiinnostivat meitä.

Meitä kiinnostivat myös rehtoreiden toiveet tulevaisuuden yhteistyölle. Syksyllä 2016 käyttöön otetun uuden opetussuunnitelman myötä koulujen ja seurakuntien täytyy oletettavasti tarkistaa ja päivittää yhteistyötään koulujen kanssa. Opetussuunnitelman lisäksi kouluilla voi yhteistyötä ajatellen olla joitakin yksilöllisiä tarpeita tai uusia ideoita, joita halusimme selvittää.

Yhteistyön nykytila, muutokset yhteistyössä ja tulevaisuuden yhteistyötarpeiden pohjalta tutkimuskysymyksiksemme muotoituivat:

1. Yhteistyön nykytila:

Mitä yhteistyön muotoja peruskouluilla ja seurakunnilla on?
Miten rehtorit ovat kokeneet yhteistyön?

2. Muutokset yhteistyössä:

Miten yhteistyö on muuttunut viime vuosina?
Millä asioilla on ollut merkitystä muutoksiin?

3. Yhteistyö tulevaisuudessa:

Mitä toiveita ja näkemyksiä rehtoreilla on tulevaisuuden yhteistyöstä?

Meillä oli tutkimuskysymyksiä yhteen tutkimukseen nähden paljon. Ajattelimme kuitenkin, ettei esimerkiksi muutoksista voi kysyä ennen kuin yhteistyön nykytilaa oli kartoitettu riittävästi. Yhteistyön nykytilasta ei myöskään ollut kirkkohallituksen tilastoja lukuun ottamatta tehty tutkimuksia Helsingissä, joten siinäkin mielessä nykytilanteen hahmottaminen oli tärkeää. Nykytilan selvittäminen ei kuitenkaan mielestämme ollut riittävä, sillä halusimme tutkimukseen myös kehittämisnäkökulman mukaan. Siksi yhteistyön muutokset ja tulevaisuuden yhteistyö liitettiin tähän tutkimukseen, sillä meistä oli merkityksellistä tutkia, mitä yhteistyö voisi olla nykytilanteesta ja muutoksista huolimatta. Yhteistyön nykytila ja siinä tapahtuneet muutokset vaikuttavat myös yhteistyön tulevaisuuteen, minkä takia tutkimuskysymyksiimme valikoituivat edellä mainitut kolme teemaa. Näitä laajempia tutkimuskysymyksiä tai -teemoja tarkensimme apukysymyksillä, joita oli viisi. Apukysymyksien tarkoitus oli tarkentaa tutkimuskysymysten sisältöä, sillä tutkimuskysymyksenä "yhteistyön tulevaisuus" olisi ollut mielestämme liian laaja.

Tutkimuksellemme tarvitsimme tutkimusluvan Helsingin kaupungin Opetusvirastolta ja haimme sitä joulukuussa 2015. Luvan tutkimusaineiston keräämiseen saimme ajalle 29.2. – 31.8.2016 ja se annettiin tammikuussa 2016.

6.2 Kyselylomake

Kyselylomaketta tehdessämme käytimme Helsingin seurakuntien koulujen kanssa yhteistyötä tekeville tehtyä Kouluyhteistyökysely 2014:ä pohjakartoituksena Helsingin seurakuntien yleisimmistä yhteistyön muodoista. Kysely käsittelee kysymyksiä alueen ala- ja yläkoulujen määristä, yhteyshenkilöistä, moneenko kouluista pidetään yhteyttä ja millä tavoin. Kyselyssä kysyttiin myös muita toimivia yhteistyön muotoja sekä näkökulmia yhteistyöhön avokysymyksillä. (Kouluyhteistyökysely 2014.)

Vastaajien tulisi jaksaa, mutta myös osata vastata kyselyyn. Vastaajien tulisi ymmärtää kysymykset mahdollisimman samalla tavalla. Siksi kyselylomakkeessa käytetyn kielen tulisi olla yksinkertaista, tarkoituksenmukaista ja täsmällistä. (Menetelmäopetuksen tietovaranto 2010.) Kyselylomaketta onkin välttämätöntä testata eli tehdä niin sanottu pilottikysely (Hirsjärvi 2007, 199.) Valmistellessamme kyselyä pyysimme kahta helsinkiläisen koulun rehtoria vastaamaan kyselyyn tai käymään sen kanssamme läpi. Tällöin saimme selville, kuinka kauan kyselyyn vastaaminen kestää. Kävimme myös kyselyä läpi yhden erityisopettajan kanssa selvittääksemme, että kyselyn kieli on oikeanlaista kyselyn vastaanottajaryhmää ajatellen. Saimme myös tärkeitä huomioita testivastaajilta käyttämistämme käsitteistä sekä käyttämistämme asteikosta ja muutimme niitä vielä paremmin rehtoreiden ja koulun tematiikkaan sopivammiksi.

Kysymysten järjestys on merkittävä. Kyselylomake kannattaa aloittaa kysymyksillä, joihin on helppo vastata ja kysymysten järjestys on hyvä olla looginen. (Menetelmäopetuksen tietovaranto 2010.) Kyselylomakkeen taustakysymyksinä kysyimme rehtorin koulun nimeä, hänen virkavuosiensa määrää, kouluastetta, jolla hän pääasiassa työskentelee sekä onko seurakunnalta ja koululta sovittu joku yhteyshenkilö hoitamaan yhteistyötä. Kysyimme myös koulun oppilasmäärää sekä evankelisluterilaiseen uskonnonopetukseen osallistuvien oppilaiden määrää. Seuraavaksi kysyimme yhteistyön nykytilasta viitaten konkreettisiin yhteistyömuotoihin, kuten koulukirkkoihin ja päivänavauksiin, jotta vastaajalle palautuisi mieleen, mitä kaikkea yhteistyötä koulussa tehdään. Seuraavaksi kysyimme yhteistyön muutoksista 2010-luvulla. Lopuksi kartoitimme myös, millais-

ta tukea rehtorit toivoisivat tulevaisuudessa seurakunnilta. Kyselylomake työstettiin yhteistyössä Kirkkohallituksen ja Helsingin seurakuntayhtymän koulu-yhteistyöstä vastaavien työntekijöiden kanssa ja testasimme lomaketta ennen varsinaista käyttöä kahdella kohderyhmään kuuluvalla taustavastaajalla.

Lomakkeen pituudella ja ulkoasun selkeydellä on merkitystä vastaamishalukkuuteen. Postikyselyissä vastausajan tulisi olla korkeintaan 15–20 minuuttia. Päätös kyselyyn vastaamisesta perustuu paljolti ensivaikutelmaan materiaalista. Hyvä kysymys ei myöskään ole liian pitkä. (Menetelmäopetuksen tietovaranto 2010.) Kysymyslomake koostui yhdeksästä taustakysymyksestä ja 55 väittämästä jakautuen seuraavasti: tähänhetkiseen yhteistyöhön liittyi 23 kysymystä, yhteistyön muutoksiin 22 ja tulevaisuuteen kymmenen. Lomake oli siis melko pitkä, mutta testattuumme sitä testivastaajilla, siihen vastaaminen vei ajallisesti noin 15 minuuttia. Lisäksi kyselyssä oli kolme avointa kysymystä, johon rehtoreiden on mahdollista kertoa laajemmin ajatuksiaan. Avoimia kysymyksiä onkin syytä käyttää harkiten, sillä vastaajat eivät usein vastaa niihin eikä vastauksista saatu informaatio aina tuota tutkijan tavoittelemaa tietoa (Menetelmäopetuksen tietovaranto 2010). Väittämien mittausmenetelmänä käytimme Likertin asteikkoja. Asteikko oli viisiportainen ja sisälsi seuraavat vaihtoehdot:

1. Täysin eri mieltä
2. Osittain eri mieltä
3. Ei eri eikä samaa mieltä
4. Osittain samaa mieltä
5. Täysin samaa mieltä

Lisäksi lisäsimme osaan kysymyksiä kuudennen vaihtoehdon, ”0 = Toimintaa ei ole”, jolloin tietyn yhteistyön muodon puuttuminen ei vääristä tuloksia, jos rehtori joutuisi arvioimaan toimintaa, jota koululla ei ole. Vastausluokkien nimeämiset ja verbaalinen muoto ovat tärkeitä, jotta vastaaja löytää jonkun hänelle sopivan vastausvaihtoehdon (Valli 2015, 57–58). Avoimet kysymykset antavat vastaajalle mahdollisuuden ilmaista itseään omin sanoin ja avokysymykset auttavat monivalintakysymyksistä poikkeavien vastausten tulkinnessa. Toisaalta avoimet kysymykset tuottavat aineistoa, joka on luotettavuudeltaan kyseenalaista ja si-

sällöltään kirjavaa, joten sitä on vaikea käsitellä. (Hirsjärvi 2007, 196.) Laati-
mamme avoimet kysymykset kartoittivat muita tärkeitä yhteistyön muotoja, joita
koululla ja seurakunnalla on, muita merkittäviä muutoksia yhteistyössä sekä
koulun kehittämisideoita ja -tarpeita yhteistyöhön.

6.3 Aineiston keruu

Keräsimme aineiston sähköpostikyselynä maaliskuu–kesäkuussa 2016. Suomen-
kielinen kysely käännettiin myös ruotsinkielelle ja syötimme kyselyn tiedot
Webropol-kyselyohjelmaan (Liite 2). Tutkimuksen kohderyhmälle eli helsinkiläis-
ten suomen- ja ruotsinkielisten peruskoulujen rehtoreille lähetettiin sähköposti-
viesti, joka sisälsi saateviestin sekä linkin Webropol-kyselylomakkeeseen. Lin-
kin saateviestissä kerroimme tutkimuksen tarkoituksesta ja aikataulusta (Liite
1). Emme lähettäneet erikseen sivukoulujen rehtoreille tai apulaisrehtoreille ky-
selyä, vaan kysely lähetettiin vain kouluyksikön rehtorille. Ensimmäisellä kerral-
la annoimme vastausaikaa kyselyyn kaksi viikkoa. Lähetimme ensin kyselyn
suomenkielisten koulujen rehtoreille maaliskuussa ja huhtikuussa ruotsinkielis-
ten koulujen rehtoreille. Lähetimme kyselyyn vastaamattomille ruotsinkielisille
rehtoreille kaksi muistutusviestiä ja suomenkielisille kolme.

Huhti- ja kesäkuussa lähestyimme keskitetysti sähköpostilla ja puhelimitse al-
haisimpien vastausprosentin alueiden rehtoreita. Analysoimme aineistoa
Webropolin-ohjelman omilla työkaluilla sekä Excel-ohjelmaa käyttäen. Avovas-
tauksia analysoimme lajittelemalla niitä eri tavoin. Vertailimme vastauksia myös
ryhmittelemällä vastaajia useammalla tavalla ryhmiin: Opetusviraston määritte-
lemien neljän koulualueen, koulun oppilasmäärää sekä kouluasteita vertailemal-
la.

Väittämöpohjaisiin kysymyksiin asetimme viisiportaisen asteikon taulukossa 4.
näkyvin vaihtoehtoin. Lisäksi alussa käytimme kuudetta vaihtoehtoa ”0 = Toi-
mintaa ei ole” mahdollistamaan, jotta mahdollisimman moni rehtori voisi vastata
väittämään, vaikka heillä ei olisi edes välillistä kokemusta kyseisestä yhteistyö-
muodosta. Yksinkertaistaaksemme vastausten analysointia käsitelimme vas-

taukset 1 ja 2 eli ”täysin ja osittain eri mieltä” eri mieltä olemisen kokemuksena sekä 4 ja 5 ”täysin ja osittain samaa mieltä” samaa mieltä olemisen kokemuksena.

TAULUKKO 4. Vastausvaihtoehdot ja niiden jaottelu analyysivaiheessa

Vastausvaihtoehto	Vastauksen jaottelu
"1 = Täysin eri mieltä"	"Eri mieltä"
"2 = Osittain eri mieltä"	
"3 = Ei eri eikä samaa mieltä"	"Ei eri eikä samaa mieltä"
"4 = Osittain samaa mieltä"	"Samaa mieltä"
"5 = Täysin samaa mieltä"	
"0 = Toimintaa ei ole"	"Toimintaa ei ole"

Kyselylomakkeen ensimmäisillä väittämillä kartoitettiin koulun ja seurakunnan välisen yhteistyön nykytilaa. Yhteistyömuodoista yksityiskohtaisempaan tarkasteluun oli valikoitu päivänavaukset, oppituntiyhteistyö, koulujumalanpalvelukset, ryhmätykset, oppilashuolto, harrastekerhotoiminta ja erityistilaisuudet. Väittämillä pyrittiin selvittämään, onko kyseistä toimintaa vastaajien mielestä riittävästi ja tukeeko se koulun toimintaa. Viimeisenä kysyttiin avoimena kysymyksenä muista vastaajan tärkeiksi kokemista yhteistyömuodoista. Näin meidän oli mahdollista saada kaikki yhteistyön muodot kartoitetuksi, vaikkemme niitä olisi osanneet ennalta kartoittaa lomakkeeseen.

Tässä osiossa vastaajan oli mahdollista jättää vastaamatta tai valita vaihtoehto ”0 = Toimintaa ei ole”, jos koululla ei tehdä kyseisen tyyppistä yhteistyötä tai rehtorilla ei ole kokemusta asiasta. Laskimme alla oleviin taulukkoihin viimeiseksi oikealle rehtoreiden antamien vastausten keskiarvot arvoille 1–5, jotta keskiarvot vastaisivat niiden koulujen todellisuutta, joissa yhteistyötä kyseisissä toiminnoissa on.

6.4 Kyselyyn vastanneet

Lähetimme kyselyn 119 suomenkielisen ja 20 ruotsinkielisen koulun rehtorille, yhteensä 139 vastaanottajalle. Vastauksia saimme suomenkielisten koulujen osalta 43 vastaajalta. Näiden vastausten lisäksi yksi vastaaja ilmoitti, ettei voi vastata kyselyyn. Kyselyn vastausprosentti oli 36 prosenttia. Ruotsinkielisten koulujen osalta 20:sta vastaanottajasta vastasi neljä ja vastaukset käsittivät yhteensä kuusi koulua, koska rehtoreiden yksittäiset vastaukset käsittelivät kokemuksia useamman kuin yhden koulun osalta. Näin ollen ruotsinkielisten koulujen osalta kyselyn vastausprosentti on 30 prosenttia.

Yhteensä sekä suomen- että ruotsinkielisten koulujen rehtoreilta saimme siis 49 eri kouluja käsittävää vastausta ja vastausprosentti on 35 prosenttia. Saimme vastauksia maantieteellisesti koko Helsingin alueelta ja vain yhtä seurakuntaa ei mainittu yhteistyökumppanina eli tuon seurakunnan alueelta emme saaneet yhtään vastausta. Pidämme aineistoamme melko hyvin yleistettävänä koko Helsingin alueeseen, koska se on maantieteellisesti monipuolinen, sekä tavoitimme yli kolmasosan vastaajista. Toisaalta emme voi tietää, minkä takia ne rehtorit, jotka vastaanottivat kutsun osallistua kyselyyn, jättivät vastaamatta.

Kyselyyn jätti vastaamatta 97 rehtoria. Emme voi tietää varmaa syytä vastaamatta jättämiseen. Kuitenkin 33 rehtoria oli avannut kyselyn, vaikka he olivat lopulta jättäneet vastaamatta. Oliko näiden rehtoreiden mielestä kysely liian pitkä tai vaikeaselkoinen vai eikö heillä ollut mielenkiintoa vastata kyselyyn? Muita mahdollisia syitä voivat olla, että osalla vastaamatta jättäneistä viesti katosi muiden sähköpostien joukkoon tai että he aloittivat vastaamisen, mutta jostain yllättävää tapahtui kesken vastaamisen ja he joutuivat jättämään asian kesken. On myös mahdollista, että seurakunnan kanssa tehtävästä yhteistyöstä kiinnostuneet rehtorit ja seurakuntaan positiivisesti suhtautuvat vastasivat kyselyyn useammin kuin ne rehtorit, joiden mielestä yhteistyö seurakunnan kanssa ei ollut toiminut hyvin tai heillä oli negatiivinen kokemus seurakunnasta yleensä. Yhdeltä rehtorilta saimme myös sähköpostiviestin, ettei hän voinut vastata kyselyyn, sillä hänellä ei ollut mielestään riittävästi kokemusta yhteistyöstä.

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Koulujen ja seurakuntien välisen yhteistyön nykytila

Tässä kappaleessa kuvataan yhteistyön nykytilaa. Kysymyspatteristossa tämä osio ei ollut asetettu pakolliseksi, johtuen siitä, ettei kaikkia yhteistyömuotoja välttämättä tehdä kaikissa kouluissa tai rehtoreilla ei välttämättä ole tietoa kaikista yhteistyömuodoista. Tässä kappaleessa vastaajien määrä vaihtelee eri väittämien kohdalla. Yksittäiseen väittämään vastanneiden kokonaismäärä on ilmoitettu N=49 tai N=48 ja niin edelleen ja vastanneiden kokonaismäärät löytyvät taulukoista, kun taas esimerkiksi väittämästä samansuuntaisesti ajattelevat on ilmoitettu tekstissä vain pelkällä luvulla suluissa.

KUVIO 1. Kouluaste, jolla pääosin työskentelet (N=49)

Vastanneista rehtoreista 28 ilmoitti työskentelevänsä alakoulussa, kahdeksan yläkoulussa ja kolmetoista yhtenäisessä peruskoulussa. Vastanneiden rehtoreiden koulujen oppilasmäärät vaihtelivat alle sadan oppilaan kouluista yli 800 oppilaan kouluihin. Kyselyyn vastanneet rehtorit ovat toimineet rehtoreina Helsingissä hyvin eripituisen ajan: alle yhdestä vuodesta kolmeen kymmeneen vuoteen ja yksi vastaaja ilmoitti toimineensa apulaisrehtorina ja yksi vastaaja ei ilmoittanut, kuinka monta vuotta on toiminut rehtorina. Rehtorit ovat toimineet nykyisessä koulussaan alle puolesta vuodesta kolmeen kymmeneen vuoteen.

Vastaajien mukaan lähes kaikista kouluista ja seurakunnista oli nimetty yhteistyöhön yhteyshenkilöt. Yhtä koulua lukuun ottamatta kaikissa kouluissa oli yhteistyöhön nimetty yhteyshenkilö (N=49). Seurakunnista yhteistyöhön oli nimetty

yhteyshenkilö 43 vastaajan mukaan, kahdessa yhteyshenkilössä ei ollut nimetty ja kaksi rehtoria ei osannut sanoa, onko yhteyshenkilö nimetty seurakunnasta.

Vastanneiden rehtoreiden koulujen oppilasmäärät vaihtelivat alle sadan oppilaan kouluista yli 800 oppilaan kouluihin. Rehtoreiden ilmoittamien oppilasmäärien ja evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen osallistuvien oppilaiden määrästä laskimme, että keskimäärin 68 prosenttia oppilaista osallistuu evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen. Luvut vaihtelivat kouluittain 42 ja 100 prosentin välillä. Vuonna 2015 helsinkiläisistä 55,5 prosenttia kuului evankelisluterilaisiin seurakuntiin (Helsingin seurakuntayhtymä 2015). Näyttäisi siis siltä, että osa peruskoulun evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen osallistuvista lapsista ei kuulu evankelisluterilaiseen kirkkoon vaan perheet ovat valinneet evankelisluterilaisen uskonnonopetuksen osallistumisen. Tämä tilanne haastaa seurakunnan työntekijöitä muistamaan tämän tehdessään yhteistyötä esimerkiksi oppituntivierailujen puitteissa: kaikki evankelisluterilaisen uskonnonopetuksen oppilaat eivät ole evankelisluterilaisen kirkon jäseniä. Jos tutkimme helsinkiläisten kirkonkuulumisprosentin ja oppilaiden evankelisluterilaiseen opetukseen osallistumisprosentin välistä eroa, voi olla niin, että opetukseen osallistuvista oppilaista liki viidesosa (18 prosenttia) on kirkkoon kuulumattomia. Koska emme saaneet kaikkien koulujen vastaavia lukuja, voimme todeta tämän olevan vain suuntaa-antava luku, eikä se välttämättä anna todellista kuvaa tämänhetkisestä tilanteesta helsinkiläisissä kouluissa.

TAULUKKO 5. Seurakunnan ja koulun välisen yhteistyön nykytila, osa 1

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittain eri mieltä	3 = Ei eri samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin samaa mieltä	0 =Toimi ntaa ei ole	Yhteen sä	Keski arvo
Seurakunnan päivänavauksia on riittävästi	0	0	0	5	38	6	49	4,9
Seurakunnan päivänavaukset tukevat koulun opetus- ja kasvatustehtävää	1	4	4	17	19	4	49	4,1
Oppituntiyhteistyötä seurakunnan kanssa on riittävän usein	0	11	7	9	14	8	49	3,6
Oppituntien puitteissa tehdyt vierailut tukevat koulun opetustehtävää	1	3	3	13	26	3	49	4,3
Koulujumalanpalveluksia on lukuvuoden aikana riittävästi	1	1	0	2	44	0	48	4,8
Koulujumalanpalveluksissa oppilaat oppivat kristillisiä perinteitä	0	2	1	4	37	2	46	4,7

Päivänavausten koettiin tukevan koulun opetus- ja kasvatustehtävää (36) ja niitä oli riittävästi (43). Oppituntiyhteistyön koettiin tukevan hyvin koulun opetus-

tehtävää (39). Puolet vastaajista ilmoitti, että sitä oli riittävästi (23), toisaalta noin neljännes vastaajista ilmoitti, ettei toimintaa ollut riittävästi (11). Enemmistö vastaajista ilmoitti, että koulujumalanpalveluksia oli riittävästi lukuvuoden aikana (46) ja että niissä oppilaat oppivat kristillisiä perinteitä (41). Toisin sanoen koulujumalanpalvelukset vastaavat tarkoitustaan.

Keskiarvoin katsottuna näyttäisi, että yhteistyön riittävyyteen vastaajat ovat eniten tyytyväisiä koulujumalanpalvelusten ja päivänavausten kohdalla. Myös niiden sisältöihin näytetään olevan tyytyväisiä. Nämä kaksi edustavat kumppanuuden korien kolmatta koria ”Uskonnolliset tilaisuudet”, jossa luonnollisesti seurakunnat lienevät vahvoja yhteistyössään. Toisaalta oppituntiyhteistyötä ei koettu läheskään yhtä riittäväksi, mutta tehtyjen oppituntivierailuiden koettiin tukeneen koulun opetustehtävää.

TAULUKKO 6. Seurakunnan ja koulun välisen yhteistyön nykytila, osa 2

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittain eri mieltä	3 = Ei eri samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin sama a	0 =Toimi ntaa ei ole	Yhteen sä	Keski arvo
Seurakunnan kanssa toteutettuja ryhmäytyksiä on riittävästi	1	3	4	8	7	25	48	3,7
Seurakunnan kanssa toteutetut ryhmäytykset vastaavat tarkoitustaan	0	0	6	8	8	26	48	4,1
Seurakunnan työntekijä on mukana koulun yhteisöllisessä oppilashuollossa	13	1	0	2	1	32	49	1,6
Seurakunta järjestää koululla harrastekerhotoimintaa riittävästi	4	6	1	3	4	31	49	2,8
Seurakunnan koululla järjestämä harrastekerhotoiminta tukee oppilaiden hyvinvointia	1	3	5	0	10	30	49	3,8
Seurakunnan järjestämiä erityistilaisuuksia (esim. pääsiäisvaellus, musiikkitahtumat, seurakunnan järjestämät vierailijat) on riittävästi	1	6	5	14	18	5	49	4
Seurakunnan järjestämät erityistilaisuudet tukevat koulun opetus- ja kasvatustehtävää	1	2	3	15	20	7	48	4,4

Vastaajista noin puolet ilmoitti, ettei koulussa järjestetty ryhmäyttävää toimintaa yhteistyössä seurakunnan kanssa (N=48). Ryhmäytyksiä järjestettiin 23 koulussa seurakunnan kanssa ja näiden koulujen rehtoreista kaksi kolmasosaa koki että ryhmäytyksiä on riittävästi ja ne vastaavat tarkoitustaan. Vähiten seurakunta tekee yhteistyötä oppilashuollon kanssa. Vastaajista 32 toi esille, että toimintaa ei ole ja neljätoista ilmoitti, että seurakunnan työntekijä ei ole mukana yhteisöllisessä oppilashuollossa (N=48). Tämän kysymyksen kohdalla meille on tapahtunut virhe kysymyksen asettelussa: tarkoituksena oli kysyä yhteisöllisen oppilashuollon riittävyyttä ja kysymys on muotoiltu puutteellisesti ”Seurakunnan

työntekijä on mukana koulun yhteisöllisessä oppilashuollossa”. Tässä muodossaan vaihtoehdot ”Täysin eri mieltä” ja ”Toimintaa ei ole” näyttävät tuottavan saman tuloksen, vaikka eivät tarkoita täysin samaa.

Seurakunnan koululla järjestämästä harrastekerhotoiminnasta kysyttäessä yli puolet vastaajista ilmoitti, ettei toimintaa ole; kymmenen vastaajan mielestä toimintaa ei ollut riittävästi ja seitsemän mielestä sitä oli riittävästi (N=49). Kysyttäessä, tukeeko harrastekerhotoiminta oppilaiden hyvinvointia, niistä vastaajista joiden kouluilla toimintaa järjestettiin, kymmenen ilmoitti toiminnan tukevan oppilaiden hyvinvointia (N=49). Rehtoreista 65 prosenttia koki, että seurakunnan järjestämiä erityistapahtumia on riittävästi ja 56 prosenttia vastaajista ilmoitti niiden tukevan koulun opetus- ja kasvatustehtävää. Kuitenkin seitsemän vastaajan mielestä erityistilaisuuksia ei ollut riittävästi ja viisi kertoi, ettei toimintaa ole ollenkaan koululla. Erityistilaisuuksia voisi siis olla ehkä enemmänkin kuin nykyään. Keskiarvoin katsottuna näyttäisi siltä, että seurakunnan järjestämiä erityistapahtumia ja vierailijoita koetaan olevan riittävästi. Niissä kouluissa, joissa ryhmäytyksiä järjestetään, niiden koetaan vastaavan tarkoitustaan – samoin on harrastekerhotoiminnan kanssa. Harrastekerhotoimintaa ei koettu olevan täysin riittävästi, eli kerhotoiminnalle voisi olla tarvetta kouluilla. Hyvin vahvalta näyttää seurakuntien poissaolo yhteisöllisen oppilashuollon yhteistyöstä: 93 prosenttia kouluista ilmoitti, ettei seurakunnan työntekijä ole mukana koulun yhteisöllisessä oppilashuollossa.

TAULUKKO 7. Yhteistyöstä yleisesti

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittai n eri mieltä	3 = Ei eri eikä samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin samaa mieltä	Keski arvo
Seurakunta on aktiivinen yhteistyön kehittämisessä	1	7	3	22	16	3,9
Seurakunnan työntekijät ovat joustavia yhteistyössä	1	3	1	18	26	4,3
Koulu ja seurakunta suunnittelevat yhteistyötä yhdessä	1	6	7	14	21	4
Tiedonkulku koulun ja seurakunnan välillä toimii hyvin	0	2	4	18	25	4,3
Seurakunta huomioi koulun opetussuunnitelman	2	6	9	15	17	3,8
Yhteistyö tukee koulun opetus- ja kasvatustehtävää	1	4	3	19	22	4,2
Koulun henkilökunta kokee yhteistyön tukevan työtään	1	3	13	19	13	3,8
Koulun henkilökunta kokee yhteistyön kuomittavan työtään	17	12	16	2	2	2,2
Yhteistyötä seurakunnan kanssa on riittävästi	1	3	4	22	19	4,1
Yhteistyö seurakunnan kanssa toimii hyvin	1	1	3	19	25	4,3

Yksittäisten yhteistyömuotojen kysymisen jälkeen kyselylomakkeessa kysyttiin yleisemmin seurakunnan ja koulun välisestä yhteistyöstä. Tästä osiosta eteenpäin kysymykset oli asetettu pakollisiksi, joten vastaajien yhteismäärä on jokaisessa väittämässä 49. Suluissa on ilmoitettu kyseistä mielipidettä edustavien määrä.

Enemmistö vastaajista ilmoitti seurakunnan olevan aktiivinen yhteistyön kehittämisessä (38), seurakunnan työntekijöiden olevan joustavia (44), yhteistyötä suunniteltavan yhdessä koulun ja seurakunnan kesken (35) sekä tiedon kulkevan hyvin koulun ja seurakunnan välillä (43). Pääasiassa seurakunnan koettiin myös huomioivan koulun opetussuunnitelman (32), mutta yhdeksän vastaajaa ei ollut väittämässä samaa eikä eri mieltä ja kahdeksan ilmoitti, ettei seurakunta huomionnut opetussuunnitelmaa riittävästi. Seurakunnat voisivat siis huomioida opetussuunnitelmaa entistäkin paremmin. Yleisellä tasolla tarkasteltuna yhteistyö kuitenkin tukee hyvin koulun opetus- ja kasvatustehtävää (41), sitä on riittävästi (41) ja se toimii hyvin (44).

Koulun henkilökunta ei rehtoreiden mielestä koe seurakunnan kanssa tehtävää yhteistyötä kuormittavana (29) vaan pääasiassa tukevan työtään (32). Toisaalta näihin väittämiin noin neljännes vastaajista (13, 16) olivat vastanneet ”Ei eri eikä samaa mieltä”. Kokemuksemme mukaan yhteistyön kuormittavuus nostetaan yhdeksi tekijäksi perusteltaessa koulun ja seurakunnan välisen yhteistyön vähentämistä. Kyselyllä saatujen vastausten mukaan yhteistyö ei kuitenkaan ainakaan pääasiassa näytä rehtoreiden mukaan kuormittavan opettajia.

TAULUKKO 8: Rehtoreiden mainitsemia muita tärkeitä yhteistyön muotoja

Yleissivistävä opetus	Yhteisölliset juhlat
<p>Iltakoulussa seurakunta mukana työpajaa pitämässä.</p> <p>Oppilasryhmien vierailut kirkkoon.</p> <p>Opettajat ilman rajoja.</p> <p>Kirkkoon, kanttorin työhön ja urkuihin tutustuminen.</p> <p>Mukavia tapahtumia ja konsertteja.</p> <p>Gloobaalikasvatuksen yhteistyönä koulut & seurakunta & yrittäjät tekevät Opettaja Ilman Rajoja verkostossa 3-vuotista Kambodzha hanketta. (opettajien täydennyskoulutusta)</p>	<p>Koulun musiikkiluokat ovat käyneet esiintymässä mm. 10-synttäreillä.</p> <p>Kirkon väki käy laulamassa joululauluja meille.</p>
Uskonnolliset tilaisuudet	Hyvinvointi ja tuki
<p>Kirkkokäynnit 3 krt vuodessa: aloitus, jouluku, lopetus</p> <p>Koulun musiikkiluokat ovat käyneet esiintymässä mm. koululaisjumalanpalveluksissa.</p> <p>Ekumeeninen pääsiäishartaus (evangelisluterilaiset, katoliset ja ortodoksit yhdessä)</p>	<p>Seurakunta pitää iltapäivätoimintaa ----- sivukoulun 1.-2.-luokkalaisille.</p> <p>Seurakunta pitää iltapäiväkerhoa 1.-2.-luokkalaisille sivukoululla koulun tiloissa ja pääkoululla koulun viereisessä kirkkorakennuksessa. Tällöinkin IP syö välipalan koululla.</p> <p>Kriisiryhmässä mukana tarvittaessa antamassa tukea.</p> <p>Alueen oppilashuollollinen alueeseula.</p> <p>Rukoustuki kriisitilanteissa</p> <p>Välituntipäivystys</p> <p>On ollut iltapäiväkerhoa niille lapsille, jotka ovat jääneet Opetusviraston IP-toiminnan ulkopuolelle.</p> <p>Virkamiestyöryhmä</p> <p>On ollut leirikouluja ja retkiä, jotka ovat olleet todella hyviä yhteishengen luoja ja elämyksiä tuottavia tilaisuuksia.</p> <p>Nuorisotyöntekijän kuukausittaiset vierailut oppilaiden keskuudessa välitunnilla.</p> <p>Vi kommer att även ha klubbar som är ordnade av församlingen nästa läsår.</p> <p>Seurakunnan työntekijä osallistuu välituntitoimintaan pitkällä välitunnilla.</p>
Muuta yhteistyötä	
<p>Yhteistyötä tila-asioissa on tehty; koulun juhlat ja musiikkiluokkien konsertti järjestetään tänä vuonna kirkon tiloissa, aikoinaan rippikoululuokka oli vuoden ajan väistötilana. Kirkkorakennus toimii varatilana poistumistilanteissa. Kirkon toinen parkkipaikka oli useita vuosia opettajien käytettävissä.</p> <p>Esirukoustuki</p> <p>Säännöllinen yhteydenpito ja toiminnan arviointi- ja suunnittelukokoukset</p> <p>Koulu tiedottaa seurakunnan järjestämistä kerhoista ja leireistä.</p> <p>Jaamme tiedotteita oppilaille seurakunnan tapahtumista.</p>	

Kyselylomakkeessa vastaajilta kysyttiin muita tärkeitä yhteistyön muotoja, joita kouluilla on seurakuntien kanssa. Lajittelimme nämä vastaukset Kirkkohallituksen neljän Kumppanuuden korin mukaan teemoihin. Lisäsimme korien lisäksi myös viidennen luokittelun ”Muuta yhteistyötä” sellaisille yhteistyön muodoille tai tavoille, joita emme pystyneet luokittelemaan mihinkään Kumppanuuden korien teemaan. Tällaisia asioita olivat muun muassa tiloihin liittyvä yhteistyö sekä yhteistyö, joka saattaa käsittää useamman korin teemoja tai seurakunnan toimintatiedotteiden jakaminen koululla. Mielestämme merkillepantavaa on, että hyvinvoinnin ja kasvun tukeen liittyviä yhteistyön muotoja rehtorit ovat maininneet useasti. Näyttää siltä, että yhteistyö oppilaiden hyvinvoinnin ja kasvun tukemiseksi on siis moninaista ja laajaa, mitä emme osanneet odottaa.

Muina tärkeinä yhteistyömuotoina kolme vastaajaa ilmoitti seurakunnan työntekijän tekemät välituntipäivystykset ja -vierailut. Kaksi vastaajaa ilmoitti tärkeiksi yhteistyömuodoiksi sen, että koulu tiedottaa seurakunnan tapahtumista. Kolme vastaajaa ilmoitti seurakunnan järjestämän iltapäiväkerhotoiminnan tai koulun tiloissa kerhojen järjestäminen tärkeänä yhteistyön muotona. Kahden vastaajan mukaan oppituntien puitteissa järjestetyt vierailut olivat tärkeää yhteistyötä. Kaksi vastaajaa mainitsi musiikkiesiintymiset molemmin päin – musiikkiluokkien sekä seurakunnan työntekijäryhmien muodossa. Kirkon Ulkomaanavun Opettajat ilman rajoja -toimintamalliin osallistuminen mainittiin tärkeänä seurakunnan ja koulun yhteistyömuotona kaksi kertaa. Yksittäiset vastaajat nostivat myös iltakoulun, leirikoulut, retket ja esirukoustuen tärkeiksi yhteistyömuodoiksi. Myös säännöllinen yhteydenpito, virkamiestyöryhmä, toiminnan arviointi- ja suunnittelukokoukset ja seurakunnan tilojen käyttöön saaminen tilapäisesti mainittiin yksittäisinä tärkeinä yhteistyömuotoina.

- Päivänavaukset, koulukirkot ja oppitunnit ovat yleisimpiä yhteistyömuotoja.
- Oppituntiyhteistyötä voisi olla enemmänkin.
- Ryhmäytyksiä ja harrastekerhoja, joissa seurakunta on mukana, järjestettiin puolissa kouluista.
- Seurakunnan työntekijät eivät juurikaan olleet mukana oppilashuollossa.
- Pääasiassa yhteistyötä on riittävästi ja se toimii hyvin.

KUVIO 4: Yhteenvedo yhteistyön nykytilaan liittyvistä tuloksista

7.2 Muutokset yhteistyössä

Kysyimme rehtoreilta heidän kokemuksistaan koulun ja seurakunnan välisen yhteistyön muutoksiin liittyen: onko uskonnottomuus, uskontojen moninaisuus tai monikulttuurisuus vaikeuttanut tai rikastuttanut yhteistyötä. Tästä kappaleesta eteenpäin kaikki väittämöpohjaiset kysymykset olivat pakollisia, joten väittämöpohjaisiin kysymyksiin vastanneiden kokonaismäärä on aina 49 ja suluissa ilmoitetaan vain yksittäisestä väittämästä samaa tai eri mieltä olevien määrä. Avokysymykset eivät olleet pakollisia, joten niihin vastanneiden määrä vaihtelee.

TAULUKKO 9. Muutokset yhteistyössä, osa 1

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittain eri mieltä	3 = Ei eri eikä samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin samaa mieltä	Keski arvo
Monikulttuurisuus on rikastuttanut yhteistyötä	4	5	17	11	12	3,4
Uskontojen moninaisuus on rikastuttanut yhteistyötä	3	5	22	12	7	3,3
Monikulttuurisuus on vaikeuttanut yhteistyötä	11	14	10	12	2	2,6
Uskontojen moninaisuus on vaikeuttanut yhteistyötä	9	12	13	13	2	2,7
Uskontovastaisuus on vaikeuttanut yhteistyötä	12	8	14	10	5	2,8
Uskonnottomuus on vaikeuttanut yhteistyötä	10	7	11	16	5	3

Melkein puolet rehtoreista kokivat, että yhteistyötä on rikastuttanut monikulttuurisuus (23) ja uskontojen moninaisuus (19). Molemmissa edellisissä vain yhdeksän ja kahdeksan vastaajaa olivat sitä mieltä, etteivät monikulttuurisuus ja -uskontoisuus ole rikastuttaneet yhteistyötä koulun ja seurakunnan välillä. Loput vastaajat sijoittuivat asteikon puolivälille eivätkä olleet asiasta samaa eivätkä eri mieltä.

Kyselyssämme oli myös väittämiä liittyen yhteistyön vaikeutumiseen liittyen monikulttuurisuuteen, uskontojen moninaisuuteen, uskonnottomuuteen sekä uskontovastaisuuteen. Näissä neljässä väittämässä oli eniten hajontaa vastausten välillä. Puolet vastaajista koki, ettei monikulttuurisuus ole vaikeuttanut yhteistyötä (25) ja 14 vastaajaa koki monikulttuurisuuden vaikeuttaneen yhteistyötä. Vastaajat vastasivat samankaltaisesti myös uskontojen moninaisuutta käsittelevään väittämään: 43 prosenttia vastaajista koki, ettei uskontojen moninaisuus ole vai-

keuttanut yhteistyötä (21) ja 31 prosenttia koki sen vaikeuttaneen yhteistyötä (15). Uskontovastaisuus koettiin kutakuinkin samalla tavalla kuin kaksi edellistä eli kaksikymmentä henkilöä vastasi, ettei se ole vaikeuttanut yhteistyötä ja neljätoistavastasi sen vaikeuttaneen yhteistyötä. Uskonottomuus koettiin näistä eniten yhteistyöhön vaikeuttavana tekijänä, koska jopa 43 prosenttia vastaajista koki sen vaikuttaneen yhteistyöhön (21). Toisaalta 35 prosenttia vastaajista (17) koki, ettei se ole vaikeuttanut yhteistyötä. Asettelimme väittämät tyylillä ”Monikulttuurisuus on vaikeuttanut yhteistyötä” ja tarkastellessamme ”ei eri eikä samaa mieltä” – vaihtoehdon valinneiden määrää eri osa-alueiden välillä, osuus vaihteli 20 ja 45 prosentin välillä. Tällöin myös ”ei eri eikä samaa mieltä” vastanneet saattavat kokea, ettei kyseinen osa-alue ole vaikeuttanut yhteistyötä, jolloin niin kokeneiden osuus vielä kasvaa.

TAULUKKO 10. Oppilaiden, vanhempien ja opettajien vaikutus muutoksiin

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittain eri mieltä	3 = Ei eri eikä samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin samaa mieltä	Keski arvo
Vanhempien mielipiteillä on ollut merkitystä yhteistyön lisääntymiseen	7	7	23	10	2	2,9
Vanhempien mielipiteillä on ollut merkitystä yhteistyön vähentymiseen	9	8	19	13	0	2,7
Oppilaiden mielipiteillä on ollut merkitystä yhteistyön lisääntymiseen	8	9	22	8	2	2,7
Oppilaiden mielipiteillä on ollut merkitystä yhteistyön vähentymiseen	10	9	24	4	2	2,6
Opettajien mielipiteillä on ollut merkitystä yhteistyön lisääntymiseen	6	9	20	12	2	2,9
Opettajien mielipiteillä on ollut merkitystä yhteistyön vähentymiseen	7	10	16	14	2	2,9

Kysyttäessä oppilaiden, heidän vanhempiansa sekä opettajien mielipiteiden merkitystä yhteistyön lisääntymiseen ja vähentymiseen olivat vastausten keskiarvot asteikon keskivaiheen alla ja ne vaihtelivat 2,6 ja 2,9 välillä; kuitenkin keskiarvolla mitattuna oppilaiden mielipiteillä näyttäisi olevan pienin merkitys yhteistyöhön ja opettajilla taas suurin. Jokaisen väittämän mediaaniarvo on keskellä (3=”ei eri eikä samaa mieltä”), joten oppilaiden, heidän vanhempiansa tai opettajien mielipiteillä ei näyttäisi olevan suurta vaikutusta yhteistyön vähentymiseen tai lisääntymiseen.

TAULUKKO 11. Median ja yhteistyökumppaneiden vaikutus yhteistyöhön

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittain eri mieltä	3 = Ei eri eikä samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin samaa mieltä	Keski arvo
Koulun ja muiden toimijoiden välisellä yhteistyöllä on ollut merkitystä yhteistyön lisääntymiseen	5	2	25	15	2	3,1
Koulun ja muiden toimijoiden välisellä yhteistyöllä on ollut merkitystä yhteistyön vähentymiseen	10	4	30	5	0	2,6
Median luomalla käsityksellä kirkosta on ollut merkitystä yhteistyön lisääntymiseen	10	8	30	1	0	2,4
Median luomalla käsityksellä kirkosta on ollut merkitystä yhteistyön vähentymiseen	10	5	28	6	0	2,6

Median viime vuosina kirkosta luoma käsitys ei ole lisännyt yhteistyötä: 37 prosenttia (18) vastaajista koki, ettei median luoma kuva ole lisännyt yhteistyötä seurakunnan kanssa. Toisaalta suurin osa, 61 prosenttia, on valinnut keskimäisen, neutraaleimman, vaihtoehdon. Yhteistyön ei ole koettu myöskään vähentyneen median luoman käsityksen takia: vain kuusi vastaajaa sanoi sillä olleen merkitystä yhteistyön vähentymiseen ja yli puolet vastaajista (28) kertoi, etteivät he ole eri eivätkä samaa mieltä väittämän kanssa. Se, että molempien mediaan liittyvän väittämien kohdalla moodi sijaitsee neutraaleimmassa vaihtoehdossa, tarkoittanee, ettei median luomalla kuvalla kirkosta ole suurta merkitystä yhteistyön lisääntymiseen tai vähentymiseen.

TAULUKKO 12. Yhteistyön muutoksia yleisesti

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittain eri mieltä	3 = Ei eri eikä samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin samaa mieltä	Keski arvo
Yhteistyö on lisääntynyt seurakunnan aloitteesta	3	5	20	16	5	3,3
Yhteistyö on vähentynyt seurakunnan aloitteesta	12	11	22	3	1	2,4
Yhteistyö on lisääntynyt, koska seurakunta on hoitanut tehtävänsä hyvin	2	4	21	13	9	3,5
Yhteistyö on vähentynyt, koska seurakunta on hoitanut tehtävänsä huonosti	16	9	21	2	1	2,2
Yhteistyö on pääasiassa lisääntynyt	4	5	27	8	5	3,1
Yhteistyö on pääasiassa vähentynyt	11	5	23	9	1	2,7

Yleisesti ottaen vastaajat kokivat, että yhteistyö koulun ja seurakunnan välillä ei ole olennaisesti lisääntynyt tai vähentynyt. Yhteistyön määrään näyttää vaikuttavan selkeästi se, onko seurakunnan työntekijöiden tekemä työ laadukasta:

Liki puolet vastaajista (22) sanoo, että yhteistyö on lisääntynyt, koska seurakunta on hoitanut tehtävänsä hyvin.

TAULUKKO 13. Rehtoreiden mainitsema yhteistyön muutoksiin liittyviä tekijöitä

Yhteiskunnalliseen tilanteeseen liittyvät tekijät
<p>Koulumme islaminuskoisten oppilaiden määrän lisääntyminen vaikeuttaa yhteistyötä evankelisuterilaisen seurakunnan kanssa, koska heidän kotinsa useasti suoraan kieltävät oppilaita osallistumasta mihinkään evankelisuterilaisen seurakunnan järjestämään toimintaan.</p> <p>Koululla on pitkät perinteet toimivasta yhteistyöstä, toistaiseksi sitä ei ole mikään "hetkauttanut".</p> <p>Jag tycker att samarbetet har fungerat som förut, visst motstånd från vårdnadshavare men inte i stor skala ännu. Ser dock att motståndet är på väg att öka.</p> <p>Noudatamme opetussuunnitelmaa, yhteistyökäytänteet ovat vakiintuneet ja yhteistyö toimii hienosti. Lakimuutokset on otettu huomioon jo koulua perustettaessa.</p> <p>Mitään oleellista muutosta ei ole toteutettu, vaikka toimintaympäristö on muuttunut.</p> <p>Opetusviraston ja oikeusasiamiehen ohjeistus aamunavausten järjestämisestä → katsomukselliset aamunavaukset ovat jääneet pois.</p>
Paikalliseen tilanteeseen liittyvät
<p>Seurakunta on hienosti huomionut ----- alueen ja koulun monikulttuurisuuden.</p> <p>Seurakuntien yhdistymisellä. Menetimme nuorisotyöntekijän.</p> <p>Sovitut rakenteet ja sitoutuneet yhteyshenkilöt molemmin puolin.</p> <p>Koulun peruskorjausremontti vie aikaa muilta asioilta. Lisäksi puoli koulua on väistötiloissa kauempana kirkkorakennuksesta.</p> <p>Seurakunnan yhteyshenkilöksi nimetty opettaja on joutunut olemaan paljon poissa tänä lukuvuonna.</p>

Kysyimme avokysymyksellä rehtoreilta millä muilla asioilla on ollut merkitystä yhteistyön muutoksiin. Ryhmittelimme vastaukset aiemmin esiteltyyn yhteiskunnalliseen tilanteeseen liittyviin tekijöihin ja paikalliseen tilanteeseen liittyviin tekijöihin. Avoimessa kysymyksessä muista yhteistyön muutoksiin liittyvistä asioista vastauksissa painottui perinteet toimivasta ja sitoutuneesta yhteistyöstä. Tällaiset sovitut rakenteet näyttävät tukevan yhteistyön sujuvuutta. Toisaalta vastauksista on nähtävissä näkemys mahdollisten edessäpäin olevien muutosten vaikutuksesta yhteistyöhön tulevaisuudessa.

- Pääasiallisesti yhteistyön määrä ei ollut lisääntynyt eikä vähentynyt.
- Yhteistyö ei ollut lisääntynyt tai vähentynyt opettajien, oppilaiden, vanhempien tai median vaikutuksesta.
- Muut toimijat vaikuttivat yhteistyöhön lisäävästi.
- Yhteistyö oli lisääntynyt seurakunnan hoidettua tehtävänsä hyvin.
- Yhteistyötä oli eniten vaikeuttanut uskonnottomuus.

KUVIO 5: Yhteenvedo yhteistyön muutoksiin liittyvistä tuloksista

7.3 Yhteistyö tulevaisuudessa

Kyselylomakkeen kolmannessa väittämäosiossa selvitettiin rehtoreiden toiveita tulevaisuuden yhteistyöstä. Kaikkiin väittämiin vastasi 49 rehtoria, joten suluissa on ilmoitettu vain samaa tai eri mieltä olleiden määrä.

TAULUKKO 14. Seurakunnan rooliin liittyviä muutoksia

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittain eri mieltä	3 = Ei eri eikä samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin samaa mieltä	Keskia rvo
Seurakunnan tulisi keskittyä yleissivistävään opetukseen	12	13	14	6	4	2,5
Seurakunnan tulisi ylläpitää suomalaista kulttuuriperinnettä koulussa	7	3	8	21	10	3,5
Seurakunnan tulisi keskittyä koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin	3	9	9	21	7	3,4
Seurakunnan tulisi keskittyä oppilaiden kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseen	2	3	8	24	12	3,8
Seurakunnan tulisi keskittyä henkilökunnan hyvinvoinnin tukemiseen	14	11	17	6	1	2,4
Seurakunnan tulisi tehdä yhteistyötä koulussa kaikkien kanssa uskonnosta ja elämäkatsomuksesta riippumatta	2	5	9	17	16	3,8
Seurakunnan tulisi suunnitella yhteistyötä enemmän oppilaiden kanssa	0	2	10	28	9	3,9
Seurakunnan tulisi suunnitella yhteistyötä enemmän opettajien kanssa	0	0	13	25	11	4
Seurakunnan tulisi kiinnittää enemmän huomiota opetussuunnitelman tavoitteisiin ja sisältöihin	3	2	15	19	10	3,6
Yhteistyö seurakunnan kanssa on tärkeä osa koulun toimintaa tulevaisuudessa	1	5	8	19	16	3,9

Yleisesti yhteistyö seurakunnan kanssa nähtiin tärkeänä tulevaisuudessakin (35). Vastajat olivat pääasiassa sitä mieltä, että seurakunnan tulisi keskittyä oppilaiden kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseen (36), mutta henkilökunnan hyvinvoinnin tukemista tulevaisuudessa piti tärkeänä vain 14 prosenttia vastaajista (7). Vastaajien selkeänä toiveena oli, että yhteistyötä suunniteltaisiin enemmän yhteistyössä oppilaiden (37) ja opettajien (36) kanssa. Vastajat pitivät myös tärkeänä, että seurakunta keskittyy koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin (28) ja suomalaisen kulttuuriperinteen ylläpitämiseen (31). Seurakunnan ei selkeästi toivottu keskittyvän yleissivistävään opetukseen: vastauksissa oli hajontaa. Kuitenkin yli puolet vastaajista ei toivonut seurakunnan keskittyvän yleissivistävään opetukseen (25). Vastajat olivat pääasiassa sitä mieltä, että seurakunnan tulisi tehdä enemmän yhteistyötä kaikkien oppilaiden kanssa heidän uskontokunnastaan ja elämäkatsomuksestaan riippumatta (33). Seurakunnan toivottiin tule-

vaisuudessa kiinnittävän enemmän huomiota koulun opetussuunnitelman tavoitteisiin ja sisältöihin (29).

TAULUKKO 15. Rehtoreiden ideoita ja kehittämistarpeita yhteistyölle

RAKENTEET
<p>Koulussa lähes kaikilla oppilailla on samanaikaisesti uskonnon tunti vieraista uskonnoista johtuen. Olisi hyvä, jos tämä aika sopisi seurakunnalle yhteistyön tekemiseen, eli vierailut ja tilaisuudet osuisivat mahdollisimman paljon tuohon ajankohtaan.</p> <p>Koulumme siirtyy uuden opetussuunnitelman myötä katsomusaineiden yhteisopetukseen syksyllä 2016. Tämä haastaa myös seurakunnan entistä joustavampaan yhteistyöhön.</p> <p>Seurakunnan työntekijän osallistuminen yhteisölliseen oppilashuoltoon on kehittämisen arvoinen ajatus.</p> <p>Hyvinvoinnista huolehtiminen on yhteinen asia, mukaan yhteisölliseen opiskeluhooltoon kutsuttuna.</p> <p>Nuoriso-ohjaajat tervetulleita jalkautumaan kouluun.</p> <p>Jag tycker samarbetet har fungerat bra men kanske man skulle kunna ha annan samarbetsform än morgonsamling, det är kanske inte mer i tidens melodi att prästen pratar där framme och vi andra lyssnar utan man kunde ha mer växelverkan och egen aktivitet från elevernas sida.</p> <p>Enemmän kerho- ja harrastustoimintaa, perinteiden ylläpitoa.</p> <p>Koulun ja seurakunnan yhteistyö on saumatonta. Toiminta on ollut vakiintunutta ja samalla joustavaa.</p>
SISÄLLÖT
<p>Seurakunnan yhteyshenkilön näkyvyyttä lisää koululla; vaikka vain vierailua tietyillä välitunneilla opettajainhuoneessa, jolloin opettajien olisi mahdollista pienellä kynnyksellä sopia esim. yhteisestä uskontotunnista.</p> <p>Seurakunnan henkilöstö voisi osallistua joskus uskonnon tunneille ja tulla suunnittelemaan opetusta opettajien kanssa koululle.</p> <p>Yhteistyötä enemmän uskontoa opettavien opettajien kanssa.</p> <p>Seurakunta on hienosti huomionut kulttuuriperinnön ylläpidon uskonnollisissa tilaisuuksissa sekä hengellisen tukemistyön.</p> <p>Monikulttuurisuus on huomioitu hyvin ja kerhot ovat olleet avoimia kaikille.</p> <p>Palautetta voisi jakaa puolin ja toisin enemmän.</p> <p>Oppilaiden ideoita ja palautetta pitää kuulostella ja ottaa huomioon.</p> <p>Aamunavauksia koululle tulevan seurakunnan työntekijän on tärkeää tuntea taloa, olla hyvä esiintymään ja toimia luontevasti lasten kanssa, muutoin tilaisuudet eivät oikein onnistu.</p> <p>Oppitunneille seurakunnan työntekijöitä enemmän mukaan, lapset osallisiksi eri tilaisuuksissa; osallistujiksi, suunnittelijoiksi, tekijöiksi, esiintyjiksi.</p>

Kyselyn lopuksi vastaajilta kysyttiin heidän ideoitaan ja yhteistyön kehittämistarpeita ja kaikki vastaukset näkyvät yllä (Taulukko 15). Jaottelimme vastaukset rakenteisiin ja sisältöihin liittyviin teemoihin. Teemoja ei ole helppo erottaa toisistaan ja ne kulkevat luonnollisesti käytännössäkin yhdessä vastaten kysymyksiin mitä yhteistyötä koulut ja seurakunnat tekevät ja miten yhteistyö toteutetaan. Rakenteisiin liittyviä kehittämistarpeita ja -ideoita olivat muun muassa yhteistyön järjestäminen uskontotuntien kohdalle lukujärjestyksessä, katsomusai-

neiden yhteisopetukseen siirtyminen ja nuorisotyönohjaajien jalkautuminen kouluun. Myös seurakunnan mukana oloa yhteisöllisessä oppilashuollossa pidettiin kehittämisenarvoisena ideana. Sisältöihin liittyviä kehittämistarpeita ja -ideoita olivat muun muassa yhteistyön ja suunnittelun lisääminen uskontoa opettavien opettajien kanssa, palautteen jakaminen puolin ja toisin, oppilaiden osallistaminen ja palautteen huomioonottaminen ja päivänavausten toteuttaminen lapsiystävällisellä tavalla.

- Seurakunnan toivottiin eniten keskittyvän oppilaiden kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseen sekä lisäksi koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin ja suomalaisen kulttuuriperinteen ylläpitoon.
- Yhteistyötä tulee suunnitella enemmän oppilaiden ja opettajien kanssa yhdessä.
- Opetussuunnitelman sisältöihin ja tavoitteisiin tulisi kiinnittää huomiota.
- Yhteistyö seurakunnan kanssa koetaan tärkeäksi osaksi koulun toimintaa tulevaisuudessa.

KUVIO 6: Yhteenveto yhteistyön tulevaisuuteen liittyvistä tuloksista

7.4 Helsingin neljä aluetta – alueiden koulujen kokemusten erot

Helsingin kaupungin Opetusvirasto (2016) on jakanut koulut neljään maantieteelliseen alueeseen ja vertailemmekin nyt alueita mielenkiintoisten tulosten osalta. Kaikissa neljässä alueessa oli nimetty useampi kuin yksi seurakunta, jonka kanssa koulu tekee yhteistyötä. Seurakuntia oli sekä suomen- että ruotsinkielisistä seurakunnista jokaisella alueella.

TAULUKKO 16. Vastaajat jaoteltuna koulualueittain

Alue	Koulujen määrä
Itäinen ja kaakkoinen	16
Koillinen	6
Läntinen ja pohjoinen	15
Eteläinen ja keskinen	12

Yleisesti vastaajien arvioidessa yhteistyön toimivuutta seurakuntien kanssa saavat seurakunnat hyvän arvosanan, vaikka vastausten keskiarvot vaihtelevat läntisen ja pohjoisen alueen 4,7:n ja koillisen alueen 3,8:n välillä. Kaikkien neljän alueen vastaajat ovat melko tyytyväisiä yhteistyön riittävyyteen: keskiarvot vaihtelevat vain 4:n ja 4,2:n välillä. Vastaajien arvioidessa tukeeko yhteistyö seurakunnan kanssa opettajien työtä, ei vastauksien keskiarvoissa ollut suurta vaihtelua: etelän ja keskisen alueen rehtorit kokivat yhteistyön kuormittavan eniten opettajien työtä vastausten keskiarvon ollessa 2,3 ja alhaisimman alueen, koillisen, rehtoreiden kokemusten keskiarvon oli tasan 2. Toisaalta rehtorit kokivat yhteistyön tukevan opettajien työtä: keskiarvot vaihtelivat kahden desimaalin sisällä 3,7 ja 3,9 välillä.

Kuten luvussa 3.1 totesimme, itäisellä ja kakkoisella sekä koillisella alueella asuu prosentuaalisesti enemmän vieraskielistä väestöä kuin muilla alueilla. Miellemme olikin mielenkiintoista verrata, miten näillä alueilla koetaan monikulttuurisuuden ja uskontojen moninaisuuden vaikutuksia yhteistyöhön seurakunnan kanssa – verrattuna kahteen muuhun alueeseen, joissa vieraskielistä väestöä asuu suhteessa vähemmän.

TAULUKKO 17. Alueiden keskiarvoja

Väittämä	Keskiarvo Itäinen ja kaakkoinen	Keskiarvo Koillinen	Keskiarvo Läntinen ja pohjoinen	Keskiarvo Eteläinen ja keskinen
Monikulttuurisuus on rikastuttanut yhteistyötä	3,3	3,3	3,6	3,6
Monikulttuurisuus on vaikeuttanut yhteistyötä	2,8	2,2	2,5	2,7
Uskontojen moninaisuus on rikastuttanut yhteistyötä	3,1	3,2	3,5	3,4
Uskontojen moninaisuus on vaikeuttanut yhteistyötä	3	2,8	2,5	2,6
Uskonottomuus on vaikeuttanut yhteistyötä	3,3	4,2	2,8	2,3
Uskontovastaisuus on vaikeuttanut yhteistyötä	3,2	2,8	2,5	2,4

Taulukosta 17 voi huomata, että monikulttuurisuuden on koettu rikastuttaneen hieman yhteistyötä; hieman enemmän – kolme kymmenystä – lännen ja pohjoisen sekä etelän ja keskisen alueilla, joissa vieraskielisen ja näin ollen monikulttuurisen väestön prosentuaalinen osuus on pienempi. Toisaalta keskiarvot ovat lähellä asteikon keskiväliä, mikä voi myös tarkoittaa, ettei rikastuttavaa kokemusta juurikaan ole.

Samankaltainen tilanne on rehtoreiden kokemuksesta uskontojen moninaisuuden rikastuttavasta vaikutuksesta yhteistyöhön. Koillisen alueen rehtorit arvioivat alueista alhaisimmaksi sen, että monikulttuurisuus on vaikeuttanut yhteistyötä. Samalla idän ja kaakon alueen rehtorit kokivat sen eri alueista vahvimmin vaikeuttaneen yhteistyötä. Tämän kaltainen jopa päinvastainen rehtoreiden havaittu kokemus on mielenkiintoista. Mikä saa toisen alueen rehtorit kokemaan monikulttuurisuuden vaikeuttavan yhteistyötä niin eri tavalla? Myös itä-kaakko-alueen rehtorit kokevat alueista eniten uskontojen moninaisuuden vaikeuttaneen yhteistyötä: alueella onkin suurin vieraskielisen väestön osuus kaikista Helsingin alueista.

Taulukon 17 viimeiset kaksi väittämää ovat mielenkiintoisia eivätkä välttämättä liity – ainakaan suoraan – monikulttuurisuuden teemoihin: niissä on myös suurta vaihtelua alueiden välillä. Uskonnottomuuden on koettu vaikeuttanut vähiten yhteistyötä etelä-keskinen alueella 2,3 keskiarvolla, mikä sijoittuu asteikolla keskivälille, eli sillä ei koeta olevan välttämättä vaikutusta. Taas koillisella alueella keskiarvo on huomattavasti suurempi, 4,2, ja sen näin ollen uskonnottomuuden koetaan vaikeuttavan yhteistyötä. Tarkastellessa uskontovastaisuutta idän ja kaakon rehtorit kokevat sen vaikeuttaneen eniten yhteistyötä muiden alueiden rehtoreiden kokevan vaikeutumista yhteistyössä vähemmän.

TAULUKKO 18. Alueiden keskiarvoja, tulevaisuuden neljä koria

Väittämä	Keskiarvo Itäinen ja kaakkoinen	Keskiarvo Koillinen	Keskiarvo Läntinen ja pohjoinen	Keskiarvo Eteläinen ja keskinen
Seurakunnan tulisi keskittyä yleissivistävään opetukseen	3,1	1,8	2,2	2,5
Seurakunnan tulisi ylläpitää suomalaista kulttuuriperinnettä koulussa	3,7	3	3,7	3,2
Seurakunnan tulisi keskittyä koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin	3,2	3	3,5	3,8
Seurakunnan tulisi keskittyä oppilaiden kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseen	3,9	3	3,9	4
Seurakunnan tulisi keskittyä henkilökunnan hyvinvoinnin tukemiseen	2,6	1,8	2,6	2,1

Vertailtaessa rehtoreiden kokemusta neljän kumppanuuden korin sisältöjen välillä, huomasimme yleissivistävän opetuksen teemoissa suurimman vaihtelun keskiarvojen välillä. Itäisen ja kaakkoisen alueen rehtorit ilmoittivat, ettei seurakuntien tulisi keskittyä yleissivistävään opetukseen; samaan aikaan kaakkoisen alueen rehtorit toivoisivat seurakunnan keskittyvän siihen. Kulttuuriperinteen

ylläpitämisen teemat eivät aiheuttaneen niin paljon vaihtelua, vaikkakin koillisen rehtorit ilmoittivat siitäkin alhaisimman toiveen keskittymisestä.

Uskonnollisten tilaisuuksiin liittyvien teemojen keskiarvot vaihtelivat kolmen ja 3,8 välillä – kuitenkin niin, että enemmän keskittymistä toivovat keski-etelän sekä länsi-pohjoisen rehtorit. Kasvun ja hyvinvoinnin teeman toiveet seurakunnille jakautuvat: vastaajat toivovat seurakunnan keskittyvän oppilaiden hyvinvoinnin tukemiseen mutta eivät henkilökuntansa hyvinvoinnin tukemiseen. Erot ovat melko selkeät: henkilökunnan tukemiseen liittyvät keskiarvot liikkuvat 1,8 ja 2,6 välillä kun oppilaiden tukemiseen liittyvät kolmen ja neljän välillä. Taaskin mielenkiintoista on, että koillisen alueen rehtorit ilmoittavat kokevansa vähiten, että seurakunnan olisi tarpeen keskittyä oppilaiden hyvinvoinnin tukemiseen miltei yksikön muita vähemmän.

TAULUKKO 19. Alueiden keskiarvoja, tulevaisuudesta yleisesti

Väittäjä	Keskiarvo Itäinen ja kaakkoinen	Keskiarvo Koillinen	Keskiarvo Läntinen ja pohjoinen	Keskiarvo Eteläinen ja keskinen
Seurakunnan tulisi tehdä yhteistyötä koulussa kaikkien kanssa uskonnosta ja elämäntavasta riippumatta	4	3	4	3,8
Seurakunnan tulisi suunnitella yhteistyötä enemmän oppilaiden kanssa	3,7	4,2	3,7	4,3
Seurakunnan tulisi suunnitella yhteistyötä enemmän opettajien kanssa	3,9	4	3,7	4,4
Seurakunnan tulisi kiinnittää enemmän huomiota opetussuunnitelman tavoitteisiin ja sisältöihin	3,9	3,2	3,3	3,9
Yhteistyö seurakunnan kanssa on tärkeä osa koulun toimintaa tulevaisuudessa	3,9	4,2	4,2	3,4

Vertailtaessa rehtoreiden yleisiä toiveita tulevaisuuden yhteistyöstä huomasimme, että yleisesti katsottuna eri alueiden rehtorit kokevat, että yhteistyö seurakunnan kanssa on tärkeä osa koulun toimintaa tulevaisuudessa. Kuitenkin etelän ja keskisen alueen keskiarvo oli jonkin verran alhaisempi (3,4) kuin muiden alueiden (3,9; 4,2): alueen rehtoreista kolmannes valitsi vaihtoehdon ”Osittain eri mieltä” tähän väittämään, kun muilla alueilla yksittäiset vastaajat olivat vastanneet olevansa osittain tai täysin eri mieltä väittämän kanssa. Huomion kiinnittämistä enemmän opetussuunnitelman tavoitteisiin ja sisältöihin toivottiin vahvemmin idän ja kaakon sekä etelän ja keskisen alueiden rehtorit (keskiarvo 3,9) ja kahdella muulla alueella hiukan maltillisemmin (3,2 ja 3,3).

Kysyttäessä tulisiko seurakuntien jatkossa suunnitella enemmän yhteistyötä oppilaiden ja opettajien kanssa, vahvimmat toiveet vahvemmassa oppilas- ja opettajayhteistyöstä ilmoittivat koillisen sekä etelän ja keskisen alueen rehtorit. Toisaalta myös alueiden idän ja kaakon sekä läntisen ja pohjoisen alueiden rehtorit toivoivat yhteistyötä enemmän oppilaiden sekä opettajien kanssa. Eri alueilla painottui joko oppilaiden tai opettajien kanssa tehtävän suunnittelun toive, eikä toista toivottu säännönmukaisesti kaikilla alueilla enemmän kuin toista. Eniten vaihtelua alueiden välillä aiheutti väittämä siitä, tuleeko seurakunnan tehdä töitä kaikkien kanssa uskonnosta tai elämänkatsomuksesta huolimatta. Koillisen alueen rehtoreiden vastausten keskiarvo (3) oli selkeästi alempi kuin muiden alueiden (4; 4 ja 3,8). Tässä kysymyksessä siis vieraskielisten suhteellinen osuus alueella ei näyttäisi vaikuttavan rehtoreiden mielipiteeseen.

- Alueiden välillä vaihtelua tulevaisuuden yhteistyön toiveissa: monikulttuuristen alueiden toiveet eivät välttämättä samansuuntaisia.
- Monikulttuurisuuden ja uskontojen moninaisuuden ei koettu vaikeuttaneen yhteistyötä enemmän monikulttuurisilla alueilla.
- Uskonottomuus on vaikeuttanut yhteistyötä eniten koillisella alueella ja uskontovastaisuus idän ja kaakon alueella.
- Kaikilla alueilla yhteistyö seurakunnan kanssa koettiin tärkeänä myös tulevaisuudessa: vähiten kuitenkin eteläisellä ja keskisellä alueella.

KUVIO 7: Yhteenveto eri alueiden eroihin liittyvistä tuloksista

7.5 Ala- ja yläkoulujen sekä yhtenäisten peruskoulujen erot vastauksissa

Seuraavaksi vertailimme vastauksia jaotteleamalla ne ala- ja yläkouluihin ja yhtenäisiin peruskouluihin. Kyselyyn vastasi 28 alakoulua, 8 yläkoulua ja 13 yhtenäistä peruskoulua. Vastausten keskeisimmät eroavaisuudet eri kouluasteiden välillä on kerrottu seuraavaksi.

TAULUKKO 20. Yhteistyön nykytila kouluasteittain, osa 1

Väittäjä	Keskiarvo Alakoulu	Keskiarvo Yläkoulu	Keskiarvo Yhteinäinen peruskoulu
Oppituntiyhteistyö seurakunnan kanssa on riittävän usein	3,7	3,3	2,5
Oppituntien puitteissa tehdyt vierailut tukevat koulun opetustehtävää	4,3	4,6	3,7
Seurakunnan kanssa toteutettuja ryhmäytyksiä on riittävästi	3,3	3,7	4,3
Seurakunnan kanssa toteutetut ryhmäytykset vastaavat tarkoitustaan	4	4	4,6
Seurakunta järjestää koululla harrastekerhotoimintaa riittävästi	3	1,8	3,5
Seurakunnan koululla järjestämä harrastekerhotoiminta tukee oppilaiden hyvinvointia	4	2,3	4,2

Vertailimme kouluasteittain eri yhteistyömuotoja ja niiden riittävyttä. Keskeisimmät erot liittyivät oppituntiyhteistyöhön, ryhmäytyksiin, oppilashuoltoon ja harrastekerhotoimintaan. Oppituntiyhteistyötä voisi ilmeisesti olla enemmänkin, sillä minkään kouluasteen vastaukset eivät sijoittuneet asteikolla kovin korkealle. Korkeimman keskiarvon oppituntiyhteistyön riittävää määrää kysyttäessä antoivat alakoulut 3,7, kun taas yhtenäisen peruskoulun keskiarvo oli vain 2,5 ja yläkoulujen 3,3. Seurakuntien on ehkä helpompi tehdä oppituntiyhteistyötä alakouluissa, sillä alakoulujen opetussuunnitelmassa keskitytään edelleen paljon oppilaan oman uskonnonopetukseen, kun taas yläkouluissa keskitytään esimerkiksi maailmanuskontoihin ja etiikkaan. Oppituntien puitteissa tehtyjen vierailujen koettiin pääasiassa tukevan koulun opetustehtävää kaikilla kouluasteilla.

Seurakunnan kanssa toteutettuja ryhmäytyksiä olisi voinut olla enemmänkin. Yhtenäisissä peruskouluissa niiden määrään oltiin melko tyytyväisiä (keskiarvo 4,3), mutta esimerkiksi alakouluissa keskiarvo oli vain 3,3. Yläkoulut sijoittuivat edellä mainittujen puoliväliin (keskiarvo 3,7). Ryhmäytysten koettiin vastausten perusteella vastaavan tarkoitustaan eli ne ryhmäytykset, joita on toteutettu, ovat onnistuneet hyvin.

Seurakunnan koululla järjestämää harrastekerhotoimintaa olisi voinut olla enemmän erityisesti yläkouluissa, sillä sen riittävyttä kysyttäessä yläkoulujen rehtoreiden vastauksien keskiarvo oli vain 1,8. Alakouluissakaan harrastekerhotoimintaa ei koettu olevan riittävästi, ei tosin liian vähänkään, sillä vastausten keskiarvo oli 3. Yhtenäisten peruskoulujen rehtoreiden vastausten keskiarvo oli

3,5 eli niissä kouluissa oltiin osittain tai ainakin hieman samaa mieltä harrastekerhojen riittävästä määrästä. Vastaavasti yläkouluissa harrastekerhojen ei koettu tukevan oppilaiden hyvinvointia (keskiarvo 2,3), mikä on linjassa sen tiedon kanssa, ettei harrastekerhoja ollut niissä kouluissa riittävästi. Sen sijaan alakouluissa alakoulujen ja yhtenäisten peruskoulujen rehtoreiden mielestä seurakunnan harrastekerhotoiminta tuki oppilaiden hyvinvointia hyvin (keskiarvot 4 ja 4,2).

Rehtoreiden tulevaisuuden toiveista merkittävimmät erot ala- ja yläkoulujen sekä yhtenäisten peruskoulujen välillä liittyivät oppilaiden kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseen ja yhteistyöhön kaikkien kanssa. Seurakunnan tulisi keskittyä oppilaiden kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseen jakoi koulujen eri kouluasteiden rehtoreiden vastauksia jo hieman enemmän. Yläkoulujen rehtoreiden mielestä seurakunnan tulisi keskittyä kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseen enemmän (keskiarvo 4,5) kuin alakoulujen (keskiarvo 3,7) ja yhtenäisten peruskoulujen rehtoreiden (3,7) mielestä, joiden vastausten keskiarvo oli lähes sama. Yläkoulujen rehtorit olivat selkeästi sitä mieltä (keskiarvo 4,5), että seurakunnan tulisi tehdä yhteistyötä kaikkien oppilaiden kanssa uskonnosta ja elämäkatsomuksesta riippumatta. Myös muilla kouluasteilla yhtenäisissä yhteistyötä kaikkien oppilaiden kanssa pidettiin tärkeänä tulevaisuudessa, mutta alakouluissa vain hieman (keskiarvo 3,6) ja yhtenäisessä peruskouluissa jo enemmän (keskiarvo 3,9).

Vertailtaessa ala- ja yläkoulujen sekä yhtenäisten peruskoulujen vastauksia toisiinsa on huomattavissa, että vastausten keskiarvot ovat pääasiassa hieman korkeampia yläkouluissa kuin alakouluissa tai yhtenäisissä peruskouluissa – paitsi kuormittavuutta mittaavassa väittämässä käänteisesti pienin tulos eli vähiten kuormittavin. Tämä saattaa osittain johtua yläkoulujen yhtenäisten peruskoulujen suhteellisen pienestä vastaajamäärästä. Yläkoulun rehtoreista kahdeksan henkilöä vastasivat kyselyyn, kun taas alakoulujen rehtoreita oli vastaajien joukossa 28 henkilöä. Yläkoulujen vastaus edustaa siis vain pientä osaa kaikista Helsingin alueen yläkouluista. Yläkoulujen kahdeksan vastaajaa voivat olla yhteistyöhön myönteisesti suhtautuvampia kuin ne, jotka jättivät vastaamatta, mikä voi aiheuttaa vinoumaa tuloksissa. Alakoulujen vastaajien määrää voi pitää jo luotettavampana.

- Yläkoulujen rehtoreiden keskiarvot olivat yleisesti hieman korkeampia kuin alakoulujen ja yhtenäisten peruskoulujen.
- Yläkoulujen rehtoreiden mukaan harrastekerhotoimintaa ei ole riittävästi
- Alakoulujen rehtoreiden mukaan seurakunnan kanssa järjestettyjä ryhmäytyksiä ei ole riittävästi.
- Yläkoulujen rehtorit toivoivat alakoulujen rehtoreita enemmän yhteistyötä kaikkien oppilaiden kanssa uskontokunnasta riippumatta.
- Yläkoulujen rehtorit toivoivat alakoulujen rehtoreita enemmän seurakunnan keskittyvän oppilaiden kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseen.

KUVIO 8: Yhteenveto eri kouluasteiden välisistä tuloksista

7.6 Erikokoisten koulujen toiveet yhteistyölle

Luokittelimme koulut kolmeen kokoluokkaan ja vertailimme erikokoisten koulujen tulevaisuuden toiveita. 250 oppilaan koulut ja pienemmät koulut muodostivat pienten koulujen luokan, 251–500 oppilaan koulut keskikokoisten koulujen luokan sekä yli 500 oppilaan koulut suurten koulujen luokan. Tällä luokittelulla pieniä kouluja on 16, keskikokoisia 24 ja suuria kouluja yhdeksän. Pienten koulujen luokassa oli painotetusti alakouluja, keskikokoisten koulujen luokassa kaikkia kolmea koulumuotoa ja suurten koulujen luokassa painottui yhtenäisten peruskoulujen määrä. Kaikissa kokoluokissa koulut tekevät useamman seurakunnan kanssa yhteistyötä määrän vaihdellessa kuudesta eri seurakunnasta kuuteentoista.

TAULUKKO 21. Erikokoisten koulujen rehtoreiden tulevaisuuden toiveet

Väittäjä	Keskiarvo 0-250 opp.	Keskiarvo 251-500 opp.	Keskiarvo 500 opp.
Seurakunnan tulisi keskittyä yleissivistävään opetukseen	2,6	2,7	2
Seurakunnan tulisi ylläpitää suomalaista kulttuuriperinnettä koulussa	3,2	3,7	3,6
Seurakunnan tulisi keskittyä koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin	3,6	3,3	3,3
Seurakunnan tulisi keskittyä oppilaiden kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseen	3,5	4,3	3,2
Seurakunnan tulisi keskittyä henkilökunnan hyvinvoinnin tukemiseen	2,1	2,8	1,8
Seurakunnan tulisi tehdä yhteistyötä koulussa kaikkien kanssa uskonnosta ja elämäntarkastuksesta riippumatta	3,4	4,2	3,6
Seurakunnan tulisi suunnitella yhteistyötä enemmän oppilaiden kanssa	3,8	4	3,9
Seurakunnan tulisi suunnitella yhteistyötä enemmän opettajien kanssa	4,1	3,8	4
Seurakunnan tulisi kiinnittää enemmän huomiota opetussuunnitelman tavoitteisiin ja sisältöihin	3,6	3,6	3,8
Yhteistyö seurakunnan kanssa on tärkeä osa koulun toimintaa tulevaisuudessa	3,4	4,4	3,4

Kumppanuuden neljän korin näkökulmasta rehtorit pitivät vähiten tärkeänä ensimmäisen korin teemaa, seurakuntien keskittymistä yleissivistävään opetukseen: kaikkien kokoluokkien keskiarvo jäi 2,7:n alle ja oli alin suurissa kouluissa. Pienimmät koulut pitivät vähiten tärkeänä kulttuuriperinteen – eli toisen korin teemojen – ylläpitämiseen keskittymistä keskiarvon ollessa 3,2 kun keskikokoisilla ja suurilla kouluilla keskiarvo oli 3,6 ja 3,7. Kolmannen korin uskonnollisiin tilaisuuksiin keskittyminen nähtiin kutakuinkin yhtä suurena keskiarvon vaihdelllessa 3,3 ja 3,6 välillä. Neljänteen koriin liittyvät hyvinvoinnin tukemisen teemat taas koettiin tärkeämmiksi oppilaiden kuin opettajien hyvinvoinnin tukemisen kannalta. Keskikokoisten koulujen rehtorit toivoivat seurakuntien keskittyvän oppilaiden hyvinvoinnin ja kasvun tukemiseen enemmän kuin pienten ja suurten koulujen rehtoreiden: pienten ja suurten koulujen keskiarvot ovat 3,5 ja 3,2 kun keskikokoisten koulujen keskiarvo nousi 4,3:een. Opettajien hyvinvoinnin tukemiseen keskittymistä toivottiin selkeästi vähemmän keskiarvojen ollessa 1,8 ja 2,8 välillä; suurissa kouluissa vähiten ja keskikokoisissa eniten.

Rehtorit pääasiassa toivoivat seurakunnan tekevän työtä kaikkien kanssa uskonnosta ja elämäntarkastuksesta riippumatta: keskikokoissa kouluissa rehtoreiden toive näyttää olevan vahvempi kuin pienissä ja suurissa kouluissa. Myös yhteistyön suunnittelua opettajien ja oppilaiden kanssa toivottiin liki samoilla arvoilla keskiarvon neljä molemmiin puolin. Pienet ja suuret koulut toivoivat yh-

teistyötä hieman enemmän opettajien kuin oppilaiden ja seurakunnan välillä, kun taas keskikokoiset koulut enemmän oppilaiden ja seurakunnan kuin opettajien välillä.

Keskikokoisten koulujen rehtorit näkevät yhteistyön seurakunnan kanssa tärkeämpänä kuin pienet ja suuret koulut. Keskiarvojen ero on yhden yksikön verran. Tämä on melko huomattava ero ja mielestämme on mielenkiintoista: miksi juuri keskikokoisten koulujen rehtorit näkevät yhteistyön tulevaisuudessa tärkeämpänä kuin pienten ja suurten koulujen? Kun vertailimme rehtoreiden tulevaisuuden toiveita yhteistyölle, näyttäisi siltä, että eniten valmiutta ja tarvetta yhteistyölle kokevat keskisuuret koulu, joilla keskiarvot yleisesti väittämässä ovat korkeampi kuin pienillä ja suurilla kouluilla.

- Keskikokoisten koulujen rehtorit toivovat seurakuntien keskittyvän oppilaiden hyvinvoinnin tukemiseen.
- Keskikokoisten koulujen rehtorit toivoivat vahvimmin, että seurakunta tekisi töitä kaikkien kanssa uskonnosta ja elämäkatsomuksesta huolimatta.
- Keskikokoisten koulujen rehtorit näkevät seurakunnan kanssa tehtävän työn tulevaisuudessa tärkeämpänä kuin pienet ja suuret koulut.

KUVIO 9: Yhteenveto erikokoisten koulujen tuloksista

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Yhteiskunnassa tapahtuvista muutoksista huolimatta Helsingin peruskoulujen ja seurakuntien välinen yhteistyö voi tämän tutkimuksen mukaan hyvin. Rehtoreiden vastausten keskiarvo yhteistyön toimivuuteen oli 4,2 eli he kokivat yhteistyön toimivan hyvin. Kirkkohallituksen julkaisun mukaan seurakunta on koululle tärkeä yhteistyötaho (Tytöt ja pojat seurakuntalaisina 2012, 30). Rehtoreista valtaosa, 71 prosenttia, koki yhteistyön olevan tärkeä osa koulun toimintaa tulevaisuudessa.

Vaikka yhteistyö toimiikin tutkimustulosten mukaan nyt hyvin, olemme tässä luvussa nostaneet joitakin yhteistyöhön vaikuttavia asioita, joiden näemme olevan merkityksellisiä yhteistyön tulevaisuutta ajatellen. Näitä ovat muun muassa yhteistyön sovitut rakenteet, yhteistyön henkilöityminen ja oppilaiden osallisuus.

8.1 Yhteisten sovittujen rakenteiden puuttuminen yhteistyöstä

Jäimme pohtimaan sitä, ettei kouluyhteistyölle ole sovittu yhteisiä pelisääntöjä seurakuntien kesken. Toisaalta näyttää siltä, että juuri yhdessä sovitut rakenteet tukevat koulun ja seurakunnan välistä yhteistyötä (ks. luku 7.2., Taulukko 13). Esimerkiksi Espoon seurakunnat ovat Yhteistyöbarometrin mukaan tehneet yhteistyösopimuksen seurakuntien ja koulujen välille (ks. luku 4.4). Helsingin seurakunnilla on toki Seurakuntayhtymän organisoimia projekteja, joita seurakunnat pyrkivät toteuttamaan kaikissa kouluissa, mutta ei varsinaista yhteistä sopimusta siitä, miten paljon yhteistyötä tehdään kunkin koulun kanssa. Siksi on mahdollista, että toisella Helsingin alueella yhteistyötä tehdään paljon enemmän ja monipuolisemmin kuin toisaalla. Tämä voi asettaa koulut epätasa-arvoiseen asemaan, jos yhdellä koululla seurakunnan työntekijä antaa paljon enemmän työaikaansa yhteistyöhön kuin jossakin muualla. Yhdessä kyselyn vastauksessa rehtori kertoi kokemuksestaan, että heidän koulu oli menettänyt nuorisotyönohjaajan seurakuntien yhdistyessä. Tällaiset kokemukset voivat olla merkittäviä yhteistyön jatkumisen kannalta. Yhteisiä raameja voisi viedä tätäkin pidemmälle

ja sopia yhteiset käytänteet sekä kouluissa että seurakunnissa. Tämä on toki suuri haaste, sillä seurakunnat ja koulut ovat erilaisia ja heillä on eri tarpeet. Seurakuntien osalta tulisi kuitenkin muistaa, että toimimme samassa kaupungissa, jossa ihmiset liikkuvat ja puhuvat kokemuksistaan toisilleen ja tasapuolisuus yhteistyössä on tasapuolisuutta oppilaita kohtaan, jotka ovat yhteistyön kohderyhmä.

Voisikin olla hyvä, että vähintäänkin keskusteluyhteys rakenteista sekä toimivista yhteistyön malleista ja -tavoista avattaisiin Helsingin seurakuntien ja Opetusviraston välillä. Helsingin seurakuntayhtymän Kouluyhteistyökyselystä 2014 heijastuu seurakunnan työntekijöiden huoli kouluyhteistyön tulevaisuudesta. Toimintaympäristö on jatkuvassa muutoksessa ja moninaistumassa. Olisikin tärkeää löytää raamit koulun ja seurakunnan väliselle yhteistyölle ja jatkuvasti kehittää työtä niin, että se palvelee koulua, sen oppilaita ja henkilökuntaa sekä seurakuntaa ja näiden yhteisiä tavoitteita.

Nostimme tämän tilanteen esille esitellessämme tutkimuksemme tuloksia Helsingin seurakuntayhtymän Nuorisotyön työseminaarissa syyskuussa 2016. Paikalla oli sekä seurakuntayhtymän työntekijöitä että seurakuntien koulutyötä tekeviä työntekijöitä. Jonkinlaisen yhteistyösopimuksen tekeminen Opetusviraston ja Helsingin seurakuntayhtymän välille koettiin tärkeäksi. Työseminaarin keskustelussa eräs oppilaitospastori kertoi, että sopimuksia on jo tehty muun muassa Helsingin yliopiston ja ammattikoulujen välillä. Nämä sopimukset luonnollisesti koskevat suppeammin yhtä oppilaitosta sekä siellä työskenteleviä seurakunnan työntekijöitä. Jäämme mielenkiinnolla odottamaan, saadaanko tällainen sopimus luotua tahojen välille. Sopimus vaatisi seurakunnilta sitoutumista sopimukseen mahdollisesti merkittyihin minimitoimintoihin, mutta toisaalta takaisi seurakunnille mahdollisuuden toimia koulussa yhteistyökumppanina. Tarkkaan rajattu sopimus voisi myös haitata yhteistyötä niissä kouluissa ja seurakunnissa, joissa yhteistyö on moninaista ja pyrkii reagoimaan ajan tuomiin haasteisiin.

8.2 Yhteistyön henkilöityminen

Yhteistyön haasteena on myös yhteistyön henkilöityminen. Yhdessä rehtorin vastauksessa todettiin, että aamunavauksia pitävän seurakunnan työntekijän olisi tärkeää tuntea taloa, olla hyvä esiintymään ja toimia luontevasti lasten kanssa. Rehtorin mielestä tilaisuudet eivät muuten oikein onnistu. Sillä on siis merkitystä, ketkä seurakuntien työntekijät tekevät yhteistyötä ja miten hyvin he ovat perehtyneet kyseisen koulun asioihin ja kouluyhteistyöhön ylipäänsä. Seurakunnissa olisi hyvä pohtia, ketkä yhteistyötä tekevät ja mitkä ovat heidän vahvuutensa yhteistyön kannalta.

Useampi rehtori nosti avovastauksessaan esille myös tämän yhteistyön henkilöitymisen. Monesti henkilöityminen koettiin hyvänä vakiintuneiden käytäntöjen kautta. Toisaalta tämä henkilöityminen tuo haavoittuvuutta työhön. Jos useita vuosia yhteistyötä hoitanut työntekijä vaihtuu, saatetaan yhteistyötä joutua tarkastelemaan uudelleen ja yhteistyöhön liittyvää hiljaista tietoa voi kadota. Tämä yhteistyön henkilöityminen on haurasta myös koulussa: eräs rehtori nosti esiin tilanteen, jossa koulun seurakunnan yhteyshenkilöksi nimetty opettaja oli joutunut olemaan poissa pitkiä aikoja. Molempien organisaatioiden olisi tärkeää nimetä joku varahenkilö tällaisia yllättäviä tapahtumia varten. Voisi olla myös hyvä – jos mahdollista – että yhteistyötä tekisi useampi kuin yksi työntekijä, jotta yhteydenpito ja tiedonsiirto eivät jäisi hoitamatta työntekijöiden vaihtuessa tai ollessa poissa yllättäen. Seurakunnan työn monipuolisen näkyvyyden kannalta olisi myös tärkeää, että useampi kuin vain yhteistyöhön nimetty pappi tai nuorisotyöntekijä voisivat vieraila kouluissa. Näin oppilaille hahmottuisi myös paremmin kirkon monenkirjava ammattilaisjoukko.

8.3 Yhteistyön kuormittavuus ja vähentyminen

Kouluista ja seurakunnista saamamme kokemuksen perusteella yhteistyön kuormittavuus on yksi pääsyitä, jonka koulut ilmoittavat yhteistyön vähentymisen syyksi. Kuormittavuuteen vaikuttavat muun muassa koulujen lisääntynyt monikulttuurisuus, uskontojen moninaisuus sekä uskonottomuus, joiden takia

koulut joutuvat tekemään erityisjärjestelyjä. Esimerkiksi kristillisiä uskonnollisia päivänavauksia on kokemuksemme mukaan vähennetty siksi, että muihin katsomuksiin kuuluville oppilaille täytyy järjestää korvaavaa toimintaa ja päivänavaus on näin ollen enemmän koulun oppilaita erottava kuin yhdistävä asia. Tämän kyselyn vastaukset eivät kuitenkaan juuri puolla kyseistä väitettä yhteistyön vähentymisen syynä. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, ettei monikulttuurisuus tai uskontojen moninaisuus ole rehtoreiden mielestä vaikuttanut yhteistyöhön seurakunnan kanssa. Mielenkiintoista kuitenkin on, että seurakuntien työntekijät kokivat Kouluyhteistyökyselyssä (2014), että juuri edellä mainitut asiat ovat vaikuttaneet yhteistyön vähentymiseen. Mistä johtuu, että kouluissa ja seurakunnissa asiasta ajatellaan hyvin eri lailla? Onko kyse väärinymmärryksestä vai onko asia tulkintakysymys? Jättivätkö rehtorit, joiden kouluissa yhteistyötä on vähennetty, vastaamatta kyselyyn?

Vastaajien mukaan yhteistyö ei myöskään ylipäänsä kuormita koulun henkilökuntaa. On toki mahdollista, etteivät kaikki rehtorit tiedä, kuinka paljon yhteistyö seurakunnan kanssa vaatii ajallisia resursseja esimerkiksi yhteistyötä vastaavalta opettajalta tai uskontoa opettavilta opettajilta, jolloin he eivät ole voineet vastata täysin näiden yhteistyötä tekevien opettajien puolesta. Toisaalta rehtori johtaa koulua ja opettajia. Tällöin voidaan ajatella, että rehtorin tulisi olla tietoinen tällaisista asioista, vaikka hän itse ei juuri tekisi käytännön yhteistyötä seurakuntien kanssa. Myös sillä voi olla merkitystä, vastasivatko kyselyyn niiden koulujen rehtorit, joissa yhteistyöhön seurakunnan kanssa suhtaudutaan pääasiassa positiivisesti vai oliko joukossa myös negatiivisesti yhteistyön kokevia. Yhteistyöhön negatiivisesti suhtautuvia emme voineet ainakaan avovastausten perusteella havaita, vaikka haasteita yhteistyössä oli monella koululla.

Rehtorit vastasivat 3,9 keskiarvolla väittämään ”Yhteistyö seurakunnan kanssa on tärkeä osa koulun toimintaa tulevaisuudessa.” Tulos on vielä ihan kohtuullinen seurakuntien kannalta, mutta monikulttuurisuuden ja uskontojen moninaisuuden lisääntyessä sekä maallistumisen jatkuessa on vaikea sanoa, miten pitkään yhteistyö nykyisellään jatkuu.

Esimerkiksi Kallioniemen mielestä uskonnonopetus tulee kohtaamaan entistä enemmän haasteita, kun islamista tulee Suomen toiseksi suurin uskonto. Siihen ei kulu enää kauan aikaa, sillä islamilainen väestö kasvaa huomattavasti nopeammin kuin ortodoksinen väestö. Kysymykseksi Kallioniemen mukaan nousee, millaista islamilaista yleissivistystä koululaitoksessa halutaan tulevaisuudessa antaa ja minkälaista vähemmistöpolitiikkaa tai uskonnollisten vähemmistöjen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa halutaan edistää. (Rautio 2012b.)

Uskomme, että seurakuntien on aktivoitettava yhteistyön kehittämiseen yhteistyössä koulun sekä muiden toimijoiden kanssa, jotta yhteistyö jatkuisi nykyisessä määrin ja voisi tukea oppilaita ja koulua riittävästi. Joidenkin yhteistyömuotojen, kuten päivänavausten, merkitystä ja toteutusta on hyvä pohtia koulun kannalta. Tarvitseeko yhteistyötä päivittää vastaamaan tämän päivän haasteita? Mitä yhteistyötä tulisi lisätä tai kehittää entistä paremmaksi?

8.4 Yleissivistävää vai hengellistä yhteistyötä?

Kyselyn vastausten perusteella seurakuntien toivottiin keskittyvän ennemminkin koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin ja suomalaisen kulttuuriperinteen ylläpitoon kuin yleissivistävään opetukseen, jossa mielipiteet jakautuivat enemmän. Yleissivistävä opetus mielletään ehkä ensisijaisesti opettajan tehtäväksi ja siitä syystä seurakunnalta saatetaan toivoa erityisesti hengellisen työn osaamista. Toisaalta enemmistö rehtoreista toivoi myös, että seurakunta keskittyisi kaikkien oppilaiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Tämä yhtälö tulee todennäköisesti olemaan haaste seurakunnille: miten keskittyä koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin ja samaa aikaa kaikkien oppilaiden kanssa tehtävään työhön uskontokunnasta riippumatta.

Uskonnonvapauslain nojalla oppilailta on oikeus uskonnonharjoittamiseen, myös koulussa. Meitä jäi mietityttämään, ovatko koulut järjestäneet tämän uskonnonvapauden lain hengen mukaiset tilat, joissa oppilaiden on mahdollista halutessaan harjoittaa uskontoaan koulupäivän aikana. Seurakunnat voisivat

nostaa tämän asian yhteistyökoulujensa kanssa käsittelyyn ja ainakin sillä tavalla ajaa kaikkien oppilaiden oikeutta uskonnonharjoittamiseen.

8.5 Oppilaiden osallisuus ja seurakuntien lapsiasioiden vaikutusten arviointi koulu yhteistyössä

Tuloksia käsitellessämme kiinnitimme huomiota siihen, että kouluissa heikoimmin yhteistyön lisääntymiseen tai vähentymiseen seurakuntien kanssa vaikuttavat oppilaiden mielipiteet, kuten Taulukosta 10 näkyy (ks. 7.2). Vaikka vastausten mediaani sekä oppilaiden mielipiteisiin että vanhempien ja opettajien mielipiteisiin liittyvissä väittämissä oli kaikissa keskellä ”Ei eri eikä samaa mieltä”-kohdassa, oppilaiden mielipiteet otettiin hieman heikommin huomioon. Kuullaanko siis oppilaita ja heidän mielipiteitään koulun arjessa liittyen opetukseen sekä muuhun kasvatukseen?

Suomen perustuslaista (1999/731) nousee velvoite kuulla lapsia ja heidän mielipiteitään – heidän kehitystään vastaavasti. Lisäksi Perusopetuslaki (1998/628) velvoittaa koulua huolehtimaan, että oppilailta on mahdollisuus osallistua koulun toiminnan kehittämiseen sekä opetussuunnitelmaan ja siihen liittyvien suunnitelmien valmisteluun.

Vaikka kyse on pienestä erosta, jäimme pohtimaan, onko oppilaiden mielipiteillä koulumaailmassa todellisuudessa yhtä suurta arvoa kuin esimerkiksi opettajien tai oppilaiden vanhempien mielipiteillä. Vanhempienkin mielipiteellä oli enemmän merkitystä kuin oppilaiden mielipiteillä – oli sitten kyseessä yhteistyön lisääntymiseen tai vähentymiseen liittyvät mielipiteet. Vastaajista 20 prosenttia kertoi oppilaiden mielipiteillä olleen merkitystä yhteistyön lisääntymiseen ja vain 12 prosenttia kertoi mielipiteillä olleen merkitystä yhteistyön vähentymiseen. Vastaavat prosenttiosuudet vanhempien osalta olivat 24 yhteistyön lisääntymisen ja 27 prosenttia vähentymisen osalta sekä opettajien 29 ja 33 prosenttia.

Lasten ja nuorten osallisuuteen on kiinnitetty viime vuosina huomiota: Esimerkiksi Helsingin kaupungin Nuorisoasiainkeskuksella on nuorille oma Ruuti-

ryhmä, jonka kautta lasten ja nuorten on mahdollista vaikuttaa päätöksentekoon ja tehdä aloitteita tehdäkseen Helsingistä paremman kaupungin (Helsingin kaupunki i.a.). Onko malli jalkautunut koulumaailmaan ja tullut käyttöön siellä? Kuulluksi tuleminen, mielipiteen ilmaisun mahdollisuus ja aktiivinen oman yhteisön jäsenyys kuuluvat osallisuuteen (Nurmi 2011, 6). Kuuluuko lasten ja nuorten ääni kouluissa?

Lapsen etu ja osallisuus vaativat myös aikuisilta aktiivista roolia (Nurmi 7, 2011). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Kirkkojärjestykseen (1991/1055) on tullut voimaan 1.1.2015 lisämääräyksenä säännös lapsiasioiden vaikutusten arvioinnista kirkon päätöksenteossa, joka velvoittaa kirkon työntekijöitä ja luottamusmiehiä arvioimaan päätöksenteossa ja toiminnan suunnittelussa niiden vaikutusta lapsiin.

Lapsivaikutusten arviointi eli LAVA on menetelmä ja työkalu, jolla toimintaa on mahdollista katsella lasten ja nuorten edun toteutumisen näkökannalta. Kyse on myös asenteesta, joka pohjautuu Jeesuksen kehotukseen opetuslapsilleen niin sanotussa lasten evankeliumissa: ”Sallikaa lasten tulla”. Tuohon asenteeseen ei haasteta sitoutumaan vain kirkon vaan myös yhteiskunnan päättäjiä ja muita toimijoita. Säädöksellä on paljon yhteistä myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa ja se onkin konkreettinen keino toteuttaa tuota sopimusta käytännössä. Lapsivaikutusten arvioinnin tavoitteina on edistää lapsen edun toteutumista kirkon toiminnassa ja päätöksenteossa sekä vahvistaa lasten osallisuutta kirkossa ja heidän mielipiteidensä huomioimista. (Lapsivaikutusten arviointi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa – Ohjeistus 2015, 4–6; Mark. 10: 13–16.)

Vaikka luterilaisen opin mukaan kaikki kastetut ovatkin yhdenvertaisia jäseniä seurakunnassa, ei lapsilla ole hallinnollisia oikeuksia: he eivät voi edustaa itseään ja äänestyoikeuden kirkollisissa vaaleissa he saavat 16 vuoden iässä. Tässä tilanteessa tulee aikuisten huolehtia heidän oikeuksiensa täyttymisestä. Seurakunnissa, hiippakunnissa, seurakuntayhtymissä ja eri tasoilla kirkon hallinnossa tehdään jatkuvasti päätöksiä, jotka vaikuttavat lapsiin ja nuoriin – joko

välillisesti tai suoraan. Kyse on muun muassa resursseihin, seurakunnan tiloihin ja toimintaan liittyvistä päätöksistä. (Rantala 2011.)

Eräs rehtori mainitsi avovastauksessaan, että seurakuntien yhdistymisen vuoksi koulu menetti nuorisotyöntekijän. Tällaisissa selkeästi seurakuntien rakentamiseen ja resursseihin liittyvissä päätöksissä tulisi tehdä lapsivaikutusten arviointi eli arvioida miten seurakuntien yhdistyminen vaikuttaa alueen lasten seurakunnallisiin palveluihin ja miten jatkossa on mahdollista hoitaa aiemmin erillisillä seurakunnilla olleet tehtävät. Jatkossa myös yhä useammin Helsingin seurakunnan työntekijän jäädessä esimerkiksi eläkkeelle tai vaihtaessa työpaikkaa pohditaan, täytetäänkö tyhjäksi jäänyttä paikkaa. Tai seurakuntien taloustilanteen kiristyessä joudutaan luopumaan tiloista. Näitä päätöksiä tehdessä on erityisesti huomioitava niiden vaikutus lapsiin.

8.6 Median merkitys yhteistyön muutoksiin

Vaikka kirkko on saanut osakseen melko paljon negatiivista julkisuutta viime vuosina, tutkimuksessa ilmeni, ettei rehtoreiden mielestä median luomalla mielikuvalla kirkosta ole ollut vaikutusta koulun ja seurakunnan välisen yhteistyön vähentymiseen. Toisaalta mielenkiintoista on myös pohtia missä määrin media vaikuttaa mielipiteisiimme huomaamattamme. Tietotulva on tänä päivänä valtava. Monista uutisista luemme vain otsikon, koska emme ehdi lukea jokaista uutista, joka näkyy tietokoneruudulla. Entä miten negatiivinen keskustelu sosiaalisessa mediassa vaikuttaa asenteisiimme?

Luvussa 4.1 kerrottiin, että koulun ja seurakunnan välisellä yhteistyöllä on kuitenkin pitkät perinteet. Onkin merkittävää, että kyselyyn vastanneet rehtorit edelleen kokivat, yhteiskunnan suurista muutoksista, kuten maallistumisesta, yksilöllistymisestä ja monikulttuuristumisesta huolimatta, että yhteistyöllä on vankat juuret eikä se horju helposti.

Koululla on pitkät perinteet toimivasta yhteistyöstä, toistaiseksi sitä ei ole mikään "hetkauttanut".

Mitään oleellista muutosta ei ole toteutettu, vaikka toimintaympäristö on muuttunut.

Noudatamme opetussuunnitelmaa, yhteistyökäytänteet ovat vakiintuneet ja yhteistyö toimii hienosti.

Olisi kuitenkin mielenkiintoista kuulla vastaamatta jättäneiden rehtoreiden mielipiteitä median vaikutuksesta ja yhteistyön toimivuudesta ja vähentymisestä. Kyselyyn jätti vastaamatta noin 64 prosenttia rehtoreista. Ajattelevatko he samoin median vaikutuksesta ja yhteistyön vähentymisestä?

9 POHDINTA

Opinnäytetyömme tavoitteena oli kartoittaa peruskoulujen rehtoreiden kokemuksia yhteistyöstä evankelisluterilaisten seurakuntien kanssa Helsingissä. Yhteistyö on jatkuvassa muutoksessa ja uusia yhteistyötapoja ja -välineitä kaivataan oletettavasti molemmin puolin. Seurakunnat haluavat tehdä laadukasta yhteistyötä koulujen kanssa. Opinnäytetyömme tavoitteena olikin tuottaa tietoa, joka voisi kehittää koulun ja seurakunnan välistä yhteistyötä suuntaan, joka palvelee molempia osapuolia ja tukee edelleen helsinkiläisten koululaisten hyvinvointia ja oppimista.

Tutkittu tieto yhteistyöstä on tärkeää, jotta yhteistyössä keskityttäisiin oikeisiin asioihin, mutta tutkimusten lisäksi yhteistyön tueksi tarvitaan käytännön oppaita. ”Seurakunta ja koulu – Yhteistyön käsikirja” on esimerkiksi hyvä käytännön työväline yhteistyöhön (Hakkarainen & Pihkala 2012). Uuteen opetussuunnitelmaan sisältyvä ilmiölähtöisyys puolestaan kannustaa etsimään uusia mahdollisuuksia uskonnonopetukseen ja sitä kautta se voi myös lisätä yhteistyötä kumppaneiden koulujen ja seurakuntien kesken, kun esimerkiksi kirkko voi toimia oppimisympäristönä.

Tässä luvussa käsittelemme nykypäivän koulussa toimivia yhteistyömuotoja ja kerromme jatkotutkimusehdotuksemme liittyen peruskoulujen ja seurakuntien väliseen yhteistyöhön sekä pohdimme tutkimuksen eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyviä asioita,

9.1 Tutkimuksen haasteet, eettisyys ja luotettavuus

Koska kyseessä on kyselytutkimus, suurin osa luotettavuuteen liittyvistä kysymyksistä liittyy kyselytutkimukseen menetelmänä. Opinnäytetyön luultavasti suurin haaste – kuten useissa tutkimuksissa – oli kyselyn tavoitavuus (Valli 2015, 45). Mahdolliset ennakoasenteet seurakuntia ja kirkkoa kohtaan saattoivat vaikuttaa vastausinnostukseen positiivisesti tai negatiivisesti – samoin kuin

hyvin tai huonosti toimivaksi koettu yhteistyö. Tämä saattoi pahimmassa tapauksessa vääristää opinnäytetyön tuloksia ja heikentää luotettavuutta. Vastajien anonymiteetti ja tulosten yleistettävyyks olisivat voineet olla uhattuna tekevämmässämme aluevertailussa, jos vastaajia olisi ollut vähäisästi. Vastauksia saatiin kuitenkin riittävästi.

Rehtoreille lähettämässämme saateviestissä oli kerrottu tutkimuksen tarkoitus ja aikataulu. Kerroimme myös, että tutkimustuloksia tullaan esittelemään syksyllä 2016. Mielestämme riittävä ennakkoinformaatio tutkimuksesta oli tärkeää, jotta vastaaja tietää mihin hänen tietojansa ja vastauksiaan käytetään. Jälkeenpäin totesimme, että viestiin olisi vielä voinut lisätä lauseen, että tutkimukseen vastaaminen on täysin vapaaehtoista. Vaikka rehtorit lähettäjistä ja saateviestin sävystä oletettavasti ymmärsivätkin, ettei vastaaminen ollut velvoittavaa, olisi kyselyn vapaaehtoisuutta voinut korostaa enemmänkin. Erillistä suostumuslomaketta emme kuitenkaan halunneet vastaajille lähettää, sillä se olisi ollut ongelmallinen verkkokyselyn kannalta.

Kyselymme on melko laaja ja siihen vastaamiseen testivastausten perusteella arvioimme kuluvan noin viisitoista minuuttia. Kyselyn pituus saattoi myös karsia vastaajia ja vääristää tuloksia, niin että vähemmän motivoituneet vastaajat saattoivat jättää vastaamisen kesken. Teimme kyselyn verkkokyselynä ja lähetimme henkilökohtaisen vastauslinkin jokaiselle vastaajalle, mutta emme kuitenkaan voineet olla täysin varmoja, vastasiko kyselymme henkilö, jolle linkki on lähetetty. Vaikka vastaajana ei olisi ollutkaan rehtori, joille kyselymme on tarkoitettu, emme voineet tietää sitä.

Lisäksi pohdimme kyselymme väittämien ja kysymysten pakollisuutta ja sen vaikutusta tulosten luotettavuuteen. Asettamalla esimerkiksi kaikki kysymykset pakollisiksi saisimme kyllä tutkimusmateriaalia, mutta aiheuttaisiko kysymysten pakollisuus vinoumaa tuloksiin? Olisiko eettisesti korrektia pakottaa vastaaja vastaamaan kaikkiin kysymyksiin, vaikka hän päättääkin vastata kyselyyn vapaaehtoisesti? Jos taas kysymykset eivät olisi olleet pakollisia ja vastaaja koki, ettei hänellä ole henkilökohtaista kokemusta jostakin kysymästä yhteistyön muodosta, hän saattaisi jättää vastaamatta kysymykseen, vaikka hänellä

olisikin välillinen – esimerkiksi opettajien kertoma – kokemus asiasta. Päätimme asettaa suuren osan väittämistä pakollisiksi. Vapaasti vastattavia kysymyksiä olivat vain ensimmäisen osion väittämät kouluysteistyön tämänhetkisestä tilanteesta sekä avokysymysten vastaukset.

Melko kokemattomina tutkijoina haasteemme oli saada määrällinen tutkimusmenetelmä haltuun ja onnistua käyttämään sitä oikein luotettavien tulosten saamiseksi. Käytimme paljon aikaa ennen kyselyn lähettämistä sen pohtimiseen, saammeko toivomiamme tuloksia asettamillamme kysymyksillä. Jos kysymys olisi asetettu väärin tai siitä olisi tehty liian monitulkintaisen, tutkimuskysymyksiin ei saada vastauksia (Valli 2015, 42). Toisaalta jos tutkija ei osaa tulkitta vastauksia tai vertailee väriä asioita keskenään, voivat tulokset vääristyä. Myös tutkimustuloksia raportoidessa on oltava tarkkoina sanamuodoista kirjoittaessa raporttia. (Valli 2015, 147–149.) Tämä tarkoitti raporttia kirjoittaessamme sen tiedostamista, kerrommeko ”rehtoreiden olevan tyytyväisiä ryhmäytyksiin” vai ”rehtoreiden ilmoittaneen olevansa tyytyväisiä ryhmäytyksiin”.

Tutkimuksemme eettisyyteen liittyy myös se, että työskentelimme tutkimuksen teon aikaan Helsingin seurakunnissa nuorisotyönohjaajina ja teimme alueen koulujen kanssa yhteistyötä. Tiedostimme, että opinnäytetyömme aihe liittyi läheisesti työhömmä ja yhteistyökouluihimme. Voi toki olla eettisesti arveluttavaa, että tutkimme myös niitä kouluja, joiden kanssa teemme yhteistyötä – samalla intressinä säilyttää yhteistyökumppanuus ja hoitaa yhteistyötä mahdollisimman hyvin. Toisaalta meillä on kuitenkin paljon tietoa alueellisesta kouluysteistyöstä, mikä auttoi tutkimuksen teossa. Meidän oli tärkeää pyrkiä säilyttämään objektiivinen ote opinnäytetyötä tehdessämme, vaikka tutkimus sai alkunsa subjektiivisesta kiinnostuksesta kouluysteistyön kehittämiseen.

9.2 Mitkä yhteistyömuodot toimivat 2010-luvun koulussa?

Yhteistyö Helsingin alueella on moninaista ja kouluilla ja alueen lapsilla voi olla hyvin erilaiset tarpeet yhteistyölle. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa havaittiin, etteivät monikulttuuristen alueiden toiveet yhteistyöstä ole välttämättä samansuuntaisia. Jollakin alueella tietynlaiset yhteistyömuodot toimivat paremmin ja toisella alueella toisenlaiset. Yhteistyölle voisi olla hyvä laatia aiemmin kuvatut yhteiset raamit, mutta säilyttää kuitenkin liikkumavara yhteistyössä alueen tarpeita varten. Vanhentuneita yhteistyömuotoja tulisi päivittää ja toimimattomista yhteistyömuodoista pitäisi luopua ja etsiä uusia toimintamuotoja tilalle.

9.2.1 Päivänavauksien tilalle oppituntivierailuja

Kaksi kyselyyn vastannutta rehtoria nostivat kehittämistoiveeksi avovastauksissaan päivänavausten toimivuuden. Ruotsinkielinen vastaaja toivoi, että yhteistyö olisi muutakin kuin päivänavauksia, sillä päivänavaukset, joissa ”pappi puhuu ja muut kuuntelevat”, eivät enää hänen mielestään ole tätä päivää.

Jag tycker samarbetet har fungerat bra men kanske man skulle kunna ha annan samarbetsform än morgonsamling, det är kanske inte mer i tidens melodi att prästen pratar där framme och vi andra lyssnar utan man kunde ha mer växelverkan och egen aktivitet från elevernas sida.

Seurakunnan työntekijät ovat, kuten muissakin työpaikoissa, hyviä erilaisissa tehtävissä. Toiselle luontevinta on vanhusten kanssa toimiminen, toiselle nuorten. Toinen on hyvä puhumaan ja toinen taas on enemmän toiminnan ihminen. Eräs rehtori nostikin esille, että aamunavauksia pitävän seurakunnan työntekijän on tärkeää osata toimia lasten kanssa ja esiintyä luontevasti. Sillä on siis merkitystä, kuka päivänavauksia pitää ja miten hän sen tekee, vaikka tapoja voikin olla monia.

Aamunavauksia koululle tulevan seurakunnan työntekijän on tärkeää tuntea taloa, olla hyvä esiintymään ja toimia luontevasti lasten kanssa, muutoin tilaisuudet eivät oikein onnistu.

Viikin alueen kouluyhteistyölle on haettu uusi muotoja sen jälkeen, kun seurakunnan järjestämät päivänavaukset lopetettiin yhdessä alueen peruskouluista yhteisymmärryksessä koulun ja seurakunnan kesken. Varhaisnuorisotyönohjaa Emma Luoto kertoi, että lopettamispäätös oli monien syiden summa. Päivänavauksia oli esimerkiksi pidetty uskontotuntien aluksi. Tämä koettiin hankalaksi, sillä oppilaiden järjestäytyminen päivänavaukseen ja itse päivänavaus veivät lyhyestä uskonnon oppitunnista paljon aikaa. Myös koulun tilat olivat käyneet ahtaiksi. Päivänavauksia oli jouduttu pitämään aulassa, josta tapahtui päivänavausten aikana läpikulkua, mikä aiheutti levottomuutta päivänavausten aikana. Päivänavausten aiheet eivät myöskään välttämättä liittyneet oppilaiden uskontunneilla opiskelemaan aiheeseen ja päivänavauksien luonne oli muuttunut, kun siellä ei voitu enää rukoilla. Seurakunnan päivänavausten lisäksi koululla järjestettiin myös kaikille oppilaille tarkoitettuja päivänavauksia. (Luoto 2016.)

Luoto kokee, ettei päivänavauksissa ole samalla tavalla aikaa keskustella lasten kanssa heidän kysymyksistään kuin oppitunnilla. Lapsilla olisi päivänavaukseen liittyen usein kysyttävää tai kommentoitavaa, mutta rajallinen aika ei mahdollista keskustelua. Luodon mielestä oppilaat tulevat paremmin kohdatuksi oppituntivierailujen aikana. Koulu ja seurakunta sopivatkin, että päivänavausten sijaan järjestetään enemmän oppituntivierailuja. Tavoitteena on, että jokainen luokka kohdataan oppituntien puitteissa kahdesti lukuvuoden aikana. Oppituntivierailujen aiheet on suunniteltu tukemaan kunkin luokka-asteen opetussuunnitelmaa. Aiheita ovat muun muassa lähetystyö, diakonia, kotikirkko tutuksi, kirkko viidellä aistilla, kirkolliset toimitukset, rukoushelmet, kysy papilta ja Raamatun kertomukset. Oppituntivierailuissa pyritään hyödyntämään toiminnallisia menetelmiä, kuten lattiakuvia ja askartelua, luennoimisen sijaan. (Luoto 2016.)

Oppituntivierailujen lisäksi seurakunta ja koulu järjestävät yhteistyössä koulu-kirkkoja kolmesti vuodessa ja muita erityistilaisuuksia. Erityistilaisuuksien järjestämistä hankaloittaa kuitenkin se, että tilaisuuden on tapahduttava silloin, kun oppilailla on uskonnonopetusta muutenkin. Luoto kertoo, että heidän tavoitteena on saada koululta ideoita yhteistyöhön, joka tukisi koulun opetussuunnitelmaa. Yhteistyön kehittäminen vaatii kuitenkin pitkäjänteisyyttä. Usein käy niin, että kun Luoto on ollut pitämässä oppituntivierailua jollekin luokalle, sana vierailusta leviää ja joku toinen opettaja saattaa kysyä häntä uudestaan vierailulle kouluun. (Luoto 2016.)

9.2.2 Ryhmäytyksiä enemmän alakouluihin

Havaitsimme myös tutkimustuloksissa, että ryhmäytyksiä toivottiin lisää alakouluihin. Perinteisesti ryhmäytyksiä on yleensä järjestetty yläkouluun siirtyneille. Voi olla, että ryhmäytyksiä järjestetään yläkouluissa enemmän, erityisesti seitsemännellä luokalla, sillä alakoulusta yläkouluun siirtymisen kynnystä halutaan madaltaa. Ryhmäytyksillä on haluttu helpottaa nivelvaihetta, jolloin oppilas siirtyy alakoulusta yläkouluun. Siirtymä voi aiheuttaa joillekin oppilaille tarpeetonta stressiä tai ahdistusta, kun oppilaan luokkatoverit vaihtuvat ja koulurakennuskin voi vaihtua uuteen. Uuden luokkaryhmän ryhmäyttäminen voi parantaa luokkahenkeä, auttaa ryhmää toimimaan paremmin yhdessä ja parantaa opiskeluviihtyvyyttä. Alakouluissa kokemuksemme ja tutkimustulostemme mukaan luokkia on kuitenkin ryhmäytetty huomattavasti vähemmän seurakunnan toimesta. Esi-koulusta ensimmäiselle luokalle siirtyminenkin on iso muutos lapsen elämässä ja tähän voisikin tarjota enemmän tukea. Yleensä oppilas viettää kuusi ensimmäistä vuotta saman ryhmän kanssa ja opiskelee heidän kanssaan, joten on tärkeää, että oppilas löytää mielekkään paikan osana ryhmää ja että oppilaat tulevat hyvin toimeen keskenään. Kuuden vuoden aikana luokassa ehtii tapahtua myös paljon muutoksia. Opettaja voi vaihtua ja uusia oppilaita tulla luokalle. Ryhmäyttämistä voitaisiinkin ehkä tarvita useamman kerran alakoulun aikana.

9.2.3 Seurakunta mukaan yhteisölliseen oppilashuoltoon

Koulu on veloitettu järjestämään opiskeluhoitoa oppilailleen ja opiskelijoilleen. Opiskelijahuollon tarkoitus on edistää oppilaiden hyvinvointia, opiskelua ja osallisuutta sekä toimia ongelmia ennaltaehkäisevänä toimintana. Uuden, vuonna 2014 voimaan tulleen Oppilas- ja opiskelijahuoltolain raameissa myös seurakunnan on luontevaa liittyä yhteisöllisen opiskeluhoitoon suunnitteluun ja toteutukseen, koska laki määrittää, että oppilashuolto voidaan tarvittaessa järjestää muiden yhteistyötahojen kanssa. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.) Kirkkohallitus kehottaa seurakuntia aloitteellisuuteen yhteistyön kehittämiseksi (Kirkkohallitus 2014). Seurakunnat voisivat tasavertaisina ja yhteisölähtöisinä kumppaneina osallistua kasvun ja oppimisen tukipalveluiden tuottamiseen esimerkiksi ryhmäytysten, retkien tai työhyvinvoinnin tukemisen kautta (Trygg-Jouttijärvi 2016, 191).

Yhteisöllisessä oppilashuollossa seurakunnat eivät olleet juurikaan mukana tämän tutkimuksen tulosten mukaan. Ajatus seurakunnan mukanaolosta sai kuitenkin kannatusta kyselyyn vastanneilta rehtoreilta. Eräs vastaaja näki oppilaiden hyvinvoinnista huolehtimisen yhteiseksi asiaksi ja toinenkin piti sitä hyvänä ideana:

Hyvinvoinnista huolehtiminen on yhteinen asia, mukaan yhteisölliseen opiskeluhoitoon kutsuttuna.

Seurakunnan työntekijän osallistuminen yhteisölliseen oppilashuoltoon on kehittämisen arvoinen ajatus.

Yksittäisen opiskelijan tai tietyn ryhmän tuen tarve selvitetään ja opiskeluhoitopalvelujen järjestämiseen liittyvät asiat käsitellään tapauskohtaisesti koottavassa monialaisessa asiantuntijaryhmässä. Asiantuntijaryhmään voidaan nimetä jäseniä vain opiskelijan, tai joissakin tapauksissa, hänen huoltajansa suostumuksella. Yksittäisen opiskelijan asioiden käsittely ryhmässä perustuu opiskelijan suostumukseen. Opiskelijan kirjallisella suostumuksella käsittelyyn voivat osallistua tarvittavat opiskeluhoitoon yhteistyötahot tai opiskelijan läheiset. Koulun opetushenkilöstö ja sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavat henkilöt eivät saa luovuttaa yksittäistä opiskelijaa koskevia salassa pidettäviä tietoja sivullisille

ilman opiskelijan lupaa, jos tiedon luovuttamiseen ei ole oikeuttavaa lain säännöstä, kuten esimerkiksi lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus (Lastensuojelulaki 2007). (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.) Sivullisella tarkoitetaan henkilöä, joka ei osallistu opiskelijan yksilökohtaisen opiskeluhuollon tarpeen selvittämiseen, sen toteutukseen tai niihin liittyviin tehtäviin. Yksilökohtaisen opiskeluhuollon järjestämiseen ja toteuttamiseen osallistuvilla on salassapidosta huolimatta oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä opiskeluhuollosta vastaavalle viranomaiselle sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä yksilökohtaisen opiskeluhuollon järjestämiseksi. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Salassapitovelvollisuus nostetaankin kokemuksemme mukaan keskeiseksi tekijäksi, jonka takia seurakunta ei voi olla mukana oppilashuollossa. Voi toki olla, että luonnollisista syistä seurakunnan työntekijää ei kutsuta mukaan, kuten siitä, ettei seurakunnan edustajaa koeta tarvittavan työryhmässä. Toisaalta oppilaan suostumuksella seurakunnan työntekijä voisi olla mukana yksilökohtaisessa oppilashuollossa, mutta huomataanko tätä mahdollisuutta hyödyntää ja tarjota oppilaalle? Jos oppilas on esimerkiksi yksinäinen tai hänellä ei ole mielekästä tekemistä vapaa-ajallaan, voisi seurakunnan toiminta tarjota kavereita ja vapaa-ajan toimintaa tai harrastuksia. Nämä mahdollisuudet tulevat oletettavasti kuitenkin vain harvoin esille, sillä seurakunta ei ole mukana oppilashuollossa kertomassa näistä mahdollisuuksista.

Seurakunnan työntekijät olivat jo nyt kuitenkin joidenkin vastaajien mukaan mukana oppilaiden hyvinvoinnin tukemisessa tekemällä välituntipäivystystä, mitä pidettiin tärkeänä yhteistyömuotona. Välituntipäivystyksessä seurakunnan työntekijä kohtaa kaikki oppilaat uskontokunnasta riippumatta ja voi siten olla tuke-
massa kaikkien oppilaiden hyvinvointia.

Seurakunnan työntekijä osallistuu välituntitoimintaan pitkällä välitunnilla.

Nuorisotyöntekijän kuukausittaiset vierailut oppilaiden keskuudessa välitunnilla.

Seurakunnan työntekijät toivotettiin tervetulleiksi mukaan koulun toimintaan.

Nuoriso-ohjaajat tervetulleita jalkautumaan kouluun.

Yhteisöllinen oppilashuolto voisikin olla yksi kehittämisen arvoinen yhteistyömuoto. Kouluissa saatetaan tarvita lisää aikuisia välitunneille kohtaamaan lapsia. Seurakunnat voivat tarjota koulussa myös koulun ulkopuolisen aikuisen roolin kautta luottamuksellista keskusteluapua sekä oppilaille että henkilökunnalle. Toisaalta esimerkiksi seurakunnan isoskoulutus sekä koulun tukioppilastoiminnan ihmissuhdetaitoihin liittyvät koulutussisällöt leikkaavat toisiaan. (Suomen kuntaliitto 2002, 25.) Kirkon nuorisotyönohjaajien ydinosaaminen on hengellisen työn osaamista ja kristilliseen uskoon perustuva arvo-osaamista sekä läsnä olemisen taitoa. Hänen ydintaitojaan ovat ohjaus- ja vuorovaikutustaidot. (Kirkon hengellisen työn ammattien ydinosaaminen 2010, 15.) Nuorisotyöntekijöiden asiantuntijuus ihmissuhde- ja ryhmänohjaustaitojen ohjauksessa ja koulutamisessa voisi tuoda oppilaille uusia taitoja arjen, omien tunteiden hallintaan sekä koulun toiminnalle uusia vahvuuksia tai ulottuvuuksia.

9.3 Jatkotutkimusehdotukset

Rehtorit eivät välttämättä olleet tutkimuksen kannalta paras kohderyhmä. Vaikka rehtori johtaa omaa kouluun ja hänellä tulisi olla jonkinlainen yleiskäsitys koulunsa tekemästä yhteistyöstä seurakunnan kanssa, voi käytännössä kuitenkin olla, ettei rehtori pysty vastata yksittäisten yhteistyömuotojen osalta kyselyyn, sillä yksittäiset yhteistyön muodot toteutuvat yleensä yhteistyössä opettajien kanssa. Olisikin mielenkiintoista kuulla esimerkiksi yhdysopettajien kokemuksia yhteistyölle. Vastanneiden rehtorien mukaan yhtä koulua lukuun ottamatta kaikissa kouluissa yhteistyötä varten oli sovittu vastaava opettaja, joten pääasiassa näyttää siltä, että kouluista nimetään yhdysopettaja seurakuntayhteistyöhön. Näille henkilöille voisi tehdä kyselytutkimuksen, joka voisi antaa lisää tietoa esimerkiksi yhteistyön laadusta, määrästä ja sisällöstä. Haasteena tällaiselle tutkimukselle olisi kuitenkin se, että näitä yhdysopettajia ei yleensä

ilmoiteta esimerkiksi koulujen nettisivuilla, joten tutkijan tulisi ensin ottaa yhteyttä kaikkiin kouluihin tai seurakuntiin selvittääkseen yhteistyöstä vastaavan henkilön yhteystiedot. Selvitystyö vaatisi paljon aikaa, sillä kouluja on paljon ja tieto hajallaan. Uusi tutkimus voisi kuitenkin syventää tämän tutkimuksen antia.

Toinen mielenkiintoinen jatkotutkimuksen kohde voisi olla, mitä yhteistyötä muut uskontokunnat ja muut toimijat tekevät koulun kanssa ja miten laajasti yhteistyötä tehdään. Tiedotus toimijoiden välillä ei mahdollisista eri alueiden verkostotaapaamisista ja -kokouksista huolimatta välttämättä onnistu omasta toiminnasta tiedottamisen osalta. Kun eri yhteistyömuodot ja mallit olisivat tiedossa, voitaisiin yhteistyötä paremmin suunnitella myös yli uskontorajojen. Uskontodialogin tarve kouluissa ja yhteiskunnassa lisääntynee entisestään jatkuvan monikulttuuristumisen myötä.

Kolmantena jatkotutkimuksen kohteena voisi olla, miksi monen kirkkoon kuulumattoman perheessä huoltaja valitsee lapselleen evankelisluterilaisen uskonnon opetuksen. Vastanneiden rehtoreiden kouluissa 68 prosenttia oppilaista osallistuu evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen. Luku on huomattavasti suurempi kuin Helsingin kirkkoonkuulumisprosentti. Koetaanko perheissä, että entistä moninaisemmassa yhteiskunnassamme ei haluta ottaa vastuuta uskontokasvatuksesta? Poulter ym. (2015, 100) puhuvat jopa uskontokasvatuksen teemojen välttelystä kotien ja koulujen uskontokasvatuksessa; molemmat osapuolet saattavat kokea sen toisen osapuolen tehtäväksi (ks. luku 3.4). Halutaanko uskonnon opetuksella antaa lapselle eväitä uskonnollisten asioiden pohdintaan, vaikka lapsen saatetaan haluavan aikanaan itse päättää uskonnostaan? Koetaanko evankelisluterilaisen uskonnon opetus esimerkiksi laadukkaammaksi sen perinteikkyyden tai valtauskonnon aseman takia?

Oppilaiden kokemuksia olisi myös mielenkiintoista tutkia laajemmin. Miten oppilaat kokevat uskonnon opetuksen ja siinä toteutuvan yhteistyön seurakunnan kanssa? Aihetta on tutkittu muun muassa tässäkin opinnäytetyössä aiemmin mainitussa tutkimuksessa, joka toteutettiin Pääkaupunkiseudun ruotsinkielisissä kouluissa (Zilliacus & Holm 2013.), mutta olisi mielenkiintoista saada kuvaa myös laajemmin pääkaupunkiseudun tai Helsingin alueelta. Myös vertailu mui-

den paikkakuntien tilanteeseen olisi mielenkiintoinen, sillä muutokset ja haasteet Helsingin koulujen ja seurakuntien välisessä yhteistyössä tullevat näky-mään myöhemmin muissakin kaupungeissa, elleivät vielä näy.

Suomalaisista 36 prosenttia asuu tiheään asutuilla alueilla. Vaikka syntyvyys on monessa kaupungissa alhaisempi kuin maaseudulla, kaupungeissa asuu ja niihin muuttaa niin paljon nuoria aikuisia, että kaupunkiin syntyy enemmän uusia ihmisiä kuin niissä kuolee. Suurinta tällainen väestönkasvu oli vuonna 2014 Helsingissä, Espoossa ja Oulussa. Vaikka Suomi onkin eurooppalaiseen keskiarvoon verrattuna erittäin harvaan asuttu maa, suurissa kaupungeissa asukastiheys on omaa luokkaansa, kuten Helsingissä, jossa neliökilometrin kokoisella alueella asuu tiheimmillään 2902 ihmistä, kun koko EU:n keskimääräinen asukastiheys on noin 117 asukasta neliökilometriä kohden. (Suomi Finland 100 2016.)

Jatkuvan kaupungistumisen myötä yhteiskunta muuttunee entisestään. Myös maallistuminen ja monikulttuuristuminen lisääntynevät. Koulujen ja seurakuntien olisi hyvä aktiivisesti etsiä uusia yhteistyömuotoja ja -tapoja, jotta yhteistyö säilyisi muutoksista huolimatta. Näiden yhteistyömuotojen etsiminen ja kehittäminen olisi myös mielestämme tärkeä jatkotutkimuksen aihe, jotta pitkään jatkunut ja monin paikoin vielä hyvin toimiva yhteistyö voisi jatkossakin tukea koululais-ten opiskelua, kasvua ja hyvinvointia.

LÄHTEET

Haastettu kirkko 2012. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115.
[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E263C7D8B306DB22C2257A9B002C24EA/\\$FILE/Haastettu%20kirkko.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E263C7D8B306DB22C2257A9B002C24EA/$FILE/Haastettu%20kirkko.pdf)

Hakkarainen, Kaarina ja Pihkala, Panu 2012. Seurakunta ja koulu. Yhteistyön käsikirja. Helsinki: LK-kirjat.

Halava, Ilkka; Helin, Matti ja Salmi, Pontus 2009. Kansankirkon myytinmurtajat. Helsinki: Edita Prima Oy.

Halme, Lasse 2008. Uskonto ja kasvatus vuorovaikutuksena. Helsinki: Lasten Keskus.

Helsingin kaupunki i.a. Ruuti. Munstadi.fi Viitattu 16.9.2016.
<http://ruuti.munstadi.fi/mika-on-ruuti/>

Helsingin kaupungin opetusvirasto 2016. Peruskoulujen aluejako. Viitattu 18.9.2016. <http://www.hel.fi/www/peruskoulut/fi/alueet/>

Helsingin kaupungin opetusvirasto i.a. Helsingin perus- ja 2. asteen oppilasmäärät kouluittain. Viitattu 19.7.2016. Kopio tekijöiden hallussa. Tiedosto löydettävissä sivuston kautta:
<http://www.hri.fi/fi/dataset/helsingin-perus-ja-2-asteen-opetuksen-oppilasmaarat-kouluittain>

Helsingin kaupungin tietokeskus 2016. Helsinki alueittain 2015. Viitattu 21.7.2016.
http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/16_05_27_Helsinki_alueittain_2015_Tikkanen.pdf

Helsingin seurakunnat ia. Seurakunnat. Helsingin seurakunnat. Viitattu 30.1.2016.

<https://www.helsinginseurakunnat.fi/seurakunnat.html>

Helsingin seurakuntayhtymä 2015. Vuositilasto 2015. Viitattu 12.9.2016.

https://www.helsinginseurakunnat.fi/material/attachments/keskusrekisteri/vuositilastot/D5xnpWHw/Vuositilasto_2015.pdf

Hirsjärvi, Sirkka 2007. Tutkimustyyppit ja aineistonkeruun perusmenetelmät. Teoksessa (toim. Sirkka Hirsjärvi, Pirkko Remes & Paula Sajavaara) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi, 186–215.

Holma, Markku 2008. Koulun uskontokasvatus ja kirkko. Teoksessa Jouko Porkka (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 141–148.

Hukari, Ari 2009. Muslimit Suomessa. Teoksessa Luterilaisen Suomen loppu. Kirkko ja monet uskonnot. Helsinki: Edita, 122–151.

Immonen, Kari 2016. Luterilaisuuden vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan. Teoksessa Anna-Kaisa Inkala ja Jyri Komulainen (toim.) Armon horisontit – Huomisen luterilaisuus. Helsinki, 57–86.

Jolkkonen, Jari 2016. Luterilaisen reformaation synty ja keskeiset vakaumukset. Teoksessa Anna-Kaisa Inkala ja Jyri Komulainen (toim.) Armon horisontit – Huomisen luterilaisuus. Helsinki, 13–56.

Kallioniemi, Arto 2006. Religious education curricula in comprehensive schools in Scandinavia and Finland in the 1990's. Teoksessa Kirsi Tirri (toim.) Nordic Perspectives on Religion, Spirituality and Identity. Yearbook 2006 of the Department of Practical Theology. Helsinki: Helsingin Yliopisto, 75–86.

- Kallioniemi, Arto 2008. Koulun toimintakulttuurin muutos osana yhteiskunnallista kehitystä. Teoksessa Arto Kallioniemi & Juha Luodeslampi (toim.) Moniuskontoinen koulu oppimisympäristönä. Helsinki: Lasten Keskus, 11–34.
- Kallioniemi, Arto 2015a. Koulun juhlakulttuuri moninaistuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa Martin Ubani, Salla Poulter, Arto Kallioniemi (toim.) Uskonto lapsuuden kulttuureissa. Helsinki: Lasten Keskus, 208–228.
- Kallioniemi, Arto, 2015b. Eurooppalaisia näkökulmia uskonnonopetukseen ja visioita suomalaisen mallin kehittämiseksi. Teoksessa Riku Hämmäläinen, Heikki Pesonen (toim.) Kohtaamisia. Kirjoituksia uskonnosta, arjesta ja monikulttuurisuudesta. Kurikka: Helsingin yliopisto, 276–285.
- Kankaanpää, Juho 2016. Pitäjänmäen peruskoulu kokeilee uskonnon ja elämäntutkimustiedon yhteistunteja. Valomerkki. Viitattu 8.8.2016. <http://www.valomerkki.fi/uutiset/pitajanmaen-peruskoulu-kokeilee-uskonnon-ja#sthash.XsxBDvqB.dpuf>
- Kansan kirkosta kansojen kirkoksi 2005. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2005:7. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Keränen-Pantsu, Raili 2016. Uskonnonopetuksen uusi OPS. Kirkon kasvatuksen päivät 2016. 13.1.2016 Jyväskylä. Viitattu 3.8.2016. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/495D92C7D623CF5DC225781500256160/\\$FILE/Kasv%20p%E4iv%E4t_final_Uskonnonopetuksen%20uusi%20OPS.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/495D92C7D623CF5DC225781500256160/$FILE/Kasv%20p%E4iv%E4t_final_Uskonnonopetuksen%20uusi%20OPS.pdf)

Kirkon hengellisen työn ammattien ydinosaaminen 2010. Viitattu 12.8.2016.

[http://kappeli.evl.fi/KKHAsa.nsf/7b71ae23c1dcb5bcc22572980062dd0b/aa326e1a80d0f210c22573b40037d2f6/\\$FILE/Kirkon%20hengelli-sen%20tyon%20ammattien%20ydinosaaminen%20300310%20%20lopullinen.pdf](http://kappeli.evl.fi/KKHAsa.nsf/7b71ae23c1dcb5bcc22572980062dd0b/aa326e1a80d0f210c22573b40037d2f6/$FILE/Kirkon%20hengelli-sen%20tyon%20ammattien%20ydinosaaminen%20300310%20%20lopullinen.pdf)

Kirkkohallitus 2014. Kirkkohallituksen yleiskirje 19/2014.

[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/CD6F008BF1087602C2257C76005133C0/\\$FILE/2014-19.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/CD6F008BF1087602C2257C76005133C0/$FILE/2014-19.pdf)

Kirkko Helsingissä 2016. Toimintakulttuurin muutos 2016–2018. Yhteisen kirkkovaltuuston 7.6.2016 hyväksymät linjaukset. Helsinki.

Kirkkojärjestys 1991/1055. 23 Luku. Täydentäviä määräyksiä 9.5.2014/417. Viitattu 19.7.2016.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055#L23>

Kirkkolaki 1054/1993. 26.11.1993. Viitattu 17.9.2016.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054>

Kivelä, Minna 2013. Haapaveden seurakunta yhteistyössä yläkoulun sekä toisen asteen oppilaitosten kanssa. Opinnäytetyö. Centria ammattikorkeakoulu.

Kohtaamisen kirkko 2014. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toiminnan suunta vuoteen 2020. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon julkaisuja 2014:7, Kirkko ja toiminta. Helsinki: Unigrafia. Viitattu 29.6.2016.

[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9297F603C875C1C8C225770A002E3448/\\$FILE/253062_KKH_Kohtaamisen_kirkko_sisus_KORJ.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9297F603C875C1C8C225770A002E3448/$FILE/253062_KKH_Kohtaamisen_kirkko_sisus_KORJ.pdf)

Komulainen, Jyri 2009. Monien uskontojen Suomi. Teoksessa Jyri Komulainen & Mika Vähäkangas (toim.) Luterilaisen Suomen loppu. Kirkko ja monet uskonnot. Helsinki: Edita.

- Kotimaisten kielten keskus 2016. Kielitoimiston sanakirja-sivustolla tehdyt haut sanoilla "kansainvälinen" ja "monikulttuurinen". Viitattu 15.9.2016.
<http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>
- Kouluyhteistyökysely 2014. Helsingin seurakuntayhtymässä tehty kyselytutkimus seurakuntien kouluyhteistyötä tekeville työntekijöille. Aineisto tekijöiden hallussa.
- Kääriäinen, Kimmo; Niemelä, Kati & Ketola, Kimmo 2003. Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhatluvalla. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82.
- Kääriäinen, Kimmo; Niemelä, Kati ja Ketola, Kimmo 2005. Religion in Finland. Decline, Change and Transformation of Finnish Religiosity. Publication 54. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Lapsivaikutusten arviointi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa – Ohjeistus 2015. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon julkaisuja 2015:21. Helsinki: Kirkkohallitus. Viitattu 19.7.2016.
[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/89A630F75C56617FC2257C5A00489E6D/\\$FILE/LAVA_ohjeistus_2015_www.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/89A630F75C56617FC2257C5A00489E6D/$FILE/LAVA_ohjeistus_2015_www.pdf)
- Lastensuojelulaki 2007/417, 13.4.2007. Viitattu 5.10.2016.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Leppävuori, Anna 2015. Monikulttuurisuus – mitä se oikeastaan edes tarkoittaa? Yle. Viitattu 12.8.2016
http://yle.fi/uutiset/monikulttuurisuus__mita_se_oikeastaan_edes_tarkoittaa/8192925
- Lindström, Aslak 2001. Tie oppivelvollisuuden säätämiseen. Teoksessa Martti T. Kuikka, Aslak Lindström, Erkki Merimaa ja Pekka Elo (toim.) Koko kansan koulu – 80 vuotta oppivelvollisuutta. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2001, 15–100.

Luoto, Emma 2016. Varhaisnuorisotyönohjaaja, Malmin seurakunta. Helsinki.
Henkilökohtainen tiedonanto 17.8.

Luther, Martti 1529. Vähä Katekismus. Viitattu 20.8.2016.
<http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/vahakatekismus.html>

Meidän kirkko – Osallisuuden yhteisö 2007. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaa vuoteen 2015 laatineen työryhmän mietintö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja C 2007:10. Helsinki: Kirkkohallitus. Viitattu 29.6.2016
[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9297F603C875C1C8C225770A002E3448/\\$FILE/kirkon_strategia_2015_mietinto.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9297F603C875C1C8C225770A002E3448/$FILE/kirkon_strategia_2015_mietinto.pdf)

Menetelmäopetuksen tietovaranto 2010. Kvantimotv. Kyselylomakkeen laatiminen. Viitattu 7.9.2016.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kyselylomake/laatiminen.html>

Mäkinen, Aila 2015. Helsingin seurakuntayhtymän nuoriso- ja koulutyön pastori. Helsinki. Henkilökohtainen tiedonanto 14.12.

Nissilä, Maija-Leena 2015. Ops! Oppiminen uusiksi. Opettaja-lehti 1/2015, 22-23. <http://content.opettaja.fi/epaper/20150109/1/index.html>

Numminen, Jaakko 2001. Suomen kansanopetuksen historia. Teoksessa Martti T. Kuikka, Aslak Lindström, Erkki Merimaa ja Pekka Elo (toim.) Koko kansan koulu – 80 vuotta oppivelvollisuutta. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2001, 101–111.

Nurmi, Suvielise 2011. Johdanto. Teoksessa Suvielise Nurmi & Kaisa Rantala (toim.) Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: Lasten keskus, 6–10.

- Opetushallitus 2015. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Opetushallitus. Viitattu 9.11.2015. http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013/1287, 30.12.2013. Viitattu 19.6.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287#Pidp2557520>
- Perusopetuslaki 1998/628. 21.8.1998. Viitattu 28.6.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Pohjanpalo, Olli 2014. Perustuslakivaliokunta: Suvivirsi saa raikua koulun juhliissa. 25.4.2014. Helsingin Sanomat. Viitattu 17.9.2016. <http://www.hs.fi/politiikka/a1398392547403>
- Poulter, Saira; Riitaoja Anna-Leena & Kuusisto, Arniikka 2015. 'Toisin silmin': Lapsi ja monikatsomuksellisten kasvatuskulttuurien rakentuminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Martin Ubani, Saira Poulter, Arto Kallioniemi (toim.) Uskonto lapsuuden kulttuureissa. Helsinki: Lasten Keskus, 95–126.
- Raamattu. Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Kirjapaja.
- Rantala, Kaisa 2011. Lasten ja nuorten osallisuus seurakunnassa. Lapsivaikutusten arviointi. 30.10.2011. Viitattu 19.7.2016. http://www.evl-slk.fi/files/1162/APIP_lava_311011.pdf
- Rautio, Pekka 2012a. Keskustelua uskonnonopetuksesta: haastateltavana Antti Räsänen. Teologia.fi. Viitattu 25.8.2016. <https://www.teologia.fi/artikkelit/772-keskustelua-uskonnonopetuksesta-haastateltavana-antti-raesaenen>

- Rautio Pekka 2012b. Keskustelua uskonnonopetuksesta: haastateltavana Arto Kallioniemi. Teologia.fi. Viitattu 25.8.2016.
<https://www.teologia.fi/artikkelit/768-keskustelua-uskonnonopetuksesta-haastateltavana-arto-kallioniemi>
- Rautionmaa, Heidi 2015. Oppilaat pitävät kristittyjen, muslimien, uskonottomien ja muiden yhteisopetuksesta. Valomerkki. Viitattu 8.8.2016.
<http://www.valomerkki.fi/uutiset/oppilaat-pitavat-kristittyjen-muslimien>
- Sandberg, Tiina 2016a. Uudet joustavat koulutilat. Ilmiöopetukseen tukena. Helsinki-Info. 40. vuosikerta. 3. numero, 18.
- Sandberg, Tiina 2016b. Koulu muuttuu. Helsinki-Info. 40. vuosikerta. 3. numero, 14.
- Seppo, Juha 2008. Uskonnonvapauden kehitys ja nykyinen sisältö. Teoksessa Jouko Porkka (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 99–119.
- Siukonen, Antti 2015. Espoon seurakuntien kasvatustyön pastori. Henkilökohtainen tiedonanto. Sähköpostikeskustelu joulukuussa 2015. Kopio kirjoittajien hallussa.
- Smolander, Rita 2011. Koulujen ja seurakunnan välinen yhteistyö: ja sen kehittäminen Liedossa. Opinnäytetyö. Keski-Pohjanmaan ammatti-korkeakoulu.
- Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a. Koulu ja kirkko. Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina.
<http://koulujakirkko.evl.fi/>
- Suomen kuntaliitto 2002. Kunta ja seurakunta – yhteistyössä yhteisön hyväksi. Praksis – tiedosta toimeen. Nro 8/2002. Helsinki.

Suomen perustuslaki 1999/731. 11.6.1999. Viitattu 26.8.2016.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Suomi Finland 100 2016. Kaupungistumisen kehitys. Kaupungistuminen ei ole uusi ilmiö. Viitattu 5.10.2016.

<http://suomifinland100.fi/kaupungistumisen-kehitys/>

Tiihonen, Pihla 2015. Helsingissä halutaan pitää uskonto koulussa. Valomerkki. Viitattu 8.8.2016.

<http://www.valomerkki.fi/uutiset/helsingissa-halutaan-pitaa-uskonto-koulussa>

Tikka, Pirjo 2012. Kehittämisen kautta sujuvampaan yhteistyöhön: Porin Pihlavan seurakunnan ja Meri-Porin alueen koulujen yhteistyön kehittämishanke. Opinnäytetyö. Pori: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Tikkala, Hannu 2015. "Maahanmuuttokeskustelussa sekoitetaan termejä tahallaan". Yle. Viitattu 12.8.2016.

http://yle.fi/uutiset/maahanmuuttokeskustelussa_sekoitetaan_tahallaan_termeja/8191475

Tilastokeskus i.a. Väestö. Väestön ikärakenne 31.12.2015. Päivitetty 1.4.2016. Viitattu 21.7.2016.

http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#ulkomaidenkanalaiset

Tirri, Kirsi ja Kesola, Anneli 1998. Uskonto ala-asteen arjessa ja juhlassa. Helsinki: Lasten Keskus.

Trygg-Jouttijärvi, Anne Maria 2016. Seurakunta koulun yhteistyökumppanina. Teoksessa Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen, Jussi Sohlberg & Leena Sorsa (toim.) Erilaisista yhteisöistä elävä kirkko. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 124. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 189–212.

Tytöt ja pojat seurakuntalaisina 2012. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2012:5. Helsinki: Kirkkohallitus.

Valli, Raine 2015. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vanne, Antti 2008. Kristillinen kasvatus koulussa. Teoksessa Jouko Porkka (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 131–140.

Venesmäki, Elina 2015. Eri uskonnot ja ET yhden oppiaineen alla – malli toimii jo Kulosaassa. Suomen Kuvalehti. Viitattu 25.8.2016.
<http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/eri-uskonnot-ja-et-yhden-oppiaineen-alla-malli-toimii-jo-kulosaassa/>

Zilliacus, Harriet & Holm, Gunilla 2013. 'We have our own religion': a pupil perspective on minority religion and ethics instruction in Finland. *British Journal of Religious Education*. Vol. 35, No. 3, 282–296.

LIITE 1: SUOMENKIELINEN SÄHKÖPOSTIVIESTI KYSELYKUTSUN
VASTAANOTTAJILLE

Arvoisa Helsingin peruskoulun rehtori!

Opiskelemme Diakonia-ammattikorkeakoulussa ylempää AMK – tutkintoa. Opinnäytetyönämme teemme kyselytutkimuksen rehtoreiden kokemuksista peruskoulun ja evankelis-luterilaisen seurakunnan välisestä yhteistyöstä. Tavoitteenamme on kartoittaa yhteistyön nykytilaa, muutoksia yhteistyössä 2010-luvulla sekä kerätä koulujen toiveita yhteistyön kehittämiseksi. Yhteistyökumppaneinamme tutkimuksessa ovat Helsingin Seurakuntayhtymä sekä Kirkkohallitus ja tutkimuksella on Opetusviraston tutkimuslupa.

Lähetämme kyselyn kaikille helsinkiläisten peruskoulujen rehtoreille. Toivomme sinun vastaavan kyselyyn viestin lopussa olevasta linkistä torstaihin 24.3. mennessä. Kyselyyn vastaaminen vie aikaa noin 15 minuuttia. Vastauksissasi antamat tiedot ovat luottamuksellisia emmekä tule mainitsemaan erillisiä kouluja, rehtoreita tai seurakuntia tutkimuksen loppuraportissa. Esittelemme tutkimuksen tuloksia syksyllä 2016 Helsingin seurakunnille ja seurakuntien on mahdollista käyttää materiaalia yhteistyön kehittämiseksi.

Mikäli toivot lisätietoa tutkimuksesta, vastaamme kysymyksiin mielellämme. Jos et kuulu yllämainittuun tutkimusryhmään ja viesti on tullut sinulle, pyydämme sinua välittämään viestin oikealle henkilölle.

Meidät tavoittaa parhaiten sähköpostitse, koska olemme kevätlukukauden opiskelijavaihdossa.

Kiitos etukäteen vastauksestasi!

Taava Lankinen, p. xxx xxx xxxx, sähköpostiosoite

Emilia Perkiö, p. xxx xxx xxxx, sähköpostiosoite

LIITE 2: SUOMENKIELINEN KYSELYLOMAKE

Rehtoreiden kokemuksia evankelis-luterilaisten seurakuntien kanssa tehtävästä yhteistyöstä peruskoulussa

Koulun nimi, jossa työskentelet *

Kouluaste, jolla pääosin työskentelet *

- Alakoulu
 Yläkoulu
 Yhtenäinen peruskoulu

Kuinka monta oppilasta koulussasi opiskelee perusopetuksessa? *

Kuinka monta koulusi perusopetuksen oppilasta osallistuu evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen? *

Kuinka monta vuotta olet toiminut rehtorina Helsingissä? *

Kuinka monta vuotta olet toiminut rehtorina nykyisessä koulussasi? *

Minkä evankelis-luterilaisten seurakuntien kanssa koulusi tekee yhteistyötä? *

- Haaga
 Herttoniemi
 Kallio
 Kannelmäki
 Lauttasaari
 Malmi
 Meilahti
 Mikael
 Munkkiniemi
 Oulunkylä
 Paavali
 Pakila
 Pitäjänmäki
 Roihuvuori
 Tuomiokirkko
 Töölö
 Vartiokylä
 Vuosaari
 Helsingin seurakuntayhtymän erityisnuorisotyön keskus eli Snellu
 Ei minkään evankelis-luterilaisen seurakunnan

Yhteistyöhön on nimetty yhteyshenkilö koulusta *

- Kyllä
 Ei
 En osaa sanoa

Yhteistyöhön on nimetty yhteyshenkilö seurakunnasta *

- Kyllä
 Ei
 En osaa sanoa

YHTEISTYÖ NYT

Seuraavat väittämät kartoittavat koulun ja seurakunnan välisen yhteistyön nykytilaa. Valitse parhaiten omaa kokemustasi vastaava vaihtoehto. Jos kyseistä yhteistyön muotoa ei tehdä, voit valita vaihtoehdon "0 = Toimintaa ei ole". Jos sinulla ei ole - edes väillistä - kokemusta jostakin koulullanne toteutettavasta yhteistyön muodosta, voit jättää vastaamatta kyseiseen väittämään.

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittain eri mieltä	3 = Ei eri eikä samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin samaa mieltä	0 = Toimintaa ei ole
Seurakunnan päivänavauksia on riittävästi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan päivänavaukset tukevat koulun opetus- ja kasvatustehtävää	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Oppituntiyhteistyötä seurakunnan kanssa on riittävän usein	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Oppituntien puitteissa tehdyt vierailut tukevat koulun opetustehtävää	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Koulujumalanpalveluksia on lukuvuoden aikana riittävästi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Koulujumalanpalveluksissa oppilaat oppivat kristillisiä perinteitä	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan kanssa toteutettuja ryhmäytyksiä on riittävästi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan kanssa toteutetut ryhmäytykset vastaavat tarkoitustaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan työntekijä on mukana koulun yhteisöllisessä oppilashuollossa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunta järjestää koululla harrastekerhotoimintaa riittävästi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan koululla järjestämä harrastekerhotoiminta tukee oppilaiden hyvinvointia	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan järjestämiä erityistilaisuuksia (esim. pääsiäisvaellus, musiikkitapahtumat, seurakunnan järjestämät vierailijat) on riittävästi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan järjestämät erityistilaisuudet tukevat koulun opetus- ja kasvatustehtävää	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Mitä muita tärkeitä yhteistyömuotoja koulullanne on seurakunnan kanssa?

Seuraavat väittämät kartoittavat yleisemmin yhteistyötä. Valitse kokemustasi parhaiten vastaava vaihtoehto. *

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittain eri mieltä	3 = Ei eri eikä samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin samaa mieltä
Seurakunta on aktiivinen yhteistyön kehittämisessä	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan työntekijät ovat joustavia yhteistyössä	☐	☐	☐	☐	☐
Koulu ja seurakunta suunnittelevat yhteistyötä yhdessä	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedonkulku koulun ja seurakunnan välillä toimii hyvin	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunta huomioi koulun opetussuunnitelman	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteistyö tukee koulun opetus- ja kasvatustehtävää	☐	☐	☐	☐	☐
Koulun henkilökunta kokee yhteistyön tukevan työtään	☐	☐	☐	☐	☐
Koulun henkilökunta kokee yhteistyön kuormittavan työtään	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteistyötä seurakunnan kanssa on riittävästi	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteistyö seurakunnan kanssa toimii hyvin	☐	☐	☐	☐	☐

MUUTOKSET YHTEISTYÖSSÄ

Viime vuosina yhteiskunnassamme on käyty keskustelua siitä, miten ja missä uskonnot voivat näkyä. Keskustelun myötä muun muassa koulun ja seurakunnan yhteistyötä on kyseenalaistettu. Seuraavat väittämät kartoittavat muutoksia yhteistyössä 2010-luvulla. Valitse parhaiten kokemustasi vastaava vaihtoehto. *

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittain eri mieltä	3 = Ei eri eikä samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin samaa mieltä
Monikulttuurisuus on rikastuttanut yhteistyötä	☐	☐	☐	☐	☐
Monikulttuurisuus on vaikeuttanut yhteistyötä	☐	☐	☐	☐	☐
Uskontojen moninaisuus on rikastuttanut yhteistyötä	☐	☐	☐	☐	☐
Uskontojen moninaisuus on vaikeuttanut yhteistyötä	☐	☐	☐	☐	☐
Uskonnottomuus on vaikeuttanut yhteistyötä	☐	☐	☐	☐	☐
Uskontovastaisuus on vaikeuttanut yhteistyötä	☐	☐	☐	☐	☐

Seuraavat väittämät kartoittavat millä tekijöillä on ollut merkitystä yhteistyön muutoksiin 2010-luvulla. Valitse parhaiten kokemustasi vastaava vaihtoehto. *

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittain eri mieltä	3 = Ei eri eikä samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin samaa mieltä
Vanhempien mielipiteillä on ollut merkitystä yhteistyön lisääntymiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Vanhempien mielipiteillä on ollut merkitystä yhteistyön vähentymiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Oppilaiden mielipiteillä on ollut merkitystä yhteistyön lisääntymiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Oppilaiden mielipiteillä on ollut merkitystä yhteistyön vähentymiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Opettajien mielipiteillä on ollut merkitystä yhteistyön lisääntymiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Opettajien mielipiteillä on ollut merkitystä yhteistyön vähentymiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Koulun ja muiden toimijoiden välisellä yhteistyöllä on ollut merkitystä yhteistyön lisääntymiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Koulun ja muiden toimijoiden välisellä yhteistyöllä on ollut merkitystä yhteistyön vähentymiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Median luomalla käsityksellä kirkosta on ollut merkitystä yhteistyön lisääntymiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Median luomalla käsityksellä kirkosta on ollut merkitystä yhteistyön vähentymiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteistyö on lisääntynyt seurakunnan aloitteesta	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteistyö on vähentynyt seurakunnan aloitteesta	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteistyö on lisääntynyt, koska seurakunta on hoitanut tehtävänsä hyvin	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteistyö on vähentynyt, koska seurakunta on hoitanut tehtävänsä huonosti	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteistyö on pääasiassa lisääntynyt	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteistyö on pääasiassa vähentynyt	☐	☐	☐	☐	☐

Millä muilla asioilla on ollut merkitystä yhteistyön muutoksiin?

YHTEISTYÖN TULEVAISUUS

Seuraavat väittämät kartoittavat koulun toiveita yhteistyön kehittämiseksi. Valitse parhaiten toiveitasi vastaava vaihtoehto. *

	1 = Täysin eri mieltä	2 = Osittain eri mieltä	3 = Ei eri eikä samaa mieltä	4 = Osittain samaa mieltä	5 = Täysin samaa mieltä
Seurakunnan tulisi keskittyä yleissivistävään opetukseen	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan tulisi ylläpitää suomalaista kulttuuriperinnettä koulussa	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan tulisi keskittyä koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan tulisi keskittyä oppilaiden kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan tulisi keskittyä henkilökunnan hyvinvoinnin tukemiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan tulisi tehdä yhteistyötä koulussa kaikkien kanssa uskonnosta ja elämäntavasta riippumatta	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan tulisi suunnitella yhteistyötä enemmän oppilaiden kanssa	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan tulisi suunnitella yhteistyötä enemmän opettajien kanssa	☐	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan tulisi kiinnittää enemmän huomiota opetussuunnitelman tavoitteisiin ja sisältöihin	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteistyö seurakunnan kanssa on tärkeä osa koulun toimintaa tulevaisuudessa	☐	☐	☐	☐	☐

Mitä kehittämisideoita ja/tai kehittämistarpeita koulullasi on yhteistyöhön?